

DÜŞÜNMENİN

FELSEFİ

YOLU

Sevgili oğlumun gerçekçi felsefî düşünme yolunda ölinceye kadar yürümesi dileğiyle...

Gözden geçirilmiş 2. Basım

Mehmet İnanç Turan

İsveç Yazarlar Birliği üyesidir. Yayımlanmış kitapları şunlardır:

- Nâzım'ı Anlamak* (Pêrî, 1998)
Hayat Aşk ve Kadın (Etki, 2000)
Yıkıntının Tarihi ve Teorisi (Etki, 2001 – ikinci basım Özgür Üniversite Kitaplığı, 2011)
İnsan Olması Engellenmiş İnsan (Etki, 2001)
Edebiyatla Örülmüş Aşk Mektupları (Etki, 2003)
Nâzım'ı Nâzımca Anlamak (Etki, 2004 – üçüncü basım İzan Yayıncılık, 2020)
Shakespeare ile Tanışmak İster misiniz? (Etki, 2006)
Shakespeare ile Tarihe Yolculuk (Etki, 2006)
Küreselleşme (Etki, 2006)
Aykırıhayat (Etki, 2007)
Düşünmenin Felsefi Yolu (Etki, 2007)
Siz de Filozofsunuz (Etki, 2007)
Bin Bir Aforizma (Etki, 2008)
Yaşanmamış Sosyalizm (Yordam, 2009)
Özgür Bir Dünya İçin Direnen Kasabalar (Etki, 2009)
Felsefenin Ateşi (Kalkedon, 2009)
Marksizm'in Doğuşu (Kalkedon, 2010)
Tarihin Silinmez Mürekkepli Aşkları (Kalkedon, 2010)
On İki Eylül Karanlığında Ölüm Ateş Yakanlar (Kalkedon, 2010)
Felsefi Aşk (Etki, 2011)
Felsefeyi Aşmış Marksizm (Kalkedon, 2011)
Aşkın ve Sevginin Felsefesi (Etki, 2012)
Ütopik Sosyalizmi Aşmış Marksizm (Ütopya, 2012)
Mustafa Suphi'nin Partisi (Etki, 2013)
Büyümüş Marksizm (Ütopya, 2013)
Türkiye Komünist Partisi ve Marksizm (Etki, 2014)
Lenin'e Dönüş (Ütopya, 2014)
Marx'ın Grundrisse'si (Ütopya, 2015)
Asi Ruhlu Kasabalı (Etki, 2015)
Marx'ın Şifresi (Ütopya, 2016)
Marx'ın Sosyalizm Teorisi ve Karikatürü (Ütopya, 2017)
Marksizmin El Kitabı (Ütopya, 2017)
Sosyalizm ve Anti-Sosyalizm (Ütopya, 2018)
Mustafa Suphi'nin Partisi'nde Sosyalizm ve Enternasyonalizm (Etki, 2018)
Dimitrov'un Günlükleri (Ütopya, 2019)
Eleştirel Gözle Troçki (Ütopya, 2019)
Aleviliğin Bilimsel Kimliği (Ütopya, 2020)

inancmehmet@hotmail.com

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

DÜŞÜNMEK?

DOĞRUYA VARMANIN İKİ ÖĞESİ ARASINDAKİ İLİŞKİ NEDİR?

GERÇEK NE? HAKİKAT NE?

HAKİKAT İLE DOĞRU ÖZDEŞ Mİ?

GERÇEK İLE İYİ EŞİT Mİ?

HAKİKAT BİLİNEBİLİR Mİ?

HAKİKAT KİŞİYE GÖRE DEĞİŞİR Mİ?

HAKİKAT İLE YALAN ARASINDAKİ İLİŞKİ NEDİR?

HAKİKAT DEĞİŞİR Mİ?

DOĞARKEN GETİRDİĞİMİZ BİR HAKİKAT VAR MI?

HAKİKATİN ÖLÇÜTÜ AKIL MI?

SADECE DUYUMLARIMIZLA HAKİKATE VARABİLİR MİYİZ?

BÜTÜN HAKİKATLERE YAŞANTI (GÖRGÜ) YOLUYLA VARABİLİR MİYİZ?

YARARLILIK (FAYDA) HAKİKATİN ÖLÇÜTÜ MÜ?

DÜŞÜNCELERİMİZİN ÇAĞRIŞIMI BİZİ HAKİKATE ULAŞTIRIR MI?

SEZGİ YOLUYLA HAKİKATE VARILIR MI?

HOŞGÖRÜ HAKİKATİ ENGELLER Mİ?

ÖNYARGILARIMIZI VE PUTLARIMIZI YIKMADAN HAKİKATE VARABİLİR MİYİZ?

HAKİKATE ERİŞMEK İÇİN ŞÜPHE GEREKLİ Mİ?

İSTEYEREK YAPILAN İLE İSTEMEYEREK YAPILANI AYIRMADAN HAKİKATE ERİŞEBİLİR MİYİZ?

HAKİKATE ULAŞMANIN GENEL YOLU NEDİR?

KAVRAM VE KATEGORİLERİ DOĞRU KULLANMADAN HAKİKATE ULAŞABİLİR MİYİZ?

GÖRÜNÜŞ HAKİKAT İÇİN YETERLİ Mİ?

“NEDENİ” VE “NASILI” BİLİNMEDEN HAKİKAT BİLİNEBİLİR Mİ?

HAKİKATE ÖZEL İLE GENELİ BİRLEŞTİRMEYEN VARABİLİR MİYİZ?

ZORUNLULUK İLE RASTLANTI ARASINDAKİ İLİŞKİ BİLİNMEDEN HAKİKATE VARILABİLİR Mİ?

DOĞAYI ANLAMADAN HAKİKATE VARABİLİR MİYİZ?

TOPLUMSAL HAKİKATLER VAR MI?

BİÇİMSEL MANTIK BİZİ HAKİKATE ULAŞTIRIR MI?

HAREKETLİ MANTIK NEDİR?

ÇELİŞKİLERİ ÇÖZÜMLEMEDEN HAKİKATE ULAŞABİLİR MİYİZ?

HAKİKAT ÇELİŞKİNİN HANGİ NOKTASINDAN GEÇER?

HAREKETLİ MANTIK HAKİKATE NASIL VARIR?

YARARLANILAN KAYNAKLAR

”Doğrunun bilgisine ulaşmamızı engelleyen tüm güçlükleri ve yanılgıları ortadan kaldırmaya çalışmak gerçek anlamda savaş vermektir.”

Descartes

”Aşk, para, ün yerine bana doğruyu verin.”

H.D. Thoreau

**“En büyük üstünlük
bilgeliktir
doğru düşünmek.
Doğru eyleyip
doğru söylemek
doğasına göre
kavrayıp her şeyi!”**

Herakleitos

“En ciddi ihtiyaç, hakikati bilme ihtiyacıdır.”

“Hakikat, hazırca basılı bitmiş ve sadece cebe atılması kalmış bir para değildir.”

Hegel

“Ne denilirse denilsin, doğruyu kucaklarım içtenlikle. Ona severek teslim olur ve uzaktan yaklaştığını görür görmez kollarımı açarım.”

Montaigne

“Gerçeği aramak ki bu gerçeğe talip olmak ve kur yapmaktır, gerçeği görmek ki bu bir şekilde gerçek ile göz göze gelmektir ve gerçeğe inanmak ki bu gerçek ile nikâhlanmaya benzer.”

Bacon

ÖNSÖZ

Kitabın ismini, “Gerçeğe Varmanın Yolu” veya “Hakikate Ulaşmanın Yolu” olarak değiştirebilirsiniz. Hepsi aynı şeyi anlatmak istiyor: Doğru düşünceleri nasıl bulacağız? Kitabın amacı bu soruya tüm boyutlarıyla olmasa da bir yanıt bulmak üzere kuruludur.

Doğru düşünmek, hakikatlere varmak niçin önemli? Martin Luther diyor ki: “*Şarap güçlüdür, kral daha güçlüdür, ama doğru hepsinden güçlüdür.*” Şarabın, kralın gücü bir yana, yaşamımızda en güçlü olması gereken şey HAKİKATLERDİR. Ancak onun sayesinde daha az yanlış yaparak, daha az mutsuz olarak, daha az hüsrana uğrayarak, yalanlar dünyasının bataklığına daha az saplanarak yaşayabiliriz. Bilimsel hakikatler nasıl ki bizi boş, saçma inançlardan koruyorsa, günlük yaşamın hakikatleri de bizi daha fazla acıya bulaşmaktan korur.

Doğruyu bilen insan güçlüdür; hayatın uydurma yalanlarına teslim olmaz. Eğer doğru düşünemediği için hata yapmışsa, pişmanlığa uğramışsa, aşkın ve dostun ihanetini görmüşse; umutsuzluğa kapılmaz, yeniden ayağa kalkar. Onu ayağının üzerine diken güç, yaşadığı olayların hakikatlerine erişebilmesidir. Erişilebilen en acı hakikat kısa zaman sonra acıtmaz. Bacon, doğrunun gücünü iki kelimeyle özetlemiştir: “*Bilgi, güçtür.*”

Yaşadığımız dünyanın yalanlarına, yanlışlarına, insanların çıkar ilişkilerine kurban edilişlerine, onların nedenlerini anlayabilirsek direnebiliriz. Olayların nedenlerini anlamak doğru düşünmeyi gerektirir. Anlamak, doğruyu bulmak hayatı çözmektir. Hayatı çözebilen insan hayatı değiştirebilme gücüne, potansiyeline sahip olur. Montaigne’nin dediği gibi: “*Doğru o kadar büyük bir şeydir ki, bizi ona götürecek olan bir tek ortama bile umursamazlık etmemeliyiz.*”

* * *

İnsanlar hata yapmak istemez. Çünkü bilir ki, ne kadar çok hata yaparsa, o kadar çok mutsuz olacaktır. Ama hepimiz hata yaparak yaşarız. Hiç hata yapmamak, hep “doğru” ile sarmaş dolaş yaşamak bir ütopyadır. Sorun, hiç hata yapmadan değil, az hata yaparak, daha fazla hakikatlere erişerek yaşamaktır.

İnsanın bilme, doğruya erişme tutkusu, bu güzel tutku, artık bugün pazara çıkarılmıştır. Kitap piyasası, “Nasıl doğru düşünüyoruz?” sorusunu bilimsel yanıtlayan kitaplarla doldurulmuştur. Söz konusu soruyu bilimsel yanıtlayan kitapları bulmak, doğruyu bulmaktan daha güç hale gelmiştir. Doğru düşünmenin uydurma reçetelerini sunan kitaplar, yalanlar dünyasının doğruları olmuştur.

Doğru düşünmenin reçetesi, ezberlenecek listesi yoktur. Fakat doğru düşünmenin bilimsel yöntemi vardır. Yöntem nedir? Spinoza’nın sözleriyle söylersek: “*Yöntem, sistemli düşünme, uslamlama teorisi demektir.*” “*İyi yöntem (...) doğru bilgi ölçüsüne uymak üzere zihnin nasıl yönlendirilebileceğini gösterir.*” Yöntem olmadan doğruya varamayız. Şüphesiz ki, her yöntem bizi doğruya götürmez. Hakikatlere ulaşabilmek için doğru yöntemi bulmalıyız. Doğru yöntem bize “hakikatler kataloğu” sunmaz. Sadece bize bir ANLAYIŞ, olaylara BAKIŞ TARZI verir. Bize doğruya ulaşmak için bir YARATIŞ GÜCÜ verir.

Basit hakikatleri bulmak kolaydır; ama hayat o kadar karışıktır ki, karışıklığı çözüp hakikate gelebilmek AKTİF yöntemsel çabayı gerektirir. Elinizdeki kitap bu aktif çabaya yöntemsel yardım niteliği taşıyor. Hayatın GENEL DOĞRULARININ alt başlıklarını veriyor. Onu üretmek, geliştirmek sizin elinizde.

* * *

Doğru düşünmenin yolu mutlaka felsefeden geçer. Ne var ki bugünkü felsefe anlaşılmasız kılınarak, güzel söz söylemeye, beyin jimnastiği yapmaya dönüştürülmüştür. Platon, Aristoteles yüzyıllarca önce anlaşılabilir felsefe kitapları yazabilmiştir. Bugün yazılamıyorsa bunun bir nedeni olmalı. Anlaşılamaz şeyler bizi doğruya götürmez, sadece oyalar. Descartes'ın haklı olarak söylediği gibi: *“Zor şeylerin daha güzel olduğuna inanmak ölümlülerin ortak yanıdır.”* Bu tehlikeden uzak kalabilmek amacıyla, elinizdeki kitap anlaşılır biçimde yazılmaya çalışıldı.

Felsefeyi gökyüzünden yeryüzüne indirmek zorundayız. Düşünmenin doğru felsefi yolunu bulmak, felsefe tarihinde yer almış filozofların görüşlerine eleştirel gözle bakmayı gerekli kılar. Buradaki sorun bir filozofu toptan reddetmek yerine, onun görüşlerindeki bilimsel olanı veya olmayanı bugünkü bilincimizle bulmaktır. Bu nedenle filozofların hem desteklediğim, hem desteklemediğim görüşlerine başvurdum. Bilimsellik, hakikatin (doğrunun) yanında durmaktır.

Sayfalar dolusu yazıp, söylemek istediğimi aralara sıkıştırmadım. Kısa, öz, net, anlaşılır yazmaya çalıştım. Ne yazık ki kimi yerlerde yoğunlaştırılmış cümlelerden kaçamadım. Ama onların anlaşılabilmesi için hayattan örnekleri çoğalttım, onlara sığındım. Kullandığım kaynakları da kitabın sonuna ekledim.

Bir noktaya dikkatinizi çekmek isterim: Felsefe bir bütündür, parçalanamaz; fakat onu anlayabilmek için parçalamak zorundayız. Bu çelişkiyi çözmek okuyucunun elindedir; her bölüm diğer bölümlerle birliği içinde anlaşılmalı ve okunmalı. Ayrıca verilen örnekleri mutlaklaştırmamalıyız; örneklerin göreceli (yaklaşık) nitelik taşıdığını unutmamalıyız. Yoksa dogmatizme (inakçılığa), varsayımlardan katı bir yöntemle önermeler türeten felsefeye varmamız kaçınılmazdır; bu yol bizleri hakikatin yolunun dışına çıkarır.

Yazarken kendim çok şey öğrendim. Umarım doğruyu arayan herkese, hepimize katkısı olur bu kitabın. Ben, sen, o, biz hepimiz, yanlışlar dünyasının gizli yollarında kaybolabiliriz. O nedenle doğrunun ışığını her zaman, her yerde aramak zorundayız. Doğru düşünebilmek, doğruyu bulmak sürekli bir koşudur. Üstelik hakikat altın gibidir, kolay bulunamaz. Herakleitos'un söylediğini yapmaktan başka çaremiz var mı? *“Altın arayanlar çok kazıp az bulurlar.”*

DÜŞÜNMEK?

Bugün işe giderken ufak bir trafik kazası geçirdiniz. Akşam eve geldiğinizde yaşadığınız olayı düşünmeye başlıyorsunuz. Zihniniz şimdiye kadar biriktirdiği deneyimlere dayanarak olayı incelemeye çalışıyor. Gidip gelen düşüncelerinizin arasına duygularınız karışıyor; bir kendinize, bir karşı tarafa hak veriyorsunuz; ama kimin haklı olduğu noktasında kesin sonuca ulaşamıyorsunuz.

Bilinciniz daha önce öğrenmiş olduğunuz trafik kurallarını, kavramlarını kullanarak yeniden yeniden düşünüyor; karşılaştırmalar yapıyor, olayın bağlantılarını araştırıyor, nedenlerini sorguluyor ve sonuçta karara varıyorsunuz. Acaba vardığınız karar doğru mu?

Kendinizi korumak amacıyla "olayı aklınıza uydurup", yani aklınıza yatkın nedenler bularak (rationalisation yaparak) yanlış düşünmüş olabilirsiniz. Düşünmenin mantıksal yönünde hata yapmış olabilirsiniz. Belki doğru bilmediğiniz trafik kurallarının, kavramlarının kurbanı olarak yanlış sonuçlara varmış olabilirsiniz. Ya da olayı incelerken zorunlulukları, rastlantıları yanlış hesap etmiş olabilirsiniz. Belki de olayın sadece görüntüsüyle yetinip, olayın özüne inemediğinizden dolayı yanlış düşünmüş olabilirsiniz.

* * *

Çok meraklı bir beyniniz var. Kendi dışınızdaki olayları, cisimleri incelemeyi seviyor. Olayların niçin, nasıl, neden meydana geldiğine sürekli kafa yoruyor, düşünüyor. Eğer beyniniz, bilinciniz, dış dünyaya (doğa ve topluma) bakarken felsefi düşünmenin yolundan gitmemişse, gerçeğe ulaşmanız mümkün değildir. Gerçeğe ulaşamayan düşünce hakikate ulaşamaz. Eğer yanlış düşünmüşseniz ürettiğiniz düşünceler doğru olamaz. Yanlış düşünen de haklı olamaz. Doğru düşünmenin yolunu bilmek, düşüncelerin yanlışlığını azaltır, doğruluğunu yükseltir.

İnsanlar uyumadıkları sürece düşünürler. Düşündükleri sürece doğru veya yanlış düşünceler üretirler. Olayları, doğayı kavrayabilmek, yargılara varabilmek için düşünürler. Kant, "*Düşünmek yargılamaktır*," derken önemli noktaya parmak basar. Bilgiye ulaşmak için yargının ertelenmesidir doğru düşünmek. Ne var ki en sonunda doğru yargıya varmaktır.

Aristoteles, insanı hayvandan ayıran özneliliğin "düşünme eylemi" olduğunu söylerken haklıdır. Çünkü düşünme, düşünceler üretme, onları hayata uygulama yetisi yalnızca insana özgüdür. Fakat her insan hakikate uygun düşünemez, doğru sonuçlara varamaz. Bunun nedeni yanlış düşünme yoluna (Eksik Bilinç'e) sahip olmasıdır. Ancak yetkin Bilinç'e sahip olanlar gerçeğe ulaşabilmenin yolunu bulabilir.

* * *

Düşünmek zihinsel faaliyettir. En başta dış dünyada (doğa + toplumda) varolanın bilgisine ulaşmak için düşünürüz. Yani bizim dışımızda olan "gerçeğe" ulaşmak için düşünürüz. Amacımız dış dünyayı anlamak, çözümlemek, bilimsel bilgiye varmaktır. Günlük yaşantımızla ilgili olayları düşünürken hedefimiz olayın gerçeğine ulaşmaktır. Olayın gerçeğinin bilgisine ulaşmak, hakikate ulaşmaktır. İnsanlar kendi kendilerine düşünürken bile bu gizli amacın esiri olmaktan kopamazlar. Çünkü kendi kendine düşünmek, bilincin kendinde hayat deneyimi

sonucunda biriktirdiği sonuçları incelemesidir. Zihnin daha önceki verileri üzerinde akılyürütmesidir. Zihnin kendi kendini aydınlatmasıdır. Bilincin kendini kendi aynasında görmesidir.

Bilincimiz kendi üzerine kapanarak ne kadar soyut düşünmeye çalışırsa çalışsın, bir noktadan sonra dış dünyayı yardıma çağırır. Böylesi yardımı kabul etmeyen bilinç daha o anda yanlış düşünmenin yoluna girmiştir. Çünkü dış dünyadan (somut gerçeklerden) kopan düşünce gittikçe soyutlaşır, hayattan kopar, kendini idealize ederek (özel, kişisel kurguları gerçek gibi kabul ederek) çıkmaz yola girer.

Leibniz: *”Düşünmek, bizde bulunan şeye yönelmiş dikkattir,”* der. Ama *”bizde bulunan şey”* zihnimize dışarıdan gelmiştir (yansımıştır). Düşünme bilinçle gerçekleşen eylemdir. Bilinç = insanın beynindeki özetlenmiş dış dünyasıdır. İnsanın hem kendi üzerine, hem de dış dünya üzerine edindiği özetlenmiş bilgidir.

Yetkin Bilinç, gerçeklikler dünyasının bilgisidir. Özetle denilebilir ki: Bilinç, kaynağını doğadan (nesnel dünyadan) alan düşüncelerimizin, duygularımızın, irademizin, kanılarımızın, sezgilerimizin toplamıdır. İnsanın dış dünyayı ve kendisini anlamasını sağlayan beyinsel süreçlerin birleşmesidir. İnsanın nesnel (özel eğilimlerimize bağlı olmayan, gözlemciden gözlemciye değişmeyen) dünyadaki pratiğinin sonucudur.

* * *

Düşünme faaliyetini gerçekleştiren beynimizdir. Daha doğrusu bedenimizin diğer parçalarıyla birlikte çalışan beynimizdir. Beyin olmadan ne düşünmek, ne düşünce olur. Ne var ki beynimiz kendi başına, dış dünyadan bağımsız olarak düşünce oluşturamaz. Düşünebilen beyin = bilinç ve düşüncedir. Bunlara eklenen duygudur. Beyin düşünce salgılayan organ değil, nesnel dünyaya dayanarak düşünce üreten bir organdır.

Beyin toplumsal bir üründür, düşünce toplumsal bir olaydır. Beyin toplumdan aldığı dille düşünür. Bu anlamıyla dilin ortaya çıkışı, düşünmenin ve düşüncenin ortaya çıkışıdır. Marks’ın dediği gibi: *“Dil, düşüncenin dolaysız gerçekliğidir.”* Dilin kökeninde toplumsal pratik, emek yatar. Toplumsal emek süreci olmadan dil meydana gelmez. Dolayısıyla “düşünme olayı” ortaya çıkmaz. Toplum olmadan “düşünme eylemi” olmaz.

Akıl (us) denen şey beynin varoluş tarzıdır. Beyin sayesinde yapılan düşünmenin sonucunda ortaya çıkan ürün, düşüncedir. Düşünce = düşünen insandan başka hiçbir şey değildir. İnsan doğanın ürünü olduğundan dolayı, düşünce de doğanın ürünüdür; ama doğayla eşitlenemez.

SONUÇ: Düşünmek, dış dünyadaki hakikatleri kovalamaktır.

DOĞRUYA VARMANIN İKİ ÖĞESİ ARASINDAKİ İLİŞKİ NEDİR?

Mikroskop aygıtı hakkında doğru düşüncelere varmak istiyorsunuz. Mikroskopun, küçük cisimlerin çaplarını büyütüp daha iyi görünmelerini nasıl sağladığını, nasıl işlediğini öğrenmek istiyorsunuz. Burada hemen iki öge belirir. Birincisi bilmek isteyen siz. İkincisi bilinmek isteyen şey. Siz Özne'siniz (Süje'siniz). Karşıda bilmek istediğiniz şey Nesne'dir (Obje'dir). Örneğimizde mikroskoptur.

Bilme olayı (doğruya varma olayı = bilgi) iki öge arasında kurulacak doğru bağdan ortaya çıkacaktır. Bu ilişkiyi gerçeğe uygun kuramazsanız, yanlış düşünmüş olacaksınız ve dolayısıyla yanlış sonuca varmış olacaksınız. Öyleyse bu iki ögeyi ve aralarındaki ilişkiyi daha yakından incelememiz, onları tanımlamamız gerekiyor.

* * *

Mikroskopu nesne olarak adlandırdık. Peki nedir nesne? Sizin bilincinizden, beyninizden bağımsız olarak dış dünyada varolan ve bilmenin konusu olan şeydir. O halde NESNE = OBJE = ŞEY = EŞYA = DIŞ DÜNYA = BİLMENİN KONUSU OLAN ŞEY = GERÇEK = MADDE (özdek) belirli koşullarda aynı anlamı içerir. Daha basit bir tanımla, Nesne = düşünen özneye karşıt olarak düşüncemize konu olan şeydir. Sözelimi, bilincimizin dışında olan bütün eşyalar, evler, arabalar, ağaçlar, çiçekler, doğadaki her şey nesnedir.

Nesne (obje) düşüncemizden bağımsız olarak varolduğu için, varlığı özneye (insana) bağlı değildir. Özne söz konusu olmasa da, nesne (obje) onu bilmek, tanımak isteyen bağımsız olarak var olacaktır. Özneyi ortadan kaldırırsanız, nesne yine ortada kalır. Nesne, kendisinin bilinip bilinmemesine ilgisiz kalır.

Peki, Özne nedir? Nesnenin karşısında bulunan, nesneye bilme ve onu tanıma amacıyla yönelen insandır. Etkin İnsan'dır özne. Özne, nesneyi incelemek isteyen BEN'dir. Düşünen varlıktır özne. Özne bir şeyi bilmek istiyorsa, doğruya, gerçeğe, hakikate varmak istiyorsa, nesneye yönelmelidir; bilmesi, nesneyi çözümlemesine bağlıdır. Nesneyi, dış dünyayı ortadan kaldırırsanız geriye öznenin bilmek isteyeceği hiçbir şey kalmaz. Demek ki: ÖZNE = SÜJE = BİREY = DÜŞÜNEN VARLIK = ETKİN İNSAN = BİLMEK İSTEYEN = DOĞRUYA VARMAK İSTEYEN belirli koşullarda aynı anlama gelir.

Özne, bilmek istediği nesneye ilgisizlik gösteremez. Gösterirse bilmek istediği şeyi bilemez. Dolayısıyla "Bilgi" ortaya çıkmaz. Ne var ki doğruya ulaşabilmek için nesne ve öznenin birbirini etkilediklerini kabul etmek gerekir. İnsan nesnenin bilgisini (doğruyu) edinerek nesneyi tanır, onu değiştirir. Onu değiştirirken kendi bilgisini geliştirerek kendisini de değiştirir. Nesne nesneyi bilerek kullanamaz; ama özne, nesnenin doğru bilgisine erişerek onu hizmete koşar. Özne, nesnelerin (dış dünyanın) yasalarına bağımlı olarak etkin olur. Yasaları öğrenebilir, onları kullanabilir.

Doğru düşünebilmek, doğru düşünceye varmak, nesnenin bilgisine (olayın nasıl olduğuna) ulaşmak isteyen yol, NESNE'den başlamalıdır. Mikroskop hakkında doğru düşünceye varmak için mikroskoptan başlanmalıdır. Eğer insan Özne'den (kendi zihninden) yola çıkarsa kaçınılmaz olarak yanlış sonuçlara (spekülatif sonuçlara) varacaktır. Çünkü olaylar

yaşanmadan (nesneleri tanıma sürecine girmeden) nesneler hakkında doğru düşünce ortaya çıkmaz. Önce Olay incelenir, sonuç sonra belirir. Bu anlamda bilme sürecinde nesne, özneye göre önceldir. Yani başlangıç Nesne'dir (Dış Dünya'dır).

* * *

Gerçeğe uygun düşünmeyi bir an kenara koyarak şöyle bir soru soralım: Dış dünya, toplum olmadan “düşünme eylemi” olanaklı mıdır? İnsan bilinci nesnel dünya ile ilişki kurmadan gelişebilir mi? Bu sorunun bilimsel yanıtı bize düşünmek eyleminde nesnelerin, dış dünyanın, toplumun belirleyici önemini gösterecektir.

1798 yılında ormana bırakılmış, toplumla ilişkisi olmayan yabani bir çocuk bulunmuştu. Bu çocuk güney Fransa'da ormanlarda bir hayvan gibi yaşamını sürdürüyordu; çıplaktı, insan gibi yürüyemiyordu, konuşamıyordu. İnsanlarla düşünsel bir bağlantı kuramıyordu. Ancak 5 yıllık bir eğitimden sonra nesneleri (eşyaları) şöyle böyle tanımaya başladı; ama okumayı öğrenmesine rağmen zihnini doğru kullanamadığı, tam düşünemediği için okuduğunu anlamıyordu. 1920 yılında Hindistan'da ormanda büyüyen iki kız çocuğu bulundu. Onlar da birer hayvan gibi özellikler gösteriyordu; düşünme eylemini, bilinçli davranışı beceremiyorlardı. Bu örnekler gösteriyor ki, dış dünya ile, toplumla ilişki kurmadan, nesneleri tanımadan, insanın bilinci-düşüncesi olamaz. Doğru düşünmek değil, sadece düşünebilmek için bile dış dünyadan yola çıkılmak zorundadır.

İnsanlar duyu organlarının sayesinde ortaya çıkan duyumlama ile düşünmeye başlar. Duyumlama ise insanın zihninde daha önceden varolan, kendisinin hayali olarak yarattığı bir şey değil, dış dünyadan algıladığı şeydir. Duyumlamanın etkeni insan aklının dışındadır, duyulur dış dünyadadır. Duyulurlar (dış dünyadaki nesneler) bizi düşünmeye zorlar. Onları tanımak istiyorsak onlardan başlayarak, onlar incelenmelidir. Aristoteles bu gerçeği görebildiği için yüzyıllarca önce *Ruh Üzerine* adlı eserinde şöyle yazabilmişti: “*Duyumlama için fiili meydana getiren etkenler dışarıdadır. Örneğin, bunlar görülebilir, ses veren şeyler ve geri kalan duyulurlardır. (...) duyulamak için duyulurun bulunması zorunludur.*”

* * *

Gerçeğe uygun düşünce (Hakikat = Doğru Düşünce) dış dünyadaki gerçeklerden başlanarak ulaşılan düşüncedir. Zihnimizde edindiğimiz düşünceler, doğadan (nesnel dış dünyadan) gelir. Zihnimizde doğru bir düşünceye erişmişsek, onun doğada karşılığı olmalıdır. Spinoza şöyle der: “*Gerçek bir tasarımın kendi konusuna uygun olması gerekir.*” Şüphesiz ki şöyle yazmak daha doğrudur: Hakikat, kendi konusuna (dış nesnel gerçeğe) uygun olandır. Zihinde var olan şeyler doğadan (dış dünyadan) gelir.

Dış dünyanın varlığını (nesnelerin varlığını) öznenin varlığına indirgemek, onları eşitlemek doğru değildir. Berkeley şöyle derken yanlış düşünmenin örneğini verir bize: “*Nesneleri gördüğümüz ve dokunduğumuz için var sayıyoruz. Oysa duyularımız usumuzdaki düşüncelerden başka bir şey değildir.*” Berkeley demek ister ki, nesnelerin varoluşu kendilerinden ötürü değil, onları algılayan zihinden dolaydır. “Nesneleri algılamıyorsak, nesneler yoktur”, Berkeley’e göre. Oysa biz onları algılamasak da, nesneler dış dünyada varlığını korur. Berkeley’in, “Ben yoksam, dünya yoktur,” formülü yanlış düşüncedir. Berkeley’in yanlış düşünmesinin nedeni bizim dışımızda olan nesne ile özneyi eşitlemesidir. Nesne = Özne formülü Berkeley’in gittiği yanlış düşünme yolunu gösterir.

Hegel de aynı paralelde yanlış yapar. Us'tan (akıldan) yola çıkar. Evrensel Düşünce'ye (Evrensel Tin'e = Ruh'a = İdea'ya = Us'a = Doğaüstü varlığa) dış dünyayı, tarihi yarattırır. Belirleyici olanı Düşünce'ye vererek yanlış görüşe ulaşır. Hegel, Berkeley'den farklı olarak nerede olduğu belli olmayan Evrensel Düşünce'ye dayanarak bunu yapar. Evrensel Düşünce = Dış Dünya = Doğaüstü Varlık formülü aynı yanlış düşünce kapısına çıkar.

Hegel, *Tarihte Akıl* isimli kitabında der ki: "*Dünya tarihi öncesiz sonrasız Us'un bir ürünüdür.*" "*Fiziksel dünya, tinsel dünyaya bağlıdır.*" "*Başlangıcı tin yapar.*" Hegel'in bu sözlerinden anlaşıldığı üzere, Hegel hakikate varmanın iki ögesi arasında önceliği düşünceye (evrensel Us'a = doğaüstü güce = İdea'ya) vererek hakikatten uzaklaşır.

Daha net söylersek Hegel, felsefi düşünme yolunu (bilgiye erişme yolunu = nesneyi tanıma yolunu) sadece özneyle (insanın zihniyle = usuyla = aklıyla) sınırlar. Dış dünyayı "düşünce" ile çözümlemeye çalışır. Öğrenmeye dış dünyadan başlayacağına, kendi zihninden başlar. Bu yanlış bakışın temel nedeni dış dünya = evrensel düşünce, formülüne bağlı kalmasıdır. Hegel'in söylediği gibi böyle bir eşitlik varsa, dış dünyaya gereksinim olmaz; çünkü düşünce dış dünyanın eşiti olarak davranır, kendi kendine yeter. Doğru olmayan nokta da tam budur.

Hegel sonuçta Berkeley'in nesne (dış dünya) = Özne (insan) formülüne başka bir yoldan ulaşır. Nasıl? *Mantık Bilimi* kitabında İdea'yı (evrensel düşünceyi), maddi dış dünyayla aynı yere koyarak şöyle yazar: "*Dünyanın kendisi ideadır.*" "*Nesne ideadır.*" Yani dış dünyada gözlerimizle gördüğümüz ağaç, masa, elma v.b. maddi bir şey değil, aslında EVRENSEL DÜŞÜNCE'DİR. Başka bir deyişle dış dünya somut nesnel bir şey değil, soyut bir şeydir. Dünya maddi bir şeyden yapılmamış, evrensel düşünceden yapılmıştır (yaratılmıştır). Dış dünya = evrensel düşüncenin bir görüntüsüdür. Böylece Hegel'de bilmek isteyen özne (insan) ile, nesne (dış dünya) aynı anlama gelir. Hegel'in bu inanılmaz yanlış keşfinin kökeninde nesne ile özneyi (dış dünya ile insanın zihnini) eşitlemesi yatmaktadır. Halbuki dış dünya, nesneler, öznenen bağımsızdır. Dış dünya düşüncelerimizin içinde değil, dışındadır.

SONUÇ: Özne ile nesne eşit değildir; soyut düşünce ile somut, maddi olan dış dünya eşit değildir. Doğruya yaklaşabilmek için Nesne'den (dış dünyadan = bilinmek istenen şeyden) yola çıkılmalıdır. Özne'den (İnsan'dan = Düşünce'den) başlayan bir yöntem bizi gerçeklerden, bilgiden, hakikatten uzaklaştırır.

GERÇEK NE? HAKİKAT NE?

Gerçek, var olduğu kesin olandır. Gerçek olasılığı dışlar, mutlaka varlığı kesin olanı (var olanı) anlatır. Nesnel Gerçek dediğimizde, insan bilincinden (duyu organlarıyla alınan duyu verilerinden) bağımsız olarak var olanı anlarız. İnsan zihninin dışında varolan her şey = Nesnel Gerçek'tir. Felsefi dilde Gerçek ile Nesnel Gerçek anlamdaştır. Çünkü bilme konusu olan şeyler Nesne'dir; nesneler de dışımızdaki dünyada vardır. Nesneler soyutlama düzeyinde genel isim olarak madde (özdek) olarak adlandırıldıkları için şöyle yazabiliriz: NESNEL GERÇEK = GERÇEK = ÖZDEK = DIŞ DÜNYA = İNSAN BİLİNCİNDEN BAĞIMSIZ BİLME KONUSU OLAN HER ŞEY = NESNE.

Şu anda evinizde bulunan bütün eşyalar (masa, dolap, yatak, elbiseleriniz, süs eşyalarınız vb.) nesnel gerçektir. Dışarda gördüğünüz arabalar, evler, ağaçlar, dağlar, ovalar vb. hepsi nesnel gerçektir. İşyerinizdeki bütün aletler nesnel gerçektir. Kısacası, kendi zihninizin dışında kalan bütün dünya, evren, doğa, NESNEL GERÇEĞİ, yani GERÇEĞİ anlatır.

Peki, sizin bilincinizle (zihninizle), nesnel gerçek arasında nasıl bir ilişki vardır? Sizin bilinciniz (dünyada varolan şeyler hakkındaki bilgileriniz, görüşleriniz, duygularınız, kendiniz ve yaşantınız hakkındaki fikirleriniz) DIŞ DÜNYAYA = GERÇEĞE bağlıdır. Ama GERÇEK SİZİN BİLİNCİNİZE BAĞLI DEĞİLDİR. Sizin bilinciniz yok olsa da (örneğin ölseyiz de) Gerçek = Dış dünya = Doğa yerinde durur, ölmez. Onun varlığı (var oluşu) size bağlı değildir; ama sizin bilinciniz ona bağlıdır ve ondan bağımsız olarak var olamaz.

* * *

Hakikat, doğru düşünebilen bir beynin dış dünyayı değerlendirerek vardığı sonuçtur. Dış dünyadaki nesnel gerçeğin, olayların, nesnelerin, insan zihnindeki yansımasıdır. Ne var ki bu yansıma dış dünyanın otomatik yansıması değildir; insanın pratik etkinliğini içeren bir yansımadır. Gerçeği kopya olarak verebilen bir yansımadır. Dış dünyadan zihnimize yansıyan şeyler yeniden üretilmek, düzenlenmek zorundadır. Hakikat = nesneyi kendi zorunluluğu içinde, sayısız ilişkileri içinde, çelişkili hareketi içinde vermektir. Hakikat = gerçeğe uygun olan Düşünce'dir. Gerçeğe uygun olmayan, onu dile getirmeyen hiçbir düşünce hakikat (doğru düşünce) olamaz. Hakikat = nesnesine (gerçeğe) uygunsa, hakikattir.

Gerçek ile hakikat arasına eşitlik işareti konulamaz, ikisi birbirini etkilese de iki ayrı alandır. Kesinlikle özdeş kılınmaz. Gerçek, insan zihninden bağımsız olarak varolanı dile getirir. Hakikat ise insanın zihninde (usunda = aklında) meydana gelir; gerçeğin bilgisidir, bir düşüncedir. Ama çıkış noktasını Gerçek'ten (dış dünyadan) alır.

Örneğin, elma bizim beynimizin dışında varolan nesnel gerçektir (bir nesnedir). Elmayı inceleyip, araştırıp, bilip bir sonuca ulaştığımızda (elmanın bilgisine zihnimizde kavuştuğumuzda) o artık bir Hakikat'tir. Elmanın kendisi nesnel gerçektir = objedir = nesnedir = dış dünyadır. Eğer "elma düşüncesi" elmanın kendisini doğruca anlatabiliyorsa bir hakikattir. Sokakta yürürken gördüğümüz bir otobüs "Gerçek"tir. Otobüsün ne olduğunu doğruca anlatan düşünceler ise Hakikat'tir. Otobüs ile otobüsün düşüncesi eşit değildir. Kısaca diyebiliriz ki; "Gerçek" maddeden yapılmıştır; "Hakikat" ise düşünceden.

Bu ayrım niçin önemlidir? Gerçek (dış dünya) nesneldir, yani insan düşüncesinden bağımsızdır; özneye (insana) bağlı değildir. Hakikat hakikat olacaksa, nesneyi imgesel (fotoğraf, kopya, tasarım) olarak yansıtır, nesneye bağlıdır, onun gerçeğine uygundur. Tabii ki gerçeğin hakikat olarak yansımaları cansız-ölü bir süreç olarak değil, çelişkili-hareketli süreç olarak almak koşuluyla. Hakikat ile Gerçek arasındaki ayrımı dikkat edilmezse kaçınılmaz olarak Nesne = Özne veya Düşünce = Dış dünya yanlış sonucuna varılır.

Gerçek ile hakikatin arasındaki önemli farkı beynimize yerleştirebilmek için felsefenin sorusunu soralım. Eğer bu dünyada bir tane bile insan olmasaydı GERÇEK diye bir şey olur muydu? Evet, olurdu. Çünkü gerçek = dış dünyadır; insanın varlığına bağlı değildir. Peki, HAKİKAT diye bir şey olur muydu? Olamazdı. Çünkü hakikatin olabilmesi için insanın varlığı (zihni) gerekir. İnsansız hakikat olamaz; ama insansız GERÇEK olur.

SONUÇ: Bilginin konusu olan her şey Gerçek'tir = nesneler dünyasıdır = maddedir. Hakikat = gerçeğe uygun olan bilgidir. Bilgi = nesneler, olaylar hakkındaki hakikatlerdir. Ancak nesnesine uygun olan düşünce hakikattir. Gerçek, dış dünyaya aittir. Hakikat ise düşünce dünyasına!

HAKİKAT İLE DOĞRU ÖZDEŞ Mİ?

Günlük dilde HAKİKAT ile DOĞRU kavramı aynı anlamda kullanılır. Anlaşılır olmak gereğiyle bu kitapta da aynı anlamda kullanılmıştır. Aslında bu iki kavram arasında önemli fark vardır. DOĞRULUK mantıksal işlemin uygunluğunu, HAKİKAT bilgisel işlemin uygunluğunu gösterir. Bilgisel işlem, mantıksal işlemi içerir. Mantıksal işlem dar bir alanı, bilgisel işlem geniş bir alanı kapsar. Özet olarak şöyle yazabiliriz:

DOĞRU = düşüncenin mantıksal işleminin uygunluğu = soyut düşüncenin içsel, kendi içindeki mantıksal uygunluğu.

HAKİKAT = bilgisel işlemin uygunluğu = düşüncenin gerçeğe (dış dünyaya) uygunluğu = düşüncenin niteliğinin somuta uygunluğu.

Mantık bakımından doğruluk, düşünce formları (biçimleri) ile belirlenir. Yani düşüncelerden oluşan yargıların, yargılardan çıkan sonuçların, düşüncelerin iç bağlantılarının mantığın ilkelerine uygun olması gerekir. Varılan mantıksal doğru dış dünyadaki nesnel gerçekliği yansıtabilir, ya da yansıtmaz. Yani varılan doğru, hakikat olabilir, olmayabilir de.

* * *

Örnek üzerinde somutlayalım. Diyelim ki şöyle düşünüyoruz: “İnsanlar toplumda rekabet etmez. Ahmet de insandır, öyleyse Ahmet de rekabet etmez.” Vardığımız sonuç mantıksal işlemler bakımından DOĞRU’dur. Düşüncelerin içsel bağıntısı yanlış değildir. Ama ulaştığımız DOĞRU acaba bir hakikat midir?

Dış dünyaya (bugünkü topluma) baktığımızda insanların birbirlerini boğazlarcasına rekabet ettiğini görüyoruz. O halde nesnel gerçek = insanların rekabet ettiğidir. Dolayısıyla hakikat = bugünkü toplumda insanlar rekabet eder, olmalı. Aldığımız örnekle doğruluk ile hakikat üst üste düşmemiştir. Ahmet’in rekabet etmediği mantıksal olarak doğrudur, ama hakikat değildir. DEMEK Kİ, MANTIKSAL DÜZEYDEKİ HER DOĞRULUK HAKİKATİ GÖSTERMEZ.

Başka bir örnek seçelim. Şöyle düşünelim: “Metaller mekânda bir yer kaplar. Altın da bir metaldir. Bu yüzden altın da mekânda bir yer kaplar.” Vardığımız sonuç mantıksal olarak doğrudur. Bilimin göstergelerinden biliyoruz ki metaller gerçekten mekânda bir yer kapladığından, altının yer kaplaması bir hakikattir aynı zamanda. Burada varılan sonucun dıştaki gerçek ile uyumu vardır; bilgisel işlemle çakışması vardır.

* * *

Bilgisel işlem = dış dünyadaki gerçek ile vardığımız düşüncenin uyumundan doğar. Sonuç (hakikat) dıştaki gerçeği yansıtabildiği için bir hakikattir. HAKİKAT DENEN DÜŞÜNCE HEM MANTIKSAL OLARAK DOĞRU OLMALI, HEM DE NESNEL GERÇEĞİ YANSITMALIDIR. Hakikat, mantıksal doğruluk olmadan hakikat olamaz. HAKİKAT İLE DOĞRULUK ARASINDA ÇELİŞKİ OLAMAZ. AMA DOĞRULUK İLE HAKİKAT (ya da GERÇEK) ARASINDA ÇELİŞKİ OLABİLİR. Hakikat doğrusuz olamaz; doğruluk hakikatin zorunlu bir koşuludur. Şöyle de söylenebilir: Hakikat doğruyu içerir; fakat doğruluk hakikati içermeyebilir.

DOĞRU da hakikat gibi bir düşüncedir; yani mantıksal düşünmeden ortaya çıkmış bir düşüncedir. HAKİKAT ile DOĞRU arasındaki fark, HAKİKATİN mutlaka dış gerçekliği yansıtmasıdır. Her doğru hakikat değildir. Ama her hakikat doğrudur.

Sözgelimi bir kitabı karıştırırken, A.R.Lesage’in şu sözü gözünüze çarpıyor: “*Bütün insanlar başkalarının iyiliğini ister.*” Düşünmeye, mantıksal akıl yürütmeye başlıyorsunuz. “Ben de insanım, o halde ben de başkalarının iyiliğini istiyorum,” diyorsunuz. Mantıksal değerlendirmeniz DOĞRU’dur. Sonra kendinize, hayatınıza bakıyorsunuz, aslında siz hiç öyle değilsiniz. Başkalarına yaptığınız kötülükler, kendi çıkarınız için yaptığınız iyiliksever olmayan davranışlar aklınıza geliyor. Mantıksal olarak vardığınız DOĞRU, hakikati yansıtmıyor.

Doğru, hakikati yansıtabilir veya yansıtmaz. Ne var ki hakikat her zaman doğruyu yansıtır. Demek ki, doğru, hakikat olmadan var olabilir; ama tersi olamaz. Hakikatin olduğu yerde DOĞRU onunla birliktedir. Doğru, hakikate karşı kayıtsız kalabilir; ne var ki hakikat, doğruya karşı kayıtsız kalamaz, doğruyu içinde taşımak zorundadır. Yani bir hakikatin içinde düşüncenin mantıksızlığı, uyumsuzluğu olamaz.

Hakikat için doğruluk zorunlu bir koşuldur; fakat YETERLİ KOŞUL değildir. Doğruluğun, hakikate dönüşebilmesi için dış gerçekliğe uygunluğuyla tamamlanması gerekir. Bir düşünce sistemi kendi iç tutarlığı ile mantıksal doğruyu yansıtabilir. Ama bu görüşler GERÇEK ile uyuşmuyorsa hakikati dile getirmez.

* * *

YANLIŞ, DOĞRU’nun karşıtıdır. Mantıksal düşünme yasalarına uymayan görüş YANLIŞ’tır. Yanlış hiçbir zaman DOĞRU ve HAKİKAT ile uyuşamaz. Yanlış olan düşünce ne DOĞRU olabilir, ne de hakikat! DOĞRU, HAKİKATİN önkoşulu olduğundan dolayı, yanlış olan görüş daha baştan hakikati reddeder. O nedenle YANLIŞ ile DOĞRU birbirini dışlar. Fakat HAKİKAT, DOĞRU’yu dışlayamaz; doğru, hakikati yanına almadan var olabilirse de, HAKİKAT onu yanına almadan var olamaz.

Hakikat ile doğrunun ortak yanı, ikisinin de yapısının DÜŞÜNCE’den oluşmasıdır. Gerçek maddeden oluşmuşken, hakikat ve doğru, “düşünceden” meydana gelir. Bu nedenle hakikat için daha önce söylediğimiz şey, DOĞRU için de geçerlidir. Yani insanlar (zihin = bilinç) olmadan DOĞRU diye bir şey olamaz. Ama DOĞRU olmasa da GERÇEK diye bir şey hep var olacaktır.

SONUÇ: Doğru, mantıksal sürece uygun olan düşüncedir. Hakikat, dışsal gerçeğe uygun olan düşüncedir. Doğru her zaman hakikati içermez. Hakikat her zaman doğruyu içerir.

GERÇEK İLE İYİ EŞİT Mİ?

İYİ nedir? Belirli bir insan grubunun, sınıfın, kişinin ihtiyacını karşılayan, özlemlerine tekabül eden, onun için yararlı olan şeydir. İyi, genel olarak istenmeye değer olan şeydir; ama istekler, çıkarlar çarpışıyorsa ORTAK İYİ ortaya çıkmaz. O nedenle insana, sınıfa göre değişen İYİ vardır. Bir insan iyi bir sanatçı olabilir, fakat iyi insan olmayabilir.

Gerçek ile İYİ-KÖTÜ arasında nasıl bir ilişki var? GERÇEK ile İYİ eşitlenebilir mi? GERÇEK = İYİ demek, bir nesneyi onun düşüncedeki yargısıyla eşitlemek demektir. Sonuçta dış dünya = düşünce sonucuna varır. Bu bir hakikat değil, HATA'dır. Hakikat nasıl ki GERÇEK ile eşitlenemezse, İYİ de bir düşünce olduğu için maddi bir şeyle (gerçekle) eşitlenemez.

Bu hatayı geçelim ve soralım: İYİ her zaman hakikati yansıtır mı? Yansıtmaz! Gerçek nesnel bir şeydir, onun zihne yansımaları hakikattir. Ama bu hakikatin İYİ ile eşitlenmesi her zaman olanaklı değildir. Hakikatin iyiliği ve kötülüğü insanların değer yargılarına, dünya görüşüne, çıkarlarına göre değişir. Bir hakikat bana göre iyi, sana göre kötü olabilir. Hakikat ise kişiye göre değişen bir şey değildir. Hakikat, iyi de olabilir, kötü de. Hakikat iyi ile uyuşabilir de uyuşamayabilir de. Bu, iyiyi-kötüyü nasıl yorumladığımıza bağlıdır.

* * *

Örnek gerekir. Bir evin soyulduğunu düşünelim. Hırsız yakalanmamıştır. Çaldığı parayla zevk yapmaktadır. Ev sahibi ise perişan durumdadır.

- **Gerçek** = Evin soyulması.
- **Hakikat** = Evin soyulduğunun düşünce düzeyinde kabulü.
- **İyi** = Hırsız açısından soygunun başarılı olması.
- **Kötü** = Ev sahibinin zor durumda kalması.

Görüldüğü gibi iyi ve kötü kişilere göre değişirken; ne hakikat, ne gerçek kişilere göre değişiyor. Evin soyulduğu hem hırsız, hem ev sahibi açısından gerçektir. Hakikat ile iyiyi eşit kılamıyoruz.

Bir örnek daha verelim: Diyelim ki devlet, halkına ödeyemeyeceği vergi koyuyor. Vergiyi ödemeyenleri cezaevine gönderiyor.

- **Gerçek** = Devletin halka vergiyi koyması.
- **Hakikat** = Devletin halka vergiyi koyması gerçeğinin düşünce düzeyinde kabul edilmesi.
- **İyi** = Devletin halkın paralarını toplaması.
- **Kötü** = Halkın cezaevine atılması.

Burada gerçek ile iyiyi, ya da hakikat ile iyiyi eşitlemek mümkün değil. Halka kötülük olarak görünen şey, devlete iyilik olarak gözüküyor. Demek ki iyilik-kötülük kişilerin yargılarına, çıkarlarına göre değişiyor. O halde gerçeği ve hakikati, ne iyiyle, ne kötüyle eşitleyebiliriz.

Sözgelimi Antikçağ'da Aristoteles ile aynı dönemde yaşayan bir köleyi düşünelim. Köle sahibi durumundan hoşnuttur. Kölenin kölelikten memnun olmadığını varsayalım.

- **Gerçek** = Köle sahibinin köleyi kullanması.
- **Hakikat** = Köle sahibinin köleyi kullandığının düşünsel olarak kabul edilmesi.
- **İyi** = Köle sahibinin rahatı.
- **Kötü** = Kölenin memnuniyetsizliği.

Size, toplumun köle-köle sahibi olarak bölünmesi iyi mi, kötü mü diye sorsak ne yanıt verirsiniz? Ya da bu soruyu Aristoteles'e sorsak ne yanıt verir? Aristoteles, *Politika* adlı yapıtında bize şöyle der: “Kölelerin kullanılması da, evcil hayvanlarınkinden hiç ayrılamaz; biz her ikisinden de bedensel gereksinmelerimizin giderilmesinde yararlanırsınız.” “Öyleyse, apaçık, doğadan bazıları özgür, bazıları ise köledir ve bunlar için, kölelik etmek hem doğru, hem de uygundur.” Demek ki Aristoteles'e göre kölelik etmek (kölelerin olması) İYİ'dir. Bana sorarsanız KÖTÜ'dür.

Ne var ki soruyu hangi biçimde yanıtlarsanız yanıtlayın, GERÇEK ve HAKİKAT değişmemektedir. Gerçek, toplumun köle sahibi ile köle arasında bölünmüş olduğudur. Bu gerçek hiç kimseye göre değişmez. Dolayısıyla hakikat de yanıtla göre değişmez. Ama iyi-kötü kişilere göre değişir. Hobbes'un dediği gibi: “Her insan kendini hoşnut eden ve kendisine zevk verenlere iyi der; etmeyenlere ise kötü.”

Diyelim ki senin hakkında hiç kötülük düşünmemiş, sana hep yardım etmiş dostunu aldatıyorsun. Gerçek, dostunu aldattığındır. Peki bu iyi mi kötü mü? İnsani değerler açısından kötüdür. Belki de sana göre iyi, ona (bize) göre kötüdür. Hakikat değer yargısıyla uyuşabilir, ya da uyuşmayabilir. Hakikate hangi pencereden bakıldığına bağlıdır. NE VAR Kİ HİÇBİR DEĞER YARGISI, NE GERÇEĞİ NE HAKİKATİ DEĞİŞTİRİR.

* * *

İYİ-KÖTÜ bir değer yargısıdır. İyi-kötü kavramlarının toplumsal içeriği vardır. Eşitsizliğin olduğu yerde ORTAK İYİ kavramı olamaz. Platon *Yasalar* adlı kitabında şöyle yazarken bir bakıma haklıdır: “Bir toplumda ne zenginlik ne de yoksulluk varsa, o toplumda iyilik ve kötülük de yok demektir.”

Gerçek ve hakikati, İYİ-KÖTÜ kavramlarının dışında ele almak gerekir; onları birbirleriyle eşitlememek gerekir. Hegel bu eşitlemeyi bir noktada yapar. *Mantık Bilimi*'nde şöyle yazar: “Gerçek-olmayan o zaman kötü ile aynı şey, ya da kendi içinde uygunsuz olan demektir. Bu anlamda kötü bir devlet gerçek olmayan bir devlettir.”

Demek ki Hegel'e göre GERÇEK = İYİ, GERÇEK OLMAYAN = KÖTÜ. Oysa gerçek maddi bir şey olduğundan bir düşünce ile eşitlenemez. Ayrıca bir devlet iyi de olsa kötü de olsa bir GERÇEKTİR. Bugün ülkemizde iktidarda bulunan hükümet bir GERÇEKTİR. Bu hükümet bana göre kötü, sana göre iyi olsa da bir gerçektir. Gerçekliği bizim görüşümüze göre değiştiremeyiz. Gerçek ne ise odur.

SONUÇ: Gerçek ile iyi eşitlenemez. Hakikat ile de eşitlenemez. Çünkü gerçek, insan bilincinden, insanın değer yargılarından bağımsızdır. İyinin-kötünün ölçütü = kişinin değer yargılarıdır. Hakikatin ölçütü = gerçeğe uygunluktur.

HAKİKAT BİLİNEBİLİR Mİ?

Nesnel hakikat = nesnel gerçeğe ters düşmeyen hakikattir. Bilmenin amacı hakikate ulaşmaktır. Nesnel (objektif) hakikat nesnel gerçeğin yani dış dünyanın, doğanın bilinmesi demektir. Doğa (dış dünya) insan bilincinin dışında kendiliğinden varolan şeylerin tümünü dile getirir. Demek ki soruyu yeniden şöyle formüle edebiliriz: Doğa bilinebilir mi? Dış dünyadaki nesneleri (objeleri) tanıyabilir miyiz? Günlük yaşamımızda meydana gelen olayları tümüyle çözüp, anlayabilir miyiz? Hakikate (doğruya) erişebilir miyiz?

Bu soruların yanıtını insanlığın gelişiminin pratiğinde bulmak mümkündür. Bilimsel gelişimlere, teknik ilerlemelere bakınız. Üç yüz yıl önce bilinmeyen birçok nesneyi (maddeyi) bugün bilebiliyoruz, onları yeniden üretebiliyoruz. Yıllar önce bilmediğimiz, o dönemde yaşayan insanların hayalinin bile almadığı aletler, makineler yapıyoruz. Üç yüz yıl önce yaşayan insan bilgisayar denen aletlerin bilinebileceğini, yapılabileceğini akıllarına getiremezdi. Bugün birçok nesnenin, eşyanın içeriği, özü hakkında bilgiye sahibiz.

Bilimin varlığını ve gelişimini izlemek nesnel gerçekliğin (dolayısıyla nesnel gerçekliğin yansıması olan hakikatin) bilinebileceğini ortaya koyuyor. Şu anda dış dünyada (doğada) bilmediğimiz şeylerin olması, onların hiçbir zaman bilinemez olduğunu göstermiyor. Bilmenin, hakikate ulaşmanın bir süreç olduğunu, hakikatin tarihsel zamanla sınırlandığını; ama zaman sınırsız olduğu için bilinmeyen şeylerin bir gün bilinebileceğini gösteriyor. Doğa hakkındaki bilgimiz her gün arttığı için hakikatin genel olarak bilinebileceğini söylüyoruz.

* * *

Filozof Gorgias diyor ki: *"Hiçbir şey var değildir. Bir şey var olsa bile bilinemez. Bir şey var olsa ve bilinse bile, bu bilgi başkasına aktarılamaz."* Bu sözlere benzer sözleri Filozof Timon da söylüyor: *"Nesnelerin gerçek yapısı kavranılamaz. Öyleyse nesnelere karşı tutumumuz yargıdan kaçınma olmalıdır."*

Gorgias ve Timon'un yukarıdaki sözlerinin yanlışlığını hayat gösteriyor. Aklını yitirmemiş her insan kendi bilincinin dışında bir dış dünyanın var olduğunu ve dış dünyada milyonlarca nesnenin bulunduğunu, bunların tarihsel süreç içinde bilinebildiklerini, bilindikten sonra da bilgi olarak insanlığın mirası haline geldiğini, başka kuşaklara aktarıldığını görür. Nesnenin hakikatine ulaşılabilirdiğini kendi yaşamına, kullandığı aletlere bakarak anlayabilir.

* * *

Filozof Kant, Gorgias'ın, Timon'un yolundan gitmez. Kendine göre orta bir yol bulur. Ona göre: Sırlarla dolu bir evrende yaşıyoruz. Gerçekte bildiğimiz hiçbir şey yoktur. Bildiğimizi sandığımız şey sadece olaylardır, görünüşlerdir (fenomenlerdir).

Kant şunu demek ister: Nesnel bir dış dünya, nesneler var. İnsan (özne) ile nesneler (dış dünya) ilişkisinden olaylar (fenomenler = görünüşler = görüngüler) meydana geliyor. Biz bu olayların hakikatine erişebiliriz, yani onları bilebiliriz. Ama nesnelerin tam ne olduklarını (aslında kendilerinin, özlerinin ne olduklarını) bilemeyiz.

Kant, *Ahlak Metafiziğin Temellendirilmesi* isimli yapıtında görüşlerini şöyle açar: “Nesneleri ancak bizi uyardıkları gibi bilmemizi sağladıkları, böylece bu nesnelerin kendilerinin ne olduklarının bilginin dışında kaldığı, dolayısıyla bu tür tasarımlar söz konusu olunca, anlama yetisi onlara en yoğun dikkati gösterse ve onları açıklığa kavuştursa bile, bizim onlar aracılığıyla **sırf GÖRÜNÜŞLERİN** bilgisine ulaşabildiğimizi, hiçbir zaman **ŞEYLERİN KENDİLERİNİN** bilgisine ulaşamayacağımızı görmek için fazla ince düşünmek gerekmez.”

Kant’ın görüşünü daha da basitleştirerek diyebiliriz ki: Biz nesnelerin (dış dünyanın) sadece biçimini, görünüşünü (olayı = fenomeni) bilebiliriz. Ama nesnelerin özünü (asıl kendisini) bilemeyiz. Dolayısıyla hakikate (doğruya), bilgiye tam erişemeyiz. Demek ki Kant’a göre, bilginin, bilmenin sınırı vardır; bilmenin sınırı görünüşle, öz arasındadır. Sözgelimi Kant’a göre biz kedinin nasıl görüldüğünü (fenomeni) bilebiliriz. Kedinin (kendiliğinde şeyin = kedinin özünün) ne olduğunu bilemeyiz. Bir çiçeğin nasıl görüldüğünü (fenomeni) bilebiliriz, ama çiçeğin ne olduğunu (kendinde şeyi) bilemeyiz.

Kant’ın anlayışını somutlayalım ve onun vardıǵı sonucu gösterelim. Mutfağımızdaki buzdolabına bakıyoruz. Buzdolabının rengi var, bir biçimi var. Kısaca gözlerimize görünen bir görüntüsü var. Kant bu görüntüye fenomen = olay, diyor. Buzdolabı bir işe yarayan eşya, bir metalden yapılmış, soğutucu motoru var vb. Buzdolabının NE OLDUĞUNA, KENDİSİNE, GÖRÜNTÜSÜNÜN ARKASINDA OLAN ŞEYE Kant “Kendinde şey” diyor. İşte Kant bunun bilinmeyeceğini söylüyor. Dikkat edersek, buzdolabının görüntüsüyle, buzdolabının kendisi birbirinden ayrılamayacağı için, Kendinde şey ile = buzdolabı aynı şey oluyor. O halde Kendinde şey = dışımızdaki eşyalar, nesneler, fiziki dış dünya demektir. Kant, dış dünyanın bilinmeyeceğini (ya da sadece onun görüntüsünün bilinebileceğini) söylemiş oluyor.

* * *

Bu bilinemezci anlayışına uygun olarak Kant bilimi sınırlamıştır; dine, imana, doğaüstü varlığa yer açmıştır. Kant bunu söylemekten çekinmez ve *Arı Usun Eleştirisi*’nde der ki: “*İnanca (imana) yer açabilmek için bilmeyi bir kenara atmak zorunda kaldım.*” Şüphesiz ki Kant’ın bu görüşü doğru değildir. Bir nesnenin görünüşüyle (görüngüsüyle), özü (içeriği) birbirinden koparılamaz. Görüngü bilinebildiği gibi Öz de bilinebilir. Hegel’in *Mantık Bilimi* adlı eserinde söylediği gibi: Kant bilginin erişmeyeceği özü KENDİNDE ŞEY olarak saptadığı ölçüde yarı yolda takılmıştır.

Bir metal parçasının dış görünüşünü bilebildiğimiz gibi, onu kimyasal olarak çözümleyerek nelerden meydana geldiğini, işimize nerede yarayacağını bilebiliyoruz. Bakır telin sadece görünüşünü değil, bakırın ne olduğunu da biliyoruz. Üretebildiğimiz her şey onları bildiğimizi de gösterir. Sözgelimi buzdolabını üretebiliyorsak, onun ne olduğunu, ne işe yaradığını biliyorsak, kendisini de biliyoruz demektir. Bilmediğimiz kendiliğinde şeyler (nesneler) bilimin ilerlemesiyle her geçen gün “bizim için şeyler” (yani bildiğimiz, kullandığımız) şeyler haline geliyor.

Kant’ın hakikatin tam olarak bilinmeyeceği teorisine en güzel yanıtı Hegel vermiştir: “*Bir nesnenin bütün niteliklerini biliyorsanız, nesnenin kendiliğini (bizâtihi şeyini) de biliyorsunuz demektir.*” Hegel, Kant’ın bilinemez dediği KENDİNDE ŞEY’i için espirili biçimde ekler: “*Bu, bir adamın hem sağlam bir kafası bulunduğunu, hem de doğruyu anlayamayacağını, ancak yanlış anlayabileceğini söylemeye benzer. Nesneyi kendinde nasılsa öyle bilmeyen doğru bir bilgi de bunun kadar saçma ve gülünçtür.*”

SONUÇ: Hakikat bilinebilir. Hakikat sonsuzdur. Sadece bilinmesi tarihsel zamanla sınırlıdır. Bilimin tarihi her şeyin özünün bilinebileceğini (bugün bilinmese bile bir gün bilinebileceğini) gösterir.

HAKİKAT KİŞİYE GÖRE DEĞİŞİR Mİ?

Günlük konuşmalarda çok sık duyduğumuz bir cümle vardır: "Herkesin doğrusu, hakikati kendisine göredir." Bu görüşü şöyle de ifade edebiliriz: "Hakikat kişiye göre değişir." Acaba böylesi bir yaklaşım doğru mu?

Hakikat, kişinin dışındaki nesnel gerçekliğin insanın zihninde (bilincinde) yansıması olduğuna göre, kişiye göre değişen hakikat olamaz. Dış dünya (nesnel gerçek) herkes için aynıdır. Farklı gibi görünen şey kişinin (öznenin) yorumudur. Bir insanın kişisel kanısı, hakikatin yerine konulamaz. Özne hakikat yoktur, özne kanılar vardır. Her hakikat nesneldir. İnsan hakikati değiştiremez, sadece onu bilebilir. Marks: "*Doğru evrenseldir; doğru benim değildir, herkesindir,*" derken bu gerçeği dile getirir.

Hakikat, bilen (öznenin) irade ve isteğine dayanmayan nesnel bilgidir. Örneğin yirmi katlı bir binaya dışardan baktığımızı düşünelim. Yirmi katlı bina herkes için yirmi katlıdır. Eğer birisi çıkıp, benim kişisel görüşüme göre bu bina on dokuz katlı derse, hakikati dile getirmemiş olur. Dolayısıyla özne (kişisel) düşüncesi yanlış olur.

* * *

Hegel, hakikatin kişiye göre değiştiğini savunanları eleştirir ve bilginin kişiye (özneye) göre değişmediğini söyler. *Mantık Bilimi* adlı eserinde şöyle yazar: "*Çağımızın neredeyse bir umutsuzluğa varan hastalığı bilginin salt özne bir bilgi olduğu ve bu öznenin en son olduğu saplantısıdır. Oysa gerçek nesneldir ve bunun herkesin kanısı için kural olması gerekir, öyle bir yolda ki, bireyin kanısı bu kuralla bağdaşmadığı ölçüde kötüdür.*"

Şöyle bir soru sorulabilir: Eğer hakikat herkes için aynıysa, niçin herkes aynı bilgiye (hakikate) varamıyor? Burada sorun, nesnel gerçeklikte (yani objede) değil, öznededir, insandadır. Yanılgı öznenin (bireyin) zihnindedir. Yanlış bakışın birçok nedeni olabilir. Yukarıda verdiğimiz örnekte olsa olsa öznenin algı bozukluğu olabilir. Yukarıdaki örnek basit olduğundan dolayı, yanıt da basittir, kolaylıkla anlaşılabilir. Ama toplumsal yaşamdaki olaylarda hakikatin herkes için aynı görünmemesinin ideolojik nedenleri de vardır. Zihni, topluma egemen olanların egemen düşüncesi tarafından kontrol altına alınmış olanlar, nesnel hakikate erişemezler, doğruyu bulamazlar. Eğer böyle olmasaydı, ezilen bir kişi kendisini ezen partiyi doğru bulup desteklemezdi. Burada söz konusu olan şey, öznenin hakikat (doğru) diye yanlış kabul etmesidir; kişinin hakikate giden yolu bilmemesidir.

* * *

Varoluşçu felsefenin kurucularından Kierkegaard, GERÇEĞİ kendisinde, kendi beninde, kendisine göre doğru bildiği fikirde arar. Kendi özeline uygun sanının GERÇEK olduğunu düşünür. Şöyle yazması bu nedenledir: "*Bir gerçeklik bulmalıyım, bir gerçeklik ki BENİM İÇİN gerçek olmalıdır.*"

Kişiye göre (Ben'e göre) değişen bir GERÇEK yoktur. Gerçek evrenseldir; sana, bana ait olamaz. Kişinin gerçek hakkında bir kanısı olabilir; ama bu her zaman gerçekle çakışmaz. Kişisel görüşün gerçeğe uygun olup olmadığı her seferinde bilimsel olarak kontrol edilmelidir.

Sözelimi Kierkegaard dünyanın dönmediğini sanabilir, onu gerçek olarak kabul edebilir. Fakat gerçek bu değildir, dünya bize bağılı olmadan döner; bilimsel hakikat bunu bulmaktır.

Antikçağ filozofu Piron diyor ki: *”Her şey bana nasıl görünürse benim için öyledir. Üşüyen için rüzgâr soğuktur, üşümeyen için soğuk değildir.”* İlk bakışta çok mantıklı görünen Piron’un görüşü, hakikatin kişiye göre değiştiğini anlatmak istiyor. Van’da yaşayan birisiyle, Adana’da yaşayan birisinin üşüme oranları farklıdır; ancak havanın sıcak ya da soğuk olduğuna kişiler değil, termometre karar verir. Dışarıdaki hava 5 dereceyse, Van’da yaşayan için de, Adana’da yaşayan için de 5 derecedir. Onların üşüyüp üşümemesi, onların dışında olan havayı (nesnel gerçeği) değiştirmez.

SONUÇ: Hakikat kişiye göre değişmez. Çünkü nesnel gerçek (dış dünya) herkes için aynıdır.

HAKİKAT İLE YALAN ARASINDAKİ İLİŞKİ NEDİR?

Akılsal dengesi yerinde olmayan insan BİLİNÇSİZCE yalanlar söyleyebilir. Örneğin babası yıllar önce ölmüştür, babasının yaşadığını söyler. O, yalanı bilinçsizliğine, unutkanlığına borçludur. Babasının öldüğü = HAKİKAT'TİR. Babasının ölmediğini söylemesi = YALAN'dır.

Masum (beyaz) yalanlar vardır. Dostu üzülmeyin diye bildiği bir hakikatin tersini söyleyen insanın durumu budur. Ekonomik durumu bozulan bir baba çocuğunun canı sıkılmasın diye, ekonomik durumlarının çok iyi olduğu yalanını söyleyebilir. Bu “beyaz” bir yalandır. Ama bilinçlice söylenmiştir.

Asıl yalanlar BİLİNÇLİCE söylenen yalanlardır. Kimi kişiler yalan söyleme hastalığına yakalanmışlardır; değişik amaçlarla sürekli yalan söylerler. Sözelimi, yeni tanıştığı her kıza kendini önemsetmek için üniversitede okuduğunu söyleyen bir liseli genç bu cinsten yalancı olabilir.

İnsan KARA YALANLAR da söyleyebilir. Karşısındakini aldatmak, kandırmak amacıyla söylenen yalanlar böyledir. Kimi politikacıların ideolojik yalanları bu sınıfa girer. Kendi çıkarı için dostuna yalan söyleyen insanlardan burada bahsedebiliriz. Bunların hepsi insanın bilinçli eylemini kapsar. İşte, burada ele almak istediğimiz yalan cinsi KARA YALANLARDIR.

* * *

Yalan nedir? Yalan, hakikate aykırı olarak BİLİNÇLİCE söylenen görüştür. Yalanın arkasında mutlaka bir AMAÇ yatar (daha önce belirttiğimiz gibi akılsal dengesi bozuk olanları dışarıda bırakıyoruz). Yalan = Hakikat olmayan'dır. Yalan = hakikatin bilinçlice gizlenmesidir = hakikatin belirli bir amaca bağlı olarak dile getirilmemesidir.

Yalan, hakikatin YOK EDİLMESİ değil, hakikatin üzerinin örtülmesidir. Yalanınız açığa çıkmasa bile hakikati ortadan kaldırmış olmazsınız. Hakikat yine bir yerde durup, bekler. Sevgilisini aldatan, ama onu aldatmadığını söyleyen bir adamın yalanı ölünceye kadar ortaya çıkmasa da hakikat değişmez, hep ortada kalır. Hakikat = adamın sevgilisini aldattığıdır. Yalan ile hakikat uyuşmaz. Yalan, hakikatin gösterilmemesine dayanır. Dolayısıyla gerçeğin saklanmasıdır. Yalan olan şey hakikat olamaz, hakikat olan şey yalan olamaz. Yalan ile hakikat üst üste düşmez.

* * *

Yalan ile Yanlış aynı anlamlarda kullanılamaz. Çünkü yalan, hakikati bilmesine rağmen hakikatin hakikat olmadığını iddia eder. Yanlış ise hakikat ile uğraşmaksızın mantıksal bozukluğu gösterir. Yanlış olan görüşün hakikatle uyuşmaması, onun mantıksal, düşünsel bozukluğu yüzündendir. Mantıksal yanlış, bilmeden veya bilerek yapılabilir. Ama kara yalan her zaman BİLEREK (bilinçlice, amaca bağlı olarak) kendini gösterir.

Yanlış ile Yalan arasındaki farkı daha net anlamak için Paralojizmi bilmek gerekir. Paralojizm = kasıt gütmeyen yapılan bir yanlıştır, akılyürütme yanlıştır, mantıksal dayanaklara tutunmaktan doğar, bilmeden (bilinçsizce) yapılan bir yanlıştır. Örneğin diyorum ki:

“İsveçlilerin ülkesi İsveç’tir. Bütün İsveçliler kendi ülkeleri olan İsveç’te oturur. Svensson da İsveçlidir. O da İsveç’te oturur.” Ne var ki Svensson ülkesinden Türkiye’ye taşınmıştır, artık orada oturmaktadır. Burada düşülen yanlış bir PARALOJİ’dir. Bilmeden yapılmış yanlış usavurmadır (akılyürütmedir). Ama kesinlikle YALAN değildir. Yanlıştır, fakat YALAN DEĞİLDİR, HAKİKAT DEĞİLDİR.

* * *

Hakikat olmadan YALAN olabilir mi? Eğer yalan hakikatin gizlenmesi, üzerinin örtülmesiye, hakikat olmadan yalan olmaz. Önce ortada bir hakikat olmalı ki, yalanla üzeri bilinçlice kaplanabilsin. Hakikati saklamak ihtiyacı olmasa yalana ne gerek var? Saklanacak bir şey olmalı ki yalana gereksinim olsun.

Peki, yalan kişiye göre değişir mi? Yani senin için yalan olan şey, benim için hakikat olmayabilir mi? Sana göre iyi, bana göre iyi olabilir; acaba bireye göre değişen yalan olabilir mi? “Herkesin yalanı kendisine göre hakikattir,” diyebilir miyiz?

Bir örnek üzerinde düşünelim. 3 yıl önce bir araba satın aldınız. Arabanızı sık sık tamir ettirmek zorunda kalıyorsunuz. Sonunda bıkıyor, en yakın arkadaşınıza arabayı satıyorsunuz. Satarken de arabayı 1 yıl önce aldığınızı, hiç tamire götürmediğinizi söylüyorsunuz. Arabadan kurtulmanız sizin için İYİ, bozulmaya hazır arabayı alan arkadaşınız için KÖTÜ. Fakat söylediğiniz yalan sizin içinde yalan, arkadaşınız için de yalan (o, bu yalanı bilmesede). Çünkü, arabanın durumu (onun gerçeği ve hakikati) ikiniz için de aynı. Demek ki yalan, hakikati ortadan kaldırmıyor, ortada nesnel (objektif) bir gerçek ve ondan yansıyan bir hakikat var.

Sözgelimi bir şirkette iki ortak çalışıyorsunuz. Hesapları siz tutuyorsunuz. 1000 lira kazanıyorsanız, 100 lira kazanıyoruz diyerek yalan söylüyorsunuz. Kendinizin iyiliğine, ortağınızın kötülüğüne çalışıyorsunuz. Yalan size göre yalan, ona hakikat gibi gözüküyor. Ve bir gün yalanlarınız açığa çıkıyor. Dolayısıyla gerçek ve hakikat ortaya çıkıyor. Ortağınız hakikat olarak bildiği şeyin hakikat olmadığını anlıyor. Hakikat nasıl kişiye göre değişmiyorsa, yalan da kişiye göre değişmiyor. Çünkü YALANIN ARKASINDA GİZLENMİŞ HAKİKAT İKİNİZ İÇİN AYNI DİLDEN KONUŞUYOR. Yalanın ölçütü = Hakikat. Yalanınız, hakikat sayesinde var oluyor, onu ortadan çekerseniz yalan diye bir şey kalmıyor. Yalan, ortağınızın onu bilip bilmemesinden bağımsız. O halde YALAN HER İKİ TARAF İÇİN DE YALANDIR. Yalan sizin için hakikati, onun için hakikat olmayanı dile getirmez. Sadece ortağınız yalanı, hakikat sanabilir, yalanınız kendini örten peçeyi indirinceye kadar...

İyilik-kötülükte kişisel değer yargıları ölçüttür. Ne var ki, yalanın ölçütü kişisel değer yargıları olamaz. Yalan ikiniz için de yalandır. Nasıl ki hakikat ikiniz için de aynı hakikat ise. Diyelim ki bir ülkenin hükümeti ekonominin battığını görüyor; ama halk isyan etmesin diye yalan söylüyor. Şimdilik halk hakikati görmüyor. Ne var ki hakikat, hakikat olarak yerinde duruyor. Hakikatin çarpıtılması onun hakikatlığını silmiyor. Bu yalanın halka ve hükümete göre değişme olanağı yoktur. Hakikat, ekonominin battığıdır. Yalan sadece hakikatin üzerinde bir şal gibi duruyor.

* * *

Yalan söylemek iyi mi kötü mü? Bu, sizin kişisel değer yargılarınızla, dünyaya bakışınızla ilgilidir. Eğer sınıfsal düzeyde konuşursak, sizin tarafılığınızla ilgilidir. Kara yalanın olmadığı bir dünyayı düşlemek insani bir özlemdir. Yalanın değil, hakikatin peşinden koşmak özlemdir.

Ancak bunun koşulları yaratılınca, yalanı körükleyen koşullar yok edilinceye kadar YALANI iyi niyetlerimizle ortadan kaldıramayız.

Kant, ahlak buyruğu (emri) olarak insanlardan “yalan söylememesini” ister. Bu istek şimdiki yalanlar dünyasının ortasında atılmış çaresiz bir çığlık gibidir. Kant’ın çığlığı duyulamaz. Kant *Ahlak Metafiziğin Temellendirilmesi*’nde şunu yazar: “*Ahlak buyruğu, dolayısıyla kesin olan buyruk şöyle der: (...) Bana en ufak bir ayıp getirmese bile, YALAN SÖYLEMEMELİYİM.*”

Sözgelimi sevgilinizle evde oturuyorsunuz. Sevgilinizin düşmanları onu öldürmek için evi basıyorlar, sevgiliniz evde saklanıyor. Bu durumda yalan söyler misiniz, söylemez misiniz? Kant’ın ahlak buyruğuna uyar mısınız? Kant’ın çığlığının bugünkü dünyadaki anlamsızlığını Schopenhauer gibi filozoflar görmüştür. Schopenhauer sorar: “*İssız bir yolda gidiyorum. Yanımda param var. Bakışını beğenmediğim bir adama rastlıyorum. Yoldaşlık ediyoruz. Adam bana param olup olmadığını soruyor. Kant’ın buyruğuna uyarak doğruyu söyleyip soyulayım mı?*”

Schopenhauer haksız sayılamaz. Kant’ın iyi niyetine özlemle katılmalı, fakat Schopenhauer’in ortaya koyduğu çıkmazı görmek zorundayız. Dünyada kardeşlik egemen oluncaya değin kara yalanın kötü çıkmazıyla yaşamak, insanlığın, hakikatin başına gelmiş bir felakettir.

SONUÇ: Yalan hakikat önleyicidir. Yalanın sisi hakikatin görülmesini engeller. Yalan herkes için yalandır. Hiçbir kimsenin yalanı ne kendisine, ne başkasına göre hakikat olur. Sana, bana göre, ne hakikat, ne yalan değişir. Yalan ahlaki önermelerle yok edilemez, dolayısıyla hakikat ortaya çıkarılamaz.

HAKİKAT DEĞİŞİR Mİ?

Hakikatin kişilere göre değişmeyeceğini söylediğimize göre yukarıdaki sorumuzun yanıtının olumsuz olması gerekir. Yani "hakikat değişmez" dememiz gerekir. Fakat böylesi bir yanıt hem doğru, hem yanlış olur. Niçin?

Hakikatin, dışımızdaki dünyanın (nesnel gerçekliğin yansıması) olduğunu söyledik. Peki, bu nesnel gerçekliği her alanda bir anda çözüp, anlayabilir miyiz? İnsanlık tarihine (bilgi sürecinin gelişimine) bakıldığında zaman bilgilerimizin (hakikatlerin) yavaş yavaş, parça parça öğrenildiğini görüyoruz. Hakikat olarak bildiğimiz şeyler içindeki kısmi hataları ayıklayarak ilerliyoruz. Ayrıca dış dünyada öğrenilecek şeyler (ne olduklarını çözümleyeceğimiz nesneler, olaylar) sonsuz olduğu, bitmeyeceği için hakikate sınır çekemiyoruz. Evren sonsuzsa, onun beynimize yansıtılması da sonsuz olacak, hiç bitmeyecektir. Dolayısıyla hakikate erişme süreci de sonsuz olacaktır, tükenmeyecektir.

* * *

"Hakikat değişir mi?" sorusunu yanıtlayabilmemiz için mutlak (saltık = tam olan = değişmez) ve görelî (relatif = izafî = bağıntılı = nisbi = tam olmayan = değişebilir) kavramlarına ihtiyacımız var.

Bir ressam düşünün. Karşısına bir insanı alıyor ve onun resmini yapmaya başlıyor. Tablo tamamlandığında o insanın resmi, o insanın gerçekliğini ancak GÖRELİ = yaklaşık biçimde yansıtır. Resmi yapılan insan mutlak, ortaya çıkan resim o insanı yaklaşık olarak yansıttığı için görelidir.

Mutlak = Saltık = Değişmez hakikat, hiç ölmeyen, her zaman doğru olan hakikattir. Bazı bilgiler nesnel gerçeğe tam uyar, onu yansıtır. Günlük yaşamımızda daha şimdiden bildiğimiz mutlak hakikatlerden bahsedebiliriz. Örneğin, "İnsanlar ölümlüdür," görüşü mutlak bir hakikattir, hiç değişmez. Bu yavan bir hakikattir; ancak aynı zamanda mutlak (kalıcı) bir hakikattir. Eğer dün arkadaşınızla görüştüğünüz kesinse, bu bir mutlak hakikattir, değişmez. Şimdi şu anda yazı yazdığım mutlak hakikattir, değişmez. Ankara kenti Türkiye'dedir, bu mutlak hakikattir, değişmez. Belirli bir tarihte evlenmişsinizdir, bu mutlak hakikattir, değişmez. Belirli bir tarihte çocuğunuz olmuştur, bu bir mutlak hakikattir, değişmez.

Görelî hakikat = değişmez hakikatin bir parçasını taşıyan hakikattir. Yaklaşık bilgiyi içeren hakikattir. Gerçeğe kısmen uyar. Bilimsel bilgilerin bazıları böyledir. Söylediklerimizi bir örnek üzerinde somutlarsak, mutlak hakikat ile görelî hakikat arasındaki farkı daha iyi anlayacağız.

Kanser hastalığının varlığı bilimsel olarak ispat edilmiştir. Bu mutlak bir hakikattir ve hiçbir kimseye göre değişmez. "Bence kanser hastalığı yoktur", demek nesnel gerçek olan kanseri ortadan kaldırmaz. Ama kanser hastalığının mutlak hakikat bilgisine erişilmiştir diyebilir miyiz? Diyemeyiz. Kanser hakkında şu anda bildiğimiz bilgiler görelî hakikattir; yarın yeni buluşlarla bilgimiz gelişecek, değişecektir. Araştırmacılar yeni kanser türleri, tedavi yöntemleri keşfedecek, şu anda kanser hakkındaki görelî hakikatlerimizi mutlak hakikate doğru yaklaştıracaklardır. Görelî gerçek içindeki kısmi hatalar, eksiklikler giderilecek, bugün tedavisi mümkün olmayan kanserli hastalar tedavi edilecektir. Bu süreç görelî hakikatin, mutlak

hakikate doğru ilerleyiş sürecidir. Mutlak hakikat = görelî hakikatlerin toplamıdır. Her görelî hakikat, mutlak hakikatin bir yanını taşır.

Bugün bize mutlak hakikat gibi gözükken kimi bilgilerimizin göreliliği = nesnel gerçeğe tarihsel olarak yaklaşıklığı oranında görelidir. Hakikatin değişmekte olan yanı görelî, değişmeyen yanı saltıktır (mutlaktır). Saltık hakikatle, görelî hakikat arasındaki fark da görelidir. Saltık hakikatin bir parçası her zaman görelî hakikatin içindedir. Birbirinden ayrılmazlar. Görelî hakikat, mutlak hakikate doğru değişerek ilerler.

* * *

Hakikat her zaman TAM'lığın doğrultusunda ilerler. Yalnız burada bütün nesneleri, bütün nesnel gerçekliği (dış dünyayı) gösteren hakikat ile tek nesneyi, tek olayı gösteren hakikat arasında ayırım yapmakta yarar vardır. Tek tek nesnelerde, olaylarda, mutlaklığa = değişmezliğe = sonluluğa erişmek ilke olarak mümkündür. Ürettiğimiz nesneler buna örnektir. Ama evrensel hakikat (evrendeki her şeyi içeren hakikat = bütün mutlak hakikatlerin toplamı olan hakikat) mutlaklığa hiçbir zaman erişemez. Çünkü bu, bilginin sonu olur. Oysa evrensel bilginin sonu yoktur. Dünyada bilinebilecek şeyler tükenmez.

Şüphesiz ki, nesnel gerçeklik varsa, mutlak hakikat de vardır. Fizik, kimya, astronomi, matematik vb. bilimlerin daha şimdiden mutlak doğruları vardır; ama bu bilimlerin her bilgisi mutlak hakikat değildir. İnsanlık evrensel mutlak hakikate her gün biraz daha yaklaşacak, ama onu tüketemeyecektir. İlkesel olarak evrensel mutlak hakikatin bilinebileceğini kabul etmek zorundayız. Çünkü insanın bilme yeteneğinin sınırı yoktur.

İnsan evrendeki her şeyi bir gün bilmeye YETENEKLİDİR. Her şeyi bilmeyi bitirmenin sınırsızlığı (olanaksızlığı) ile, onu bilebilme YETENEĞİ arasındaki çelişki hep devam edecektir. Bu sonsuza kadar sürecek, tamamlanamayacak bir süreçtir. Bilginin sonsuz gelişmesi içinde, sonu olmayan kuşaklar tarafından çözülebilecek bir süreçtir. Aristoteles bu gerçeği bir yanıla *Metafizik* adlı eserinde şöyle ifade eder: “*Hakikatin araştırılması bir anlamda güç, bir başka anlamda kolaydır. Bunun bir delili, hiç kimsenin tam olarak onu elde edememesi, ancak öte yandan insan türü olarak ondan uzak olmamızdır.*”

Bugün şu anda bize belli alanlarda mutlak hakikat olarak gözükken bilgilerin bir kısmı aslında görelî hakikatlerdir. Ancak bunlar aşılmadığı sürece onlara mutlak hakikat olarak bakmaktan başka çaremiz yoktur. ”Şu anda İstanbul'dan İzmir'e uçakla yarım saatte gidiliyor,” bilgisi bugün mutlak hakikattir. Fakat yarın tekniğin gelişmesiyle on dakikada gidilirse, bugün bize mutlak hakikat gibi gözükken bilgi görelî hakikat olacaktır, değişmiş olacaktır.

* * *

“Hakikat değişir mi?” sorusu “Gerçek değişir mi?” sorusuyla bağlantılıdır. Çünkü hakikat, gerçeğin bilinmesidir. Eğer gerçek değişirse hakikatin de değişmesi gerekir. Bahçemizden şimdi kopardığımız yeni açmış karanfil Gerçek'tir. Onun yaprakları, kokusu, görünüşü, niteliği hakkında edinebildiğimiz bilgi o anda ulaşabildiğimiz bir hakikattir; kişiye göre değişmez. Bir zaman sonra bu karanfil solacak, niteliği (gerçekliği) değişecektir. O zaman onun hakikati de değişecektir. Fakat bilimsel araştırmacı açısından ortaya çıkan yeni hakikat yine kişilere göre değişmeyecek, o yeni hakikat ne ise herkes için aynı olacaktır.

Hayat (dış dünya) sabit, hareketsiz olmadığından dolayı, hem gerçek, hem de onun bilgisi olan hakikat değişir; ancak kişilere göre değil, harekete bağlı olarak değişir. Engels'in dediği gibi: *“Gelişmesi sırasında daha önce gerçek olan her şey gerçekdışı olur, (...) cançekişen gerçekliğin yerini, yeni ve yaşayabilir bir gerçeklik alır.”*

Söylediklerimizi toparlarsak:

- Nesnel (objektif) hakikat, yani bizim bilincimizden bağımsız olan hakikat vardır. Bu hakikat mutlak ve görelî yanlar içerir.
- Mutlak (değişmez) hakikatler vardır. Mutlak hakikat, görelî hakikatlerin toplamıdır.
- Görelî (değişir) hakikatler vardır. Görelî hakikat, mutlak hakikatin bir parçasını taşır.
- Bugün mutlak hakikat olarak bilinen, yarın görelî hakikat olabilme potansiyeli taşır.
- Evrensel mutlak hakikat vardır. İnsanlar onu bilmeyi bitiremezler; ama onu bilmeye yeteneklidirler.
- Hakikat hayatın hareketine bağlı olarak değişir.

SONUÇ: Hakikat kişiye göre değişmez; fakat nesnel gerçekliğe mutlak olarak (tarihsel olarak) yaklaşma ölçüsünde değişir.

DOĞARKEN GETİRDİĞİMİZ BİR HAKİKAT VAR MI?

Yeni doğmuş bir bebeğin zihninde dış dünyayla ilgili bir düşünce var mıdır? Bebeğin beyinde doğarken taşıdığı, masa, kitap, meyve, çiçek gibi gerçekliğe uygun düşen hakikatler var mıdır?

Kimi insanlar kimi hakikatlerle birlikte doğduğuna inanır. Bazı düşüncelerini doğarken yanında getirdiğini sanır. Örneğin matematiksel hakikatlerin doğuştan Akıl'da (Us'ta) varolduğuna inananlar vardır. Bu türlü düşünenlerin bir kısmı tanınmış filozoftur. Descartes bazı fikirlerin (bütün fikirlerin değil) doğarken insanla birlikte doğduğunu savunur. Descartes der ki: *"Bu fikirlerin bazıları benle doğmuşa (...) benzerler."*

Gerçekten böyle doğuşla birlikte varolan hakikatler (doğrular), düşünceler var mıdır? Platon'a göre insanın "ruhu" ölümsüzdür ve defalarca yeryüzüne gelmiştir. Bu süreç boyunca "öbürdünyada" hakikatlerin hepsini tanımıştır. Olayların, nesnelerin (objelerin = eşyaların, cisimlerin) hakikatlerini kavramıştır. Platon ve Sokrates şunu savunur: "Ruhta" (daha doğrusu zihinde) hakikatler doğarken getirilmiş olarak bilinçsiz biçimde bulunurlar, uygun sorularla bu hakikatler uyandırılır ve doğurtulurlar. Platon'a ve Sokrates'e göre HAKİKATLER, eskiden bilinmiş (doğuştan getirdiğimiz) gerçekleri hatırlamaktır, anımsamaktır.

Platon, *Theaitetos* adlı kitabında Sokrates'i şöyle konuşturur: *"Benimle konuşmaya başlayanlar önce hiçbir şey bilmezmiş gibi görünürler. Ama konuşma ilerledikçe açılırlar ve anımsarlar. Bununla beraber benden hiçbir şey öğrenmedikleri de besbelli. EN GÜZEL BİLGİLERİ SADECE KENDİ İÇLERİNDE BULUR, MEYDANA KOYARLAR."* Demek ki hakikatler (bilgiler) insanın beyinde daha önceden vardır; Sokrates bir ebe gibi davranarak hakikatleri doğurtmaktadır.

Platon, *Menon* isimli kitabında da Sokrates'in ağzından konuşarak geometri bilmeyen Menon adlı kişinin kölesine geometri sorusunu çözdürür (hakikati doğurtur). Sokrates bu kitapta şöyle konuşur: *"Ne dersin Menon, kölen kendinden olmayan tek söz etmedi ve sorunu çözümledi. Ama deminden de dediğimiz gibi bütün bunları bilmiyordu. Öyleyse benim sorularıma verdiği karşılıklar ONDA ZATEN VARDI, öyle değil mi? (...) Peki ama, bilgiyi KENDİ KENDİNE BULMAK, onu anımsamak değil midir?"*

Platon'un anlattığının masal değil, bir gerçek olduğuna inananlar olabilir. Ama anlatılanların gerçekliğini sınamak kolaydır. Sizin mesleğinizden olmayan bir arkadaşınıza (örneğin doktorsanız, mühendis arkadaşınıza) hastalıklarla ilgili bir deney sorun, eğer arkadaşınız o deneyi bir yerde daha önce okumamışsa size yanıt veremeyecektir. İstedığınız kadar uğraşın, arkadaşınıza deneyin hakikatini doğurtamazsınız. Hayatında operaya gitmemiş, onunla ilgilenmemiş birisine operayla ilgili bir şeyler sorun. Hiçbir hakikat duyamayacaksınız.

* * *

Leibniz de birtakım kavramların, ilkelerin, düşüncelerin, hakikatlerin zihnimizde doğuştan varolduğunu savunur. Leibniz şöyle yazar: *"Tüm aritmetik ve tüm geometrik ilkeleri bizde doğuştandır."* Leibniz'e göre doğuştan gelen bilgilerimiz ruhumuzun (zihnimizin) derinliklerinde saklıdır, uykudadır. İnsan doğduktan bir zaman sonra bu uyuyan bilgiler uyandırılır. Leibniz, *İnsan Zihni Üzerine Yeni Denemeler* isimli yapıtında der ki: *"Ruhumuzda*

pek çok doğuştan şeyin bulunduğu reddedilebilir mi? (...) Hakikatler, bizde, bu tarzda eğilimler, kabiliyet ve yetiler, ya da tabii güçler olarak doğuştandır.”

Kant da kimi bilgilerimizin anlak (zekâ = kavrama ve yargılama yetisi) içinde A priori (önsel = duyuşal deneyden gelmeyen = akılda daha önceden bulunan veya aklın etkinliğinden türetilen = dış dünyanın deneyinden çıkmayan, akıldan çıkan = ussal “bilgi”) olduğunu savunur. *Arı Usun Eleştirisi*’nde Kant şöyle yazar: “*Belli a priori bilgilerimiz vardır ve sıradan anlak bile hiçbir zaman onlarsız değildir.*”

A priori “hakikat”, bir bilgiyi dış dünyada tecrübe etmeden, sınımadan bilmektir. Bilginin daha baştan akılda olduğunu kabul etmektir; bilginin dış dünya olmadan ortaya çıkabileceğini savunmaktır. Kant, *Pratik Usun Eleştirisi* adlı yapıtında der ki: “*Nesne deneyde karşımıza çıkmasa bile, onu yalnız usla bildiğimizi, bundan dolayı us bilgisiyle önsel bilginin (a priori bilginin) özdeş olduğunu söylüyoruz.*”

Kant yanılır. Böyle bir bilgi, hakikat yoktur. Dış dünyaya başvurmadan, düşünceyi pratikte denemeden, sadece akılla (anlakla = zekâyla) hakikate ulaşılabilen a priori bir bilgi yoktur. Kant’ın önsel (a priori) bilgi dediği şeyin hakikat olmamasının nedeni de budur. A priori “hakikat” anlayışı Kant’ta doğuştan bilginin varlığını savunmak anlamına gelir. Çünkü Kant aklımızda (anlakta = usumuzda) olan deneyden çıkmamış bilgi kalıplarıyla (kategorilerle) dış dünyadaki gerçekliği düzenlemeye, anlamaya çalışır.

* * *

Descartes, Leibniz, Kant, Sokrates ve Platon gibi doğuştan bir hakikat olabileceğini sananlara en güzel yanıtı filozof Locke vermiştir. Locke, *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme* adlı eserinde der ki: “*Zihinde doğuştan fikirler yoktur.*” “*Bir bilgiyi nasıl edindiğimizin gösterilmesi onun doğuştan olmadığını kanıtlamaya yeter.*” Yani insan doğduğunda zihninde ne yanlış, ne doğru bir düşünce taşır. İnsan bilgileri yaşam sürecinde öğrenir. Hakikatlere araştırarak, inceleyerek, yöntemler kullanarak ulaşır. Ayrıca hakikatler insanın beyninin içinde değil, dış dünyadaki gerçekliğe bağlı olarak oluşur. Gerçeğe ulaşmasını bilmek gerekir. Eğer böyle olmasaydı “Eğitim”, “Öğrenme” diye bir şeye ihtiyaç olmazdı.

Peki, doğuştan getirdiğimiz hakikatlerin var olduğunu kabul etmenin ne zararı var? Locke bu sorunun yanıtını *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme* adlı kitabında şöyle verir: “*Çünkü bir kez bu, doğuştan ilkelerin bulunduğu öğretisi yerleşince, bunun yandaşları kimi öğretilerin öyle olduğunu kabul etmek zorunda kalırlar; bu da onları kendi uslarını ve yargılarını kullanmaktan alıkoyar.*” Şüphesiz ki, aklını ve yargılarını kullanamayan bu insanlar yanlış görüşlere kolayca ikna olur ve körü körüne yönetilirler. Hakikatin peşinden değil, hatanın arkasından giderler. Aristoteles doğuştan getirdiğimiz bir bilginin, bilimin olamayacağını şu güzel sözlerle *Metafizik* isimli kitabında ifade eder: “*Öte yandan eğer bilim doğuştan olsaydı, haberimiz olmaksızın bilimler arasında en yücesine sahip olmamız çok tuhaf olurdu.*”

SONUÇ: Doğuştan getirdiğimiz hiçbir hakikat yoktur. Hakikatler ancak dış dünyada varolan gerçekliğin insan zihnine doğru biçimde yansımasıyla ortaya çıkar.

HAKİKATİN ÖLÇÜTÜ AKIL MI?

Otobüste yolculuk ediyorsunuz. Yanınıza bir kadın oturuyor. Kadının bir derdi olduğu belli, usul usul ağlıyor. Hiç konuşmuyorsunuz. Otobüsten inip işinize gidiyorsunuz; ama kadın aklınızdan bir türlü çıkmıyor. Bu kadının ne derdi var, diye bütün gün kendi kendinize düşünüyorsunuz. Aklınızla kadının derdini bulabilir, onun hakikatine erişebilir misiniz? İstedığınız kadar zeki olun, aklınız kadının derdini bulmaya yeter mi? Kadının yaşadığı hayatı bilmeden onunla ilgili hiçbir hakikate ulaşamazsınız. Tahminlerde bulunabilirsiniz; fakat tahminler, hakikat demek değildir.

Us = Akıl, düşünme yetisidir. Yargılama yetisidir. Gerçekliği tanıma, hakikati bulma yetisidir. Ama us bunu kendi üzerine kapanarak, dış dünyadan hiçbir şey almadan beceremez. Us, kavramlarla (kavranılmış olanla) düşünür. Kavram, zihnin bir nesneye ilişkin sahip olduğu soyut fikirdir. Kavranılmış olan (kavram), dış dünyadaki gerçekliğin yansımasıdır.

Dış dünyayı ortadan kaldırırsanız aklın ulaşabileceği hiçbir hakikat ortada kalmaz. Bazı filozoflar sadece akıllarına (uslarına) dayanarak bazı hakikatlere ulaşacaklarını sanırlar. Örneğin, Leibniz der ki: *”Ari ve çıplak us, deneyden ayrı olan ve duyulardan bağımsız doğrular ortaya koyan ustur.”* Böyle bir akıl (us) olabilir mi? Kant da Leibniz’e yakın düşünür; doğrunun ölçütünü akıl (us) olarak kabul eder ve der ki: *”Doğrunun kesin denektaşı her zaman ustur.”*

Hakikatin kaynağını akılda arayanlar akılcıdır (usçudur = rasyonalistir). Akılcılar, soyut biçimde akılyürütme ile (yani kendi kendilerine düşünme işlemiyle) evren hakkında, nesneler hakkında hakikata ulaşabileceklerini savunanlardır. Oysa dış dünya ile ilişkisiz bir çocuk sadece aklına dayanarak hiçbir gerçeğe erişemez. Hakikati doğuştan getirdiğimizi savunanlar, veya aklımızda a priori (önsel = dış dünyadan gelmeyen) hakikatlerin olabileceğini iddia edenler, bu anlamda aynı zamanda usçudur.

* * *

Usu (aklı) hakikatin ölçütü olarak ele alabilir miyiz? Bunu kabul edebilmemiz için önce usun (aklın) bütün insanlarda eşit olduğunu kabul etmemiz gerekir. Çünkü hakikat kişiye göre değişmez. Us herkeste eşit olmalı ki, hakikat herkes için aynı olsun. Descartes, sağduyu olarak nitelendiği usun herkeste eşit olduğunu savunur. Der ki: *”İyi yargılama ve doğruyu yanlıştan ayırabilme gücü, tam tamına us ya da sağduyu diye adlandırdığımız güç elbette tüm insanlarda eşittir.”* Descartes’ın bu görüşü şüphesiz ki yanlıştır. Us (akıl), insanın bilinç süreçlerine, kavrama yetkinliğine, hatta eğitim koşullarına bağlıdır. Kişiye göre değişir. Bu nedenle hakikatin ölçütü akıl olamaz.

Yine Descartes bu görüşüne paralel olarak aklın (usun) açık ve seçik gördüğü, tanıdığı her şeyi doğru (hakikat) olarak kabul eder. Descartes şöyle yazar: *”Çok açık ve seçik olarak tanıdığımız tüm şeyler doğrudur.”* Descartes aynı görüşü *Yöntem Üzerine Konuşma* isimli kitabında yineler: *”Çok açık ve seçik olarak anladığımız şeylerin tümüyle doğru olduğunu genel bir kural gibi alabildiğimi gördüm.”* Spinoza da bu yanlış görüşe katılır ve der ki: *”Açık ve seçik fikirler hiçbir zaman yanlış olamaz.”*

Doğal olarak Descartes’ın ve Spinoza’nın bu görüşü de doğru değildir. Çünkü akıl (us) kişiye göre değiştiğine göre, birisine ”açık ve seçik” olan olay, nesne, hakikat, diğer insana hiç de açık

ve seçik görünmeyebilir. Matematikçi için çok açık ve seçik olan bir problemin çözümü, matematikten anlayamayan insan için açık ve seçik değildir; sonucun doğru veya yanlış olduğunu bilemez. Kısacası, aklın ”açık ve seçik” görme ölçütü, nesnel (objektif), kişiye göre değişmeyen bir ölçüt değildir.

Sonra sağduyu (akıl) denen şey, günlük yaşamın belirlediği (topluma egemen olanların düşüncelerinin belirlediği) görüşlerin toplamıdır, hiç de bilimsel değildir. Çoğu kez hakikatlerin çarpıtılması üzerine kuruludur. Örneğin medyanın (gazetelerin, televizyonların, radyoların) onayladığı görüşler sağduyu olarak ortaya çıkar. Toplumdaki çoğunluğun akli bunu hakikat olarak yorumlar. Ama bu görüşler gerçeği yansıtmaz.

* * *

Spinoza *Törebilim* adlı yapıtında hem usçu (akılcı), hem de sezgici bir filozof olduğunu gösterir. Şimdilik usçu olan yanını ele alalım. Algısal bilgiyi (duyu organlarımızla dışarıdan aldığımız bilgiyi) SANI olarak ele alıp küçümseyerek yanlış yapar ve ussal bilgiyi onun önüne gerçek olarak koyar. Der ki: “*Usun doğası, şeyleri (...) zorunlu olarak görmektir.*” “*Şeyleri doğru olarak (...) zorunlu olarak algılamak usun doğasında yatar.*” Oysa daha önce söylediğimiz gibi usun doğasından gelen böyle bir özelliği yoktur. Bilgisiz us (akıl) zorunlu olarak doğruyu göremez, aksine toplumdaki egemen düşüncenin etkisiyle çoğu kez yanlış doğru gibi görür.

Hegel, “*Usa uygun olan gerçektir,*” diyor. Hegel için evrensel akıl (evrensel us), gerçeği (dış dünyayı) yaratan şeydir. Hegel ne olduğu belli olmayan evrensel us (evrensel düşünce) ile gerçeği eşitler. Yani Hegel, Düşünce = Gerçek (Dış dünya) formülünü savunur. Bunun diğer anlamı Özne = Nesne’dir. Dolayısıyla Hegel de Hakikat = Us yanlısına bağlanır.

Hegel demek ister ki, evrensel düşüncenin yarattığı dış dünya, düşünceye (akla) uygun olmalıdır. Oysaki dış dünyanın yarattığı hakikat, dış dünyaya uygun olmalıdır. Dış dünya, yani gerçek, insanın beyninde hakikat olarak yansıyabilirse (gerçeği yansıtabilirse), us, gerçeğe uygun olur. Örneğin evimizdeki yatak, usumuza kendi gerçekliğine uygun olarak yansıyabilirse, usumuzla çelişkiye düşmez, usumuz gerçeği söylemiş olur. Ayrıca daha önce belirttiğimiz gibi hiçbir us, hiçbir doğaüstü düşünce dünyayı yaratamaz. Çünkü düşünce son durakta soyuttur, dış dünya (gerçek) somuttur.

Akla uygunluk tarihsel zamana ve zorunluluğa bağlı olarak değişir. Gerçek de değişir. Şu an annenizin, babanızın ölmemiş olması bir gerçektir, usunuza uygundur. Ama yarın öleceklerdir. Onların ölmüş olması da gerçek olacak, usunuza uygun olacaktır. Bugün akla uygun görünen şey, yarın akla uygun görünmeyebilir. Ya da, dün akla uygun olan şey, bugün akla uygun değildir. Örneğin bir zamanlar ”aile içi evlilik” akla uygundu; toplum bunu kabul ediyordu. Bugün ”aile içi evlilik” akla uygun gözüküyor. Özetle denilebilir ki, akla uygunluk kişiye, zamana, toplumsal gelişmenin koşullarına göre değişir.

SONUÇ: Hakikatlere dış dünyadaki gerçeklerden yola çıkarak aklımızla zihinsel işlemler yaparak varırız; ama sadece aklımızla varamayız. Akıl, hakikatin ölçütü olamaz. Nesnel (objektif) bir ölçüt değildir. Hakikat akla uygun olan değil, gerçeğe (dış dünyaya) uygun olandır. Dış dünyadan kopuk bir akıl bizi hakikatlere götürmez.

SADECE DUYUMLARIMIZLA HAKİKATE VARABİLİR MİYİZ?

Duyumlar, bir duyu organının (burnumuzun, kulaklarımızın, gözlerimizin, dilimizin, bedenimizin) uyarılmasıyla zihinde ortaya çıkar. Duyumun sonucunda koku alırsız, duyarız, görürüz, tat alırsız, dokunma hissederiz. Fakat duyumlarımızı algıya dönüştüremezsek duyumlarımız yorumsuz kalır.

Algıyı sağlayan zihnimizdir (usumuzdur, aklımızdır). Algılamak, daha önceden yaşam deneyi sonucu biriktirdiğimiz kavramları (olayların, olguların, eşyaların ortak özelliklerini kapsayan ve ortak bir ad altında topladığımız sözcükleri) kullanmak demektir aynı zamanda. Sözgelimi, karanfili kokladığım zaman bir koku duyumum olur. Eğer onu algılayamazsam koku sadece koku olarak kalır, onunla bir hakikate gidemem.

Kırmızı bir sıvıyı içtiğim zaman bir tat duyumum olur; ama onu algılayamazsam duyumu yorumlayıp (zihnimi kullanıp) sonuca varamam. İçtiğim şey duyumum açısından tatlı, ekşi bir şeydir. İçtiğim şey şarap mı şurup mu? Duyumum bu bilgiyi vermez. Eğer daha önce şarabın, şurubun tadını biliyorsam, zihnimi duyumlarıma ekleyerek, "Bu bir şaraptır," veya "şuruptur" derim.

Mutfaktaki su ısıtıcısına baktığımda duyumum sadece onun görüntüsünü verir; onun su ısıtıcısı olduğunu bildirmez. Onun su ısıtıcısı olduğunu söylemem, duyumun sağladığı görüntüye isim vermem ancak zihnim, algım, kavramım, yaşam deneyimim sonucunda olur.

Duyumlar insanın dış dünya ile ilişkisini sağlayan ilk kapıdır. Duyumlar olmasaydı hiçbir hakikate erişemezdik. Duyumlar ilk başta dışımızda bir dünya olduğunun haberini verir; ama otomatik olarak onun bilgisini (hakikatini) vermez. Yaşam deneyi ile duyusal deneylerimizi birleştirerek (zihnimizi kullanarak) hakikatlere ulaşırız. Yaşamında hindistancevizini hiç görmemiş insan, sadece duyusal deneye onun bir cisim (nesne) olduğunu anlayabilir; fakat onun tropikal bölgelerde yetişen bir ağaç olduğunu ve sert bir yemişe sahip olduğunu bilemez (hindistancevizinin hakikatine erişemez).

* * *

Filozof Condillac sadece duyumlarımızla hakikatlere erişebileceğimizi savunanlardandır. Condillac görüşünü ispatlamak için şöyle bir deneye başvurur. Aslında bu bir deney değil, hayal etmedir.

Condillac taştan bir heykel tasarlar. Hiçbir duyumu olmayan heykele bir çiçek koklattığını hayal eder. Eğer bu çiçek gül ise, heykel kokuyu alacak, gül kokusuna sahip olacaktır. Daha sonra ona menekşe koklatacak, heykel bu kokuyu da alıp, öğrenecektir. Heykel iki farklı koku arasında ayırım yaparak sonuca varacak, ilk hakikate erişmiş olacaktır. Kokular çoğaldıkça hakikatler çoğalacaktır. Diğer duyumların devreye sokulmasıyla heykel bütün hakikatlere, bilgilere erişecektir. Condillac'ın heykeli duyumlar yoluyla hakikatlere erişebildiği gibi, duyumlar yoluyla sevebilecek, kin duyabilecek, umuda kapılabilecektir.

Condillac'ın amacı, duyumların bütün hakikatlere, insanın hayatta ihtiyacı olan her şeye yeteceğini göstermektir. Ama soru şudur: Farklı kokuları alan heykel onları, usu (zihni) kullanmadan nasıl kavramlar içine sokacaktır? Onlara, gül, menekşe, diyebilmesi için daha

önceki yaşam deneyimine, kavramlara, zihne ihtiyacı vardır. Heykel ise bunlardan yoksundur. O nedenle heykel sadece iki farklı koku duymakla kalacaktır. Daha ileri bir hakikate gidemeyecektir. Us (akıl) işe karışmadan sadece duyularla hakikate erişemeyecektir.

Duyum, hakikate ulaşma sürecinin diğer parçasıyla (zihinle = somut dış dünyadan gelen verileri yorumlaması, soyutlaması, yeniden üretmesiyle) birleşerek hakikati ortaya çıkarabilir ancak. Condillac'ın yanlış duyu organları olan, fakat beyni olmayan bir heykel hayal etmesidir. Oysa beyni olmayan bir canlı duyuları bile alamaz. Beden bütündür, parçalanamaz.

* * *

Duyumculuk (sensualizm) = bütün hakikatlerin yalnızca duyumlardan geldiğini savunarak yanlış yapar. Duyumları, usla (akılla) birleştiremez. Duyumcuların yanlış, duyumlardan yola çıkmak değildir. Çünkü hakikatlere giden yolun başlangıcında duyum vardır. Hakikatin ilk basamağı duyumdur. Ama bu yetmez, duyumun akıl tarafından yorumlanması gerekir. Soyutlama yeteneğini duyumlardan alamayız. Condillac ve onun gibi düşünenler, zihinsel basamağa (yorumlama aşamasına) sıçrayamadıkları için yanlış yaparlar. Duyumu, usla birleştiremezler, duyumun tek başına hakikatleri doğurduğunu kabul ederler. İşte, doğru olmayan nokta budur.

SONUÇ: Sadece duyumlarla hakikate erişilemez. Us (akıl) devreye girmeden bilgi edinilemez. Uşular (akılcılar) yalnızca usa, duyumcular yalnızca duyuma dayandıklarından dolayı hakikatten uzaklaşırlar.

BÜTÜN HAKİKATLERE YAŞANTI (GÖRGÜ) YOLUYLA VARABİLİR MİYİZ?

Görgüsel hakikatler görmekle (beş duyu organımıza dayanarak) ulaşılan hakikatlerdir; duyulara, duyu organlarımızın ulaştığı sonuçlara dayanır. Sözelimi bir limonun tadına bakıyoruz, "limon ekşi bir şeydir," diyoruz. Dışarda yağan yağmuru görüyoruz, "yağmur gökten yağan sudur," diyoruz. Bunların hepsi beş duyumuzun basit deneyi ile elde edilen basit görgüsel hakikatlerdir.

Görgü (emperia) duyulara dayanan, yöntemli denetimi olmayan sıradan bir deneydir; yöntemsiz deneydir. Direkt olarak gözleme dayanır. Örneğin havaya bir taş atan insan, onun yere düştüğünü görür ve "havaya atılan taş yere düşer" görgüsel bilgisini kazanır. Veya karlı soğuk havada günlerce kalan bir insanın donduğunu görür; "günlerce karlı havada kalan insan donar", diye bir bilgi kazanır. Çay pişirmek için suyu kaynatan insan, suyun buharlaştığını görür ve "su kaynadıktan sonra buharlaşır", diyerek görgüsel bilgi edinir. "Sıcak sobaya dokunan el yanar," hakikati görgüsel bir hakikattir.

Görgüsel hakikat bir yerde tecrübeye dayanan hakikattir. Hegel görgücülüğün ne olduğunu *Mantık Bilimi*'nde şu sözlerle güzel özetler: "*Görgücülük için (...) yalnızca algı alanına girene sarılmak gerekir.*" "*Kişinin bilgisinde geçerli sayması gereken her şeyi KENDİSİNİN görmesi, KENDİNİ orada bulunuyor olarak bilmesi gerekir.*"

* * *

Görgücülüğün (empirizmin) savunucu olan Locke *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme* adlı eserinde şöyle yazar: "*Zihin, bilginin ve usun bütün gereçlerini nereden edinmiştir? Bunu tek sözcükle, deneyden diye yanıtlayacağım.*" Locke'un görüşü hakikate ulaşmanın çok önemli bir ögesini içermektedir. Ne yazık ki bu doğru görüş, tek yanlılık, eksiklik taşımaktadır.

Görgüsel deney ile bilimsel deney arasında fark vardır. Görgüsel deney yöntemsiz bir deneyken, bilimsel deney yöntemli deneydir. Bir varsayımı denetlemek için yapılır; varsayımı doğrular veya yanlışlar. Hakikate giden yol duyumlardan, deneylerden, algılardan, soyutlamalardan, varsayımlardan geçer. Hem duyu organlarımızın, hem de usumuzun (aklımızın) ortak çabasıyla oluşur. Bu anlamıyla görgüsel hakikatler hakikatin ilk basamaklarıdır. "Doğuştan getirdiğimiz hakikatler" yoktur; ama "örgüsel hakikatler" vardır. Empirizm (ampirizm = deneycilik), doğuştan hakikatin olduğunu savunanlara karşı doğruyu temsil eder. Fakat ancak eksik bir doğruyu!

Hakikatlerin sadece deneyden geldiğini söylersek, deneyden çıkartamadığımız sorulara nasıl yanıt vereceğiz? Tarihi nasıl deneyime tabii tutarak hakikatlere varacağız? Yaşanmış olayları deneye sokmanın bir yolu yoktur. Burada temel rol oynayan, özel deneylerden çıkan bilgiyi genelleştiren (özelden genele giden) usumuzdur; insanlığın biriktirdiği daha önceki bilgilerdir. Bilimsel hakikatler birbirinin üzerine oturarak gelişir. Troçki'nin şu görüşüne katılmak gerekir: "*'Deneyim yoluyla sağlananlar dışında, dünya hakkında hiçbir şey bilmiyoruz.*' Eğer deneyim, doğrudan beş duyumuzun tanıklığı olarak anlaşılmıyorsa, bu doğrudur. Eğer meseleyi dar ampirik anlamda deneyime indirgersek, o zaman, ne türlerin kökeni konusunda, ne de daha zorlu bir konu olarak yer kabuğunun oluşumu hakkında herhangi bir hükme varmak bizim için imkânsız olur."

* * *

Görgüsel hakikatlerle yetinmek, mutlak hakikate giden yolun hızını azaltır; bilimin gelişimini durdurur. Mutlak hakikate giden süreç, insanın görelî hakikatleri aktif olarak geliştirmesini dayatır. Görelî hakikati mutlak hakikate yaklaştırmak (görelî hakikat içindeki mutlak hakikat parçasını büyütmek, hatayı azaltmak) için görgüsel hakikatler yetmez. Görgüsel hakikatler insanlığın evrim sürecinde yavaş yavaş birikir; süreci hızlandırmak amacıyla, öğrenmeyi (hakikatleri bilmeyi) biriken yaşam deneyimine dayanarak genişletmek gerekir.

Bütün gerçekler gözümüzle görülemezler. Görgüsel olmayan hakikatler de vardır. Öyle bilimsel gerçekler vardır ki; duyularla algılanan nesnelerden yola çıkmış olmalarına, teknik aletlerle varlıkları doğrulanmış olmalarına rağmen gözle görülemezler. Yani görgüsel hakikat değildir; ama bilimsel hakikattir. Örneğin, ışığın hızının saniyede 300 000 kilometre olduğunu göremeyiz. Yine atomaltı parçacıklar saniyede 1500 metre hızla hareket ederler. Biz bunu göremeyiz. Atom enerjisi üretimini gözümüzle göremeyiz. Atomların bölünebilir çok küçük parçalardan ibaret olduğunu göremeyiz; ama bunların hepsi bilimsel hakikatlerdir.

Bilim olanaklı olduğu ölçüde deneyden yola çıkar. Kendini, bireyin özel deneyiyle sınırlamaz. İnsanlığın o zamana kadar BİRİKMİŞ BİLGİLERİNDEN güç alır. Sözelimi Almanya diye bir ülkenin var olduğu hakikatine erişmek için mutlaka Almanya'ya gidip görmek gerekmez. Engels'in *Doğanın Diyalektiği*'nde dediği gibi: *"Tecrübe sahibi olması gereken birey artık gerekli değildir. Örneğin, bizim aramızda matematiksel aksiyomlar sekiz yaşındaki her çocuk için tamamen olağan görüldüğünden, bunları tecrübe ile deneme ihtiyacı bulunmadığından, böyle bir şey sadece 'birikmiş kalıtımın' sonucudur."*

* * *

Hakikate ulaşmada deneyi tek yol olarak görmenin bir yanlış sonucu daha vardır: Deneyin dışında hiçbir şeyi bilemeyeceğimizi savunmak! Felsefe tarihindeki POZİTİVİZM (olguculuk) akımı bu yanlış görüşün örneğidir. Pozitivizm, darlaştırılmış, kabalaştırılmış empirizmdir (deneyciliktir). Bu akım, bilimin YALNIZCA "gözlenmiş olgulara" dayanmasını savunur. Pozitivizmi savunan Auguste Comte'a göre biz sadece duyularımızla algıladığımız deney ve gözlemleri (olguları) bilebiliriz; olguların (deneyin) dışında kalan şeyleri bilemeyiz. Ona göre OLGU = sadece duyular ve algılar temelinde yapılan deney olduğundan dolayı, bilim ancak olguları tasvir eder (gözlem sonuçlarını = deneyde gördüklerimizi bildirir), ama olgunun özünü açıklayamaz.

Comte, ne metafiziğin (fizikötesinin = doğaötesinin = gerçektışının) ne de fiziğin (doğanın = nesnenin kendisinin = dış dünyanın) bütünüyle bilinebileceğini kabul eder. Comte'a göre bilim yalnızca deneyin görüntüsüyle (olgularla) yetinmelidir. Comte der ki: *"Nesneler üstü metafizik kadar nesnelerin kendisi fizik de bilinemez. Bilim, bu iki bilinemez alanının ortasında, sadece duyularımızla algıladığımız deney ve gözlemlerin konusu olan olgularla uğraşabilir."* Böylece Comte deneycilikten (empirizmden) yola çıkarak, onu tek yol olarak onaylayarak, hakikatin bilinemeyeceğine (bilinemezciğe = agnosticisme) varır.

SONUÇ: Empirizm = deneycilik = görgücülük, duyusal deneyin bilginin yegâne (tek) kaynağı olduğunu savunduğundan dolayı bizi tüm hakikatlere ulaştıramaz. Tüm bilgi sadece deneyden elde edilemez. Görgüsel hakikatlerin varlığını kabul etmek gerekir; ama

onu mutlaklaştırmamak koşuluyla. Bilimin gelişmesi kişisel deneyin sınırını aşar; deneyi genelleştirir, insanlığın birikmiş bilgisinden gücünü alır.

YARARLILIK (FAYDA) HAKİKATİN ÖLÇÜTÜ MÜ?

Siz yakışıklı bir erkeksiniz ve hayattaki en büyük amacınız mümkün olduğu kadar daha fazla kadını "yatağa atmak". Bu amacınıza varmak için karşınıza çıkan her kadına yalanlar söyleyerek kandırıyorsunuz; onları sevmediğiniz halde "seviyorum", diyorsunuz. İşiniz bitince de arkanıza bakmadan çekip gidiyorsunuz. Bu yolda hep başarı sağlıyorsunuz. Her seferinde amacınıza ulaşarak kendinize yararlı (faydalı) bir iş yapmış oluyorsunuz. Karşı tarafın uğradığı hayalkırıklığı sizi ilgilendirmiyor. Yaptığınız işin kendiniz açısından faydasını (yararını) dikkate alarak eyleminizi doğru (hakikati dile getiren) olarak görüyorsunuz. Buradaki hakikat ölçütünüzün kişisel fayda olduğu açıktır. Sizin için hakikat = başarı (fayda) = amaca ulaşmak, eşitlenmiş oluyor böylece.

Başka bir örnek düşünelim. Çalıştığınız işyerinizin müdürü sizi çağırıyor; çalışan işçileri gizlice gözetleme görevini size veriyor. Eğer bu görevi yerine getirirseniz ücretinizin iki kat artacağı sözünü alıyorsunuz. Görevinizi başarıyla yerine getiriyorsunuz, ücretinizi yükseltiyorsunuz, kendiniz açısından başarıya ulaşıyorsunuz. Burada da size fayda (yararlılık) sağlayan şey size doğru (hakikat) olarak gözüküyor. Peki bu hakikat mi? Hata mı?

* * *

Filozof William James diyor ki: "*Bir düşünce, yaşamımız için ona inanmamız kazançlı olduğu sürece doğrudur.*" Daha önce verdiğimiz iki örneğe bu düşünceyi uygularsak, sizin haklı olduğunuzu, doğru yaptığınızı kabul etmek zorunda kalırız. Yani W.James'e göre siz hakikati yakalamış, doğruya ulaşmış durumundasınız. Her iki örnekte de kazançlısınız, başarılısınız. Eyleminiz hakikate uygun bir doğru. Acaba öyle mi?

W.James'in görüşünü şöyle formüle edebiliriz: Hakikat, pratik faydası olandır. Yaşamımız için elverişli olan her şey doğrudur. İnanılması bizim için iyi olan şeye inanmak hakikattir (doğrudur). Doğru düşüncenin pratik değeri size ne kadar yarar (fayda) sağladığıdır. Kısacası, yararlılık hakikatin ölçütüdür.

Bir örnek üzerinden W.James'in görüşünü değerlendirelim. Birlikte yaşadığı kadını her gün döven bir sadisti ele alalım. Sadist adam, kadını döverek kendi içsel korkusunu yenmekte, kendine güven sağlamaktadır. Dolayısıyla kendisi için FAYDALI bir iş yapmaktadır. Adamın kendisine sağladığı pratik yarar hakikatin ölçütü olabilir mi? Olamaz! Çünkü kadın açısından kendisine uygulanan eylem hiç de YARARLI değildir. Hakikatin kişiye göre değişmediğini hatırlayalım.

W.James, hakikat ile "pratik yararı" eşitleyerek yanlış yapar. Çünkü kişisel yarar kişiseldir. Hakikat ise sana, bana göre değişmez. Senin yararına olan şey, benim zararımaysa ortak bir hakikat ortaya çıkamaz. Dolayısıyla FAYDA = HAKİKAT ölçütü yanlış olur. Patron için işçiye az ücret vermek kendisinin yararınadır; işçinin zararınadır. W.James faydacılık ile hakikati eşitleyen yanlış anlayışına *Pragmatizm* adlı kitabında başka bir formül bulur ve der ki: "*Hakikat iyyinin bir türüdür.*"

Bu formül de aynı kapıya çıkar: Hakikat = İyi olandır (faydalı olandır). İyi olan da kişiye göre değişir. Senin çıkarına göre iyi olan şey, benim çıkarıma göre belki kötüdür. Hıristiyanlığa inananlar için Hıristiyanlık iyi, Müslümanlar için kötüdür. Spinoza, "iyi" ve "kötü"nün göreceli

(sınırlı, koşullu, bir başka şeye bağıntısıyla tanımlanabilen) bir kavram olduğunu haklı olarak belirtir ve *Kavrayış Gücünün Gelişimi* adlı makalesinde şöyle yazar: “İyiyle kötünün göreceli terimler olduğu, farklı açılardan yaklaşarak aynı şeye iyi ve kötü, ya da kusursuz ve kusurlu denilebileceği kavranmalıdır.”

* * *

William James, pragmatizm (faydacılık, yararcılık) felsefesini Jeremy Bentham’dan öğrenmiştir. Bentham hakikate giden yolu mutlulukla eşitler. Faydalı olan şeyin mutluluk getirdiğini savunur. Bentham der ki: “*Bize en büyük mutluluğu sağlayabilecek her eylem iyidir.*” Böylece hakikatin ölçütü = mutluluk = iyi, formülüne kavuşur. Ne var ki, mutluluk ortak olmadığı sürece kişiseldir. Çıkarlar çarpışıyorsa, seni mutlu eden şey beni mutlu etmez. Sözgelimi işçi arayan bir firmaya iki kişi başvursa, işe alınan mutlu olur, işe alınmayan mutsuz. O halde mutluluk da hakikatin (doğru eylemin) ölçütü olamaz.

Bentham’ı destekleyen John Stuart Mill’in şu görüşü hakikati dile getirir mi? “*Bir eylem insana ne denli mutluluk veriyorsa o denli doğru, ne denli mutsuzluk veriyorsa o denli yanlıştır.*” John Stuart Mill burada Bentham gibi hakikati mutlulukla eşitlemektedir ve hakikatin kişiye göre değiştiğini söylemektedir. Oysa hakikat kişiye göre değişmez; hakikat ile mutluluk eşitlenemez.

* * *

Bentham kendini bireycilikten kurtarmak için başka bir formül bulur. En doğru eylemin, en yüksek sayıda insanın mutlu olmasını sağlayan eylem olduğunu söyler. Bentham bunu: “*İnsan eyleminin olası en büyük mutluluk miktarının oluşturulmasının yönlendirilmesi sanatı*” olarak ifade eder. Yani “olabildiğince çok sayıda insanı olabildiğince mutlu kılmak” = doğru eylemin, hakikatin ölçütü olur Bentham’a göre.

Bu anlayış da bizi hakikate götürmez. Örneğin bir futbol maçını stadyumda izleyen seyircileri düşünelim. Çoğunluğun desteklediği takım yenilmiş olsun. Çoğunluğun kendini tatmin etmek, mutlu olmak için, azınlıkta kalanları (yenmiş takımı destekleyenleri) dövdüklerini kabul edelim. Yapılan eylem doğru mu olacak? Dayak atan çoğunluk mutlu olurken, dayak yiyen azınlık mutsuzdur. Buradaki ölçütümüz, “çoğunluğun mutluluğu = doğru eylem” olabilir mi?

Başka örnek verelim. Bir toplumda çoğunluğu sağlayan bir ulusun, bir de aynı toplumda yaşayan bir ulusal azınlığın (ya da azınlıkta kalan diğer bir ulusun) var olduğunu kabul edelim. Ulus ile ulusal azınlık, egemen düşünce (topluma egemen olanların düşüncesi) tarafından birbirine düşman edilmişse ve çoğunluk ulus, ulusal azınlığı ezmek için eylemler yapıyorsa, bundan mutlu oluyorsa, hakikat ölçütümüz ne olacak? Çoğunluk mutlu oluyor diye, azınlığın ezilmesi eylemini doğru mu bulacağız? Topluma hakim olan egemen düşünce verdiğimiz örnekte çoğunluğu mutlu etmiştir, azınlık mutsuzdur. Egemen düşüncenin çoğunluğu mutlu eden yolu bizi hakikate (doğru eyleme) götürür mü?

* * *

Bentham’ın YARARCILIK teorisi sonuçta varolan düzeni savunmaya varır. Toplumsal çıkarla, bireysel çıkarı eşitler ve bu yoldan toplumsal eşitsizliğin onaylanmasını ister. Onun geldiği yer, toplumsal hakikatin üzerinin örtülmesi, gizlenmesidir. Bentham’ın şu sözleri YARARCILIĞIN yararsızlığını özetler: “*Bireylere en yüksek hazı veren şey, aynı zamanda en yüksek yararı kazandırır. İş adamları da işlerini, bu yörüngede yürütürler ve maksimal hazla birlikte*

maksimal kârı gerçekleştirirken aynı zamanda en yüksek toplumsal yararı da topluma kazandırırılar. Bireysel çıkarla toplumsal çıkar arasında hiç bir çelişme yoktur, tersine, tam bir uygunluk vardır.”

Bentham yine yanılır: Eşitsizliğin olduğu bir toplumda çıkarlar arasında çelişme, savaş, uyumsuzluk vardır; bireysel çıkarla, toplumsal çıkar çakışmaz.

SONUÇ: Ölçüt olarak alınan ”iyi = fayda = mutluluk” hakikatin gerçek ölçütü olamaz. Hakikatin ölçütünü, başarıda, amaca ulaşmada, sonuçta aramak, bizi hakikate götürmez. İnsanların biyolojik, duyumsal istemlerinin tatmini hakikatin ölçütü olamaz. Hakikatin kendisi ”yararlıdır”, ama hakikatin ölçütü yararlılık değildir.

DÜŞÜNCELERİMİZİN ÇAĞRIŞIMI BİZİ HAKİKATE ULAŞTIRIR MI?

Karşınızda oturan bir insanla “kelime oyunu” oynamaya karar veriyorsunuz. O size “beyaz” derse, kendiliğinden “siyah” kelimesi ağzınızdan çıkıyor; ya da alfabenin bir harfi söylenince ardından gelen harf otomatik olarak aklınıza geliyor. Bu bir çağrışımdır. Ama beyazı, siyahı, alfabeyi daha önceden bilmiyorsanız hiçbir çağrışıma sahip olamazsınız.

Sokakta yürürken bir araba görüyorsunuz, birden aklınıza aynı model, aynı renk arabaya bir zamanlar sizin de sahip olduğunuz geliyor. Ardından arabayla ilgili yaşantınız, düşünceleriniz OTOMATİK olarak aklınıza gelmeye başlıyor. Düşüncelerinizi kontrol etmeye, usavurmaya (akılyürütmeye) zamanınız olmadan arabayla ilgili her bir düşünce, diğer düşünceleri çağrıştırıyor. Araba yüzünden arkadaşınızla kavga ettiğiniz, arabayla kaza yaptığınız, kazanın sonucunda hastanede yattığınız, arabadan nefret ederek arabanızı sattığınız...

Kendiliğinden olan, iradenizi, isteminizi işe karıştırmadan birbirini takip eden yukarıdaki düşüncelerinizde ulaşabildiğiniz YENİ BİR HAKİKAT VAR MI?

Bir kız arkadaşınızın evine gidiyorsunuz. Eve girer girmez gözünüze çarpan şey evin dağınıklığı. Birden ayrılmış olduğunuz kadını hatırlıyorsunuz. Beyninizde bir tartışma yapmaya zamanınız olmadan eski eşinizle ilgili düşünceler birbirini çağrıştırıyor. Onun tertipli oluşu, dağınıklıktan nefret edişi, sizinle evin dağınıklığı üzerine yaptığı kavgalar, ayrılışınız...

Burada düşüncelerinizin otomatik biçimde birbirini izlemesinden dolayı ortaya çıkan yeni bir bilgi, HAKİKAT VAR MI?

* * *

ÇAĞRIŞIM: davranışların, kavramların, düşüncelerin arasındaki benzerliğin, karşıtlığın, bitişikliğin etkisi sonucu kurulan KENDİLİĞİNDEN (otomatik) zihinsel bir bağlantıdır. Burada usavurma (belirli yargılardan belirli sonuçlara gitme) yoktur. Mantıksal bir bağ yoktur. Birbirini izleyen çağrışımlı düşüncelerinize iradenizin, isteminizin katkısı yoktur (hatta iradenize, isteminize rağmen düşünceler birbirini takip etmektedir). Bu yolla hakikatlere ulaşabilir misiniz?

David Hume gibi kimi filozoflar hakikate giden yolu bir noktada ”çağrışımın durağından” geçirirler. Olayların arasındaki ilişkiyi nesnel nedenle değil, çağrışımla açıklarlar. David Hume *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme*’de şöyle yazar: “Bir düşüncenin doğallıkla ötekini getirmesini sağlayan belli bir çağrıştırıcı nitelik olmaksızın düzenli olarak karmaşık düşüncelerde yer almaları olanaksızdır.”

Düşüncelerin birbirini çağrıştırdığı bilimsel bir gerçektir; ama düşünceler çağrışımın gizli gücüyle, usavurmaya (akılyürütmeye) gereksinim duymadan KENDİLİĞİNDEN (OTOMATİK) olarak birleşip hakikati ortaya çıkarabilir mi?

Sözgelimi gözümüzün önünde meydana gelmiş bir trafik kazası bir anda düşüncelerimizi çağrışıma sokar, akılyürütmeden birçok düşüncelerimiz birbirine bağlanır. Ne var ki olayın NEDENLERİ üzerinde araştırma yapmazsak (yani aklımızı kullanarak dış dünyayı - olayı

incelemezsek) bir hakikate varamayız. Hakikate giden yolda "NEDENSELLİK" belirleyicidir. Olayların nedenleri birbirine çağrışımla bağlanmaz. Hakikate ulaşmak için nedenleri insanın beyninde (çağrışımda) değil, dış dünyada aramak gerekir.

Aklımız ile dış dünyanın (olayın) birleştirilmesi gerekmektedir. Evrensel (genel) bağıntıdan ve olayların karşılıklı etkileşiminden kopmadan olayın nedenlerini bulmalıyız. Düşüncelerin çağrışımı bize bu nedenleri vermez. Çünkü NEDENLER olayın İÇİNDEDİR, çağrışımın (zihnin) içinde değil. Düşünceleri birbirine nesnel nedenlerle değil, çağrışımın birleştirici gücüyle (alışkanlıkla) bağlayanlar, ister istemez olayların nedenlerini inkâr etmek zorunda kalırlar. David Hume'un geldiği yer budur. Ona göre hakikatler = deneyler sırasında ortaya çıkan düşünce çağrışımlarından oluşur. Olayların aslında nedenleri yoktur, biz düşüncelerin çağrışımı sırasında sanki olayın nedenleri varmış gibi alışkanlıkla düşünceleri birbirine bağlarız. Hume "nedensellik bağlantısının" zihnimizin bir kandırmacası olduğu fikrindedir.

* * *

Hume'un demek istediğini basit bir örnekle izah edelim: Yukarıdan aşağıya bıraktığınız taş her seferinde yere düşüyor. Bu deneyin sonucunu zihninize alışkanlık olarak yerleştiriyorsunuz. Bir gün yeniden aynı deneyi yaptığınızda OTOMATİK olarak düşünceleriniz çağrışım yapıyor, siz aynı sonucu bekliyorsunuz. Aslında ortada NEDEN yoktur. Siz alışkanlığınızı "Neden" olarak isimlendiriyorsunuz ve taşın düşmesini zorunlu görüyorsunuz. Hume'un bu yanlış yaklaşımına yanıtı bilim veriyor. Taşın düşmesinin bir nedeni vardır; o da yerçekimi kanunudur. Hume olayların nedenini "bilinmez" kılarak bilimi ortadan kaldırır.

Çağrışım yolunu hakikate varmanın genel yolu olarak kabul edenler usavurmayı (akılyürütmeyi) reddetmek zorunda kalırlar; usun görevini çağrışıma yüklerler. Hume, *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme*'de der ki: "*Us hiçbir zaman bizi, bir nesnenin varoluşunun, başka bir nesnenin varoluşunu gerektirdiğine inandıramaz. (...) Bize karar verdiren şey us değil, alışkanlık ya da bir çağrışım ilkesidir.*"

Bu sözlerin anlamı şudur: Olaylar birbirine nedenlerle bağlanmaz, çağrışımla (alışkanlıkla) bağlanır. Dış dünyadan kaynaklanan bağlantıyı aklımız değil, çağrışımın gücü sağlar. Dolayısıyla olayın nedenleri olduğunu sanmamız alışkanlığa bağlı bir aldanmadır. Böylece Hume hakikat dediği şeyin hakikatliğini ortadan kaldırmış olur.

Düşüncelerin zihinde çağrışımına kapılıp kalan bir felsefenin dış dünyadaki gerçeklikten kendini koparması, kuşkuya düşmesi kaçınılmazdır. Böyle bir felsefe insanın kendi zihninin dışında kalan bir şeyi bilemeyeceği sonucuna varır. David Hume deneycilik (empirizm) geleneğine bağlı olmasına rağmen bu yanlış sonuca (dış dünyadaki nesnelerin, gerçekliğin bilinemeyeceğine) varmıştır.

* * *

Çağrışım zihinsel faaliyetin bir şartıdır; ancak çağrışımları zihinsel faaliyetin temeli olarak görmek doğru değildir. Aklın ilkeleri çağrışımla açıklanamaz. Ayrıca çağrışımı hakikatin aranmasının temeline koymak, dış dünyaya karşılık düşünce alanına öncelik vermedir. Oysa hakikatin kaynağı bilincimizden bağımsız olan nesnel gerçekliktedir. YANİ DİŞ DÜNYADADIR. Oysa çağrışım bilinçte (zihinde) olup biten bir şeydir; fizyolojik mekanizma biz istemesek de işin içine katılır.

Çağrışımın sonucunda yeni bir bilgi ortaya çıkmaz. Çünkü çağrışım usavurmayı (uslamlamayı) kullanmaz. Mantiğı kullanarak bir şeyi bir şeyden çıkarmaz. Eski bilgileri (hakikatleri) otomatik olarak yineler.

Peki, çağrışımın bir şeyleri bilme sürecinde hiçbir yararı yok mudur? Çağrışım, belleği (hafızayı) kuvvetlendirir. Bellek, bilgileri saklama yetisidir. Geçmişini saklama ve yeniden oluşturma yetisidir. Doğru yargılara (hakikatlere) varmak için güçlü bir bellek şarttır. Çünkü yargılama yetisi (doğruyu yanlıştan ayırma yetisi) yapacağı karşılaştırmaların malzemesini bellekte bulur. Çağrışımlarla güçlendirilmiş bir bellek hakikate giden yolu kolaylaştırır sadece. William James şu görüşünde haklıdır: *”İyi bir belleğe sahip olmanın sırrı, saklayabildiğimiz her olayla çeşitli ve pek çok çağrışımlar kurabilmek hüneridir.”*

SONUÇ: Düşüncelerin çağrışımı yoluyla eski hakikatler (yaşanmış hakikatler) hatırlanabilir; ama yeni hakikatlere varılamaz. Çağrışımlar yalnızca belleği güçlendirmede yararlıdır, hakikatin bulunmasına yardım eder. Düşünceleri birbirine anlamlı biçimde bağlayan güç çağrışım (alışkanlık) değil, dış dünyanın evrensel bağıntı ve karşılıklı etkiyle bağlanmış nedenlerini çözümleyebilen akıldır, aklın zihinsel işlemleridir.

SEZGİ YOLUYLA HAKİKATE VARILIR MI?

Gökyüzünün görünüşünden dolayı yağmur yağacağını birdenbire anlıyorsunuz. Gerçekten beş dakika sonra yağmur yağıyor. Öngörünüzü hakikate dönüştüren şey SEZGİ'nizdir. Sezginizle bir hakikate vardınız.

Akşam evinize geliyorsunuz, kapıyı açan sevgilinizin yüzüne baktığınızda onun kızgın olduğunu hemen anlıyorsunuz. Anladığınız şey bir hakikattir, sevgiliniz gerçekten kızgındır. Bu hakikate nasıl eriştiniz? Onun yüzüne bakarak ve akılyürütmeye başvurmadan bir anda! Sizi bu basit hakikate eriştiren şey SEZGİ'nizdir. Akılyürütmeye gerek duymadan, bir çırpıda sonuca vardınız. Ama sezginizle vardığınız sonuç (hakikat) sevgilinizin niçin kızgın olduğunu açıklamaz. Sevgiliniz belki sizinle daha önce yaptığı tartışmadan dolayı kızgındır. Belki komşunuzla kavga etmiştir. Belki de işyerinde patronuna kızmıştır. Elinizde onun "kızgın" olduğuna dair bir hakikat vardır; ama eksik bir hakikattir bu. Ayrıntılandırılması gerekmektedir.

Peki, bu örneklerden yola çıkarak sezgi yoluyla hakikatlere varmayı genel felsefi yol olarak savunabilir miyiz? Bunu savunuyorsunuz siz bir SEZGİCİSİNİZ.

* * *

Sezgi nedir? Sezgi, hakikate bir anda, yargılama yapmadan, akılyürütmeden, usavurmadan (mantıksal muhakemeye gerek duymadan), aracısız olarak ulaşmadır. Hakikati dolaysız olarak bir çırpıda kavramadır. Sezgi, birdenbire gerçekleşen bilmedir. Bilimsel araştırma yapmadan, deneye başvurmadan hakikati bulmadır.

Sezgi kişiye göre değişen yaşam, tecrübe, deney birikimidir. Sezgisini kullanan insan o anda deney, inceleme, akılyürütme yapmasa da, geçmişte yaşadığı olayların sonuçlarına (yargılarına) ister istemez dayanır. Bulduğu hakikat onun yaşam deneyimi kadardır.

Örneğin çok tecrübeli bir doktorun, hastasını görür görmez sezgisine dayanarak doğru bir teşhis (tanı) koyduğunu, bir anda hakikati bulduğunu varsayabiliriz. Ama bütün doktorlar sadece sezgilerini kullanarak bunu yapabilirler mi? Bütün doktorlara sezginizi kullanarak hastalarınıza tanı koyun, hakikate bu yolla ulaşın, diyebilir miyiz?

* * *

Sezgicilik, hakikate temel olarak sezgi yoluyla ulaşmayı savunan bir öğretilerdir; sezgiye, kavramsal düşünme karşısında öncelik verir. Filozof Bergson diyor ki: *"Bir nesneye ulaşmamızı, o nesnedeki tek olanla, yani anlatılmaz olanla çakışmamızı sağlayan duygudaşlığı sezgi olarak adlandırıyorum."* Bergson bu görüşünü yola çıkarak sezgiyi bütün insanlar için hakikate varmanın temel yolu olarak görür. Oysa sezgi, duyguya değil, yaşam tecrübesine dayanır. Pratikten çıkar. Bergson'a göre: Sezgi = İçgüdü + Anlak (zekâ) birleşimidir, toplamıdır. Bergson, zekânın, içgüdüde uyku halinde olan bilinci uyandırdığını, böylece hakikate eriştiğimizi söyler. Bergson der ki: *"İçgüdüyü konuşturabilseydik yaşamın bütün sırlarını çözerdik."*

Bu görüşlerin doğru olmadığı açıktır. Hayvanlar içgüdüleriyle davranır. İçgüdüleriyle davranan hayvanların, bilinçleriyle davranan insanlardan daha fazla hakikati bildiğini söyleyebilir miyiz?

Sezgi, yıllarca birikmiş yaşam deneyimlerinin, düşüncelerin özetidir. Ama ham, olgunlaşmamış bir özetidir. Yüzeyseldir, ayrıntıları içermez. F.Gonseth şöyle derken haklıdır: ”Sezgi, şematik bir bilgidir.”

Sezgi = üretilmeye, geliştirilmeye ihtiyaç duyan kaba hakikattir. Sezginin vardığı hakikatin her an hataya dönüşme ihtimali vardır. Hakikate giden yolda sezgi ilk adımdır; ancak hakikati bütün boyutlarıyla vermez. Hakikatin çarpıtılmaya, bozulmaya açık tohumudur sezgi. Mantıksal düzeyde soyutlanmadan, hayata doğrulanmak için dönmeden olgun hakikat haline gelemmez.

* * *

Örneklerle durum açıklanabilir. İz süren deneyimli bir avcı, izini sürdüğü hayvanın bir hayvan olduğunu, insan olmadığını sezgisiyle bilebilir, ama hayvanın cinsini mutlak doğrulukla bilemez. Burada ham bilgi söz konusudur.

Yaşamında hiç penguen görmemiş insan ona penguen gösterildiğinde kendi sezgisine dayanarak penguenin bir hayvan olduğunu bilebilir; ama sezgisine dayanarak onun Güney Kutup’ta yaşayan, deniz hayvanlarıyla beslenen bir deniz kuşu olduğunu bilemez. Sezgisiyle ulaştığı hakikat henüz ham, açılmaya muhtaç bir hakikattir; bunu sadece sezgisiyle başaramaz. Sezgisiyle tahminler yürütmeye başlarsa, birdenbire eriştiği hakikatin hataya dönüşmesi kaçınılmazdır.

Günlük yaşamdan bir örnek seçelim. Evine geç vakitte gelen bir adam karısını telefonda konuşurken görüyor ve kadın adamı görür görmez telefonu kapatıyor. Adam konuşulanları duymuyor (adamın daha önceden bu görüntüyü birkaç kez yaşadığını düşünelim). Daha önceki defalar kafasında şimşek çakmayan adam bu kez bir anda sezgisiyle karısının gizli bir iş çevirdiğini anlıyor. Ve şüphesiz ki, adamın aklına gelen ilk şey de karısının kendisini aldattığı.

Kadının ”gizli bir konuşma” yaptığını adam sezgisiyle anlamıştır; bu bir hakikattir. Ama kadının onu aldattığını sadece bu gizli konuşmaya bakarak anlayabilir mi? Belki kadın, erkeğin duymasını istemediği özel sorunlarını bir kadın arkadaşıyla konuşuyor, dertleşiyordur. Adamın sezgiyle bulduğu ”kadının gizlice konuştuğu” hakikati bir çırpıda hataya dönüşmüştür. Adam sezgiyle bulduğu hakikati başka verilerle destekleyebilirse, karısının kendisini aldattığı sonucuna varabilir ancak.

* * *

Spinoza üç bilgi çeşidi sayar:

1. Algısal (birinci türden bilgi)
2. Ussal (ikinci türden bilgi)
3. Sezgisel (üçüncü türden bilgi).

Bu üç bilgi türünden birincisini yanılgı, ikinci ve üçüncüsünü doğru bilgi olarak gören Spinoza, sezgiyi bilginin en üstün biçimi sayar. *Törebilim* adlı yapıtında Spinoza şöyle yazar: “Sezgisel bilme türü (...) şeylerin özlerinin yeterli bilgisine ilerler.” “Birinci türden bilgi yanlıştı biricik nedenidir; ikinci ve üçüncü bilgi türü zorunlu olarak gerçektir.” Spinoza’nın görüşünü onaylamak olanaklı değildir.

Sezgiyle hakikate varmayı gizemli bir havaya sokan filozoflar vardır. Duyularla kavranılamayan şeyleri sezgiyle kavrayabileceğimizi savunan bu filozoflar doğaüstü güçten yardım alır. Bu aynı zamanda sezginin dinsel amaçlar için kullanılmasıdır. Schelling şöyle der: *”Sezgi, bizi (...) en mahrem benimizin içine çeken ve burada bize sonsuzluk bilgisini veren esrarlı ve olağanüstü bir güçtür. (...) duyuların üstünde olan bir dünyaya özgü tüm bilgilerimiz sadece ona bağlıdır.”*

Şüphesiz ki bu yaklaşım sezgiyi, önceki yaşam deneyimlerimizin içselleştirilmesi olarak anlamaz. Aksine ona ”Tanrısal” bir bilme işlevi yükler. Oysaki sezgi, ne bir doğaüstü varlığın vergisi, ne de doğaüstü bir hakikattir. İnsanın yıllarca biriktirdiği hayat tecrübesi olmasa, sezgisi de olmaz.

”Sezgiyle hakikate varılabilir mi?” sorusunun yanıtı artık açıktır: Sezgisi çok güçlü olan zeki insanlar için belirli sınırdan kalarak soruyu olumlu yanıtlamak gerekir. Ama bütün hakikatler sezgi yoluyla bilinemez. Bu yolu genelleştiren sezgicilik bilimsellikten uzaklaşır. Ayrıca SEZGİ YETENEĞİ KİŞİLERE GÖRE DEĞİŞİR.

SONUÇ: Sezgicilik hakikate ulaşmanın yolu olamaz. Sezgi hakikate giden yolda sadece bir başlangıçtır. Hakikati bulmanın yardımcısıdır; fakat bütün hakikatlere bu yolla erişilemez. Sezginin her seferinde yaşamın pratiği tarafından kontrol edilmesi gerekir.

HOŞGÖRÜ HAKİKATİ ENGELLER Mİ?

Hakikat ile hoşgörü arasında bir ilişkinin olmadığını düşünüyorsanız yanlış düşünüyorsunuz. Hoşgörüye bakışınız hakikate varmanızı engeller, ya da kolaylaştırır.

Hoşgörü, farklı düşünceye katlanmaktır. Ama başkalarının düşüncelerinin hakikate uygun olup olmadığını parantez içine alarak katlanmak! Hoşgörölüyseniz, size ters gelen görüşlere tahammül edebilirsiniz, farklı görüşleri dinleyebilirsiniz. Fikirleri yanlış görmeniz hoşgörünüzü engellemez.

Hoşgörü, farklı görüşlerin varlığını kabul etmek, onların özgürlüğünü tanımak, görüşleri fiziksel olarak ortadan kaldırmayı istememektir. Hoşgörü bu sınıra kadar yararlıdır. Hakikate varmak için farklı görüşlerin tartışmasını, çarpışmasını onaylamak gerekir. Fakat hakikate ulaşmaya "hoşgörü adına" ilgisiz, tepkisiz, nötr kalan bir hoşgörü ise yararlılık sınırını aşar. Bilgisizliğin varlığını kabul etmek yararlıdır; fakat bilgisizliği bilgiyle değiştirmek istememek zararlıdır.

Yanlışın varlığına, hakikati aramak yanıtını verebildiğiniz sürece hoşgörü doğruya varmanıza yardım eder. Bilgisizliğin devamını, hakikatin aranmamasını destekleyen bir hoşgörü anlayışı hakikati bulmanızı engeller.

Sözgelimi filozof Marcus Aurelius gibi şöyle düşünmek doğru mudur? O, *Kendime Düşünceler* isimli kitabında diyor ki: "*Cahil ve söylediklere şeylere kanıt gösteremeyen kişileri hoşgörüyle karşılamam gerektiğini öğrendim.*" "*Başka insanların yaptıklarına, söylediklerine ve düşündüklerine aldırış etmeyen (...) bir insan ne çok zaman kazanır. Diğer insanların kötülükleriyle ilgilenme, yoluna devam et.*" Bu çeşit hoşgörü anlayışı bizi hakikate, dünyaya, haksızlığa karşı ilgisiz kılar.

Hoşgörüye doğru yorumlamazsanız: "Her görüş doğrudur, herkesin doğrusu kendisine göredir, hakikat kişiye göredir," noktasına varmanız kaçınılmazdır. Hakikate karşı umursamazlığı körükleyen bir hoşgörü anlayışı hakikatten bizi uzaklaştırır. Hakikat, hoşgörüye karşı şöyle konuşur: Benim bulunmamı engellenmediğin sürece seni "Evet"liyorum.

* * *

Toplumsal yaşamımızda doğru düşünebilmek, doğru düşünceye erişebilmek için hoşgörüye mutlaklaştırmamak (saltıklaştırmamak) çok önemlidir. Çünkü, ona dogmatik biçimde (tartışma dışı tutulan bir inanç gibi) yaklaşırsanız, yanlışın gizlenmesine ve devamına güç verirsiniz. Hakikatin ortaya çıkmasını engellersiniz.

Diyelim ki, birlikte yaşadığınız insanla yaşadığınız hayatı etkileyen büyük bir sorun var. Siz hoşgörünün ardına sığınarak sorunu gündeme getirmiyor, sorunu tartışmıyor, sorunun altında yatan hakikati ortaya çıkarmıyorsanız, hep o sorunla yaşamayı kabul ediyorsunuz demektir. Burada hoşgörü hakikatin gizlenmesini sağlar.

Diyelim ki hoşgörünün sınırını aştınız, sorunu ortaya koydunuz. Karşıdaki insanla tartışıyorsunuz. Sizin de sorunu çözmek için söylediğiniz haklı şeyler var, karşıdaki insanın da. Kim haklı? Kim hakikati dile getiriyor? Hoşgörüye dayanarak uzlaşma yolunu seçerseniz şöyle

diyeceksiniz: "İkimiz de haklıyız." Birbirinize hoşgörü göstererek varolan sorunlu durumu devam ettirebilirsiniz. Ne var ki, sorunu çözüp hakikati ortaya çıkarmış sayılmazsınız.

İkinizin de haklı olduğu yönler mutlak hakikatin parçalarını taşıyan görelî hakikatlerdir. Yani hem siz haklısınız, hem o. Ama sizin ya da karşı tarafın görelî hakikatlerinin içindeki mutlak hakikat aynı miktarda değildir. Ya siz mutlak hakikate daha yakınsınız, ya da diğer taraf. Genel olarak (son değerlendirmede) ya siz haklısınız, ya da karşı taraf. Bilimsel yaşamın diliyle söylersek, ya siz doğrunun (hakikatin) büyük kısmını dile getiriyorsunuz, ya da karşı taraf. İkiniz aynı anda eşit miktarda haklı olamazsınız. Eğer hakikati tam olarak açığa çıkarmak istiyorsanız, "ikimiz de haklıyız" mantığını aşp tartışmaya devam etmeniz gerekir. Sizin ya da karşı tarafın düşüncelerini hayatın pratiğinde sınavı, kimin hakikate daha yakın olduğunu bulmanız gerekir.

* * *

Aristoteles'in *Metafizik* adlı eserinde yazdığı şu sözler hakikati gösterir: "*Dördün, beş olduğuna inanan kişi ile dördün, bin olduğuna inanan kişi aynı ölçüde yanlgı içinde değildir. (...) Birinci insanın daha az yanlış olan bir şeyi düşündüğü, dolayısıyla doğruya daha yakın olduğu açıktır.*"

Somut bir örnek verelim. İki arkadaş bir havuzun başında durmuşlar, havuzun ne kadar derinliği olduğunu tartışıyorlar. Birisi havuzun derinliğinin 4 metre olduğunu söylüyor, diğeri 3 metre. Bu iki insan birbirine hoşgörü gösterip havuz 3,5 metre diyerek uzlaşabilir. Ama hakikat bu mudur? Tartışmayı izleyen üçüncü kişi eline bir metre alıp havuzun derinliğini ölçüyor ve havuzun derinliğinin 5 metre olduğunu söylüyor. Demek ki mutlak hakikat havuzun derinliğinin 5 metre olduğudur. Tartışmacıların tahminlerinde mutlak hakikatten bir parça var şüphesiz. İki tartışmacı mutlak hakikatin bir parçasını dile getirmesine rağmen, havuzun derinliği 4 metredir diyen mutlak hakikate daha yakındır, diğeri daha uzaktır. İkisi de aynı derecede haklı değildir. Hakikat kişiye göre değişmediğine göre, mutlak hakikate yakın olan doğruyu daha fazla dile getirmektedir. Burada eşitlik yoktur, hoşgörü yoktur.

Hoşgörü ile hakikat zıtlışığında, karşı karşıya geldiğinde Jules Renard gibi konuşmak gerekir: "*Hoşgürsüzlüğümü hoşgörün.*"

SONUÇ: Hoşgörü bazen hakikati engeller. Hakikatin ortaya çıkmasını engellemediği sürece hoşgörülü olmak gerekir.

ÖNYARGILARIMIZI VE PUTLARIMIZI YIKMADAN HAKİKATE VARABİLİR MİYİZ?

Önyargı, önceden araştırma yapmadan verilmiş yargıdır, hükümdür. Yeterince bilmeden varılmış sonuçtur. Önyargıya sahip insan konu üzerinde incelemeye gerek duymaksızın yargıya ulaşır ve ulaştığı yargıyı "Hakikat" olarak tanır. Oysa hakikate ulaşmak için araştırma yapmayı göze almak gerekir. Önyargılı kişi hakikate vardığını kabul ettiği için, araştırmayı düşünce defterinden siler.

W.Hazlit'in dediği gibi: "*Önyargı cahilliğin çocuğudur.*" Cahillik önyargıyı doğurur ve insanı hakikatten uzaklaştırır. Cahillik hakikatin kanıtı olamaz. Önyargılarımızın çoğunluğu çocukluk döneminde başlar. Descartes'ın belirttiği gibi: "*Yanlırlarımızın başlıca nedeni çocukluğumuzda edindiğimiz önyargılardır.*"

Önyargı, hakikatin kanıtlarını aramaz. Gerekli kanıtlara dayanmadan önüne hakikat gibi sunulan şeyi hemen kabul eder. Hakikat ispat gerektirir. Önyargılı kişi ispata gerek duymaz. Çünkü ona göre "bildiği şey", daha önceden başkaları tarafından inanç düzeyinde onaylanmıştır, kanıtlanmıştır.

Dünyanın dönmediği, hep sabit olarak yerinde durduğu, bir zamanlar insanların önyargısıydı. Bu önyargıyı yıkabilen ve araştırmaya başlayan insanlar hakikate ulaştılar. Artık dünyanın güneşin çevresinde döndüğü bir hakikattir. Bu hakikat ancak önyargının aşılmasıyla ortaya çıkarılabilmektedir. Descartes'ın *Felsefenin İlkeleri*'nde söylediği gibi: "*Gerçekler açıkça görülebilir; ancak önyargılar yüzünden açıkça görülemez.*"

* * *

Kadercilik (yazgıcılık) ideolojik bir önyargıdır. Kadere (alın yazısına) inanan insan, çoğunluğun kadere inandığını düşünerek önyargısını kendine ispatlar. Acaba kader bir "hakikat" midir, diye soru sormadan önyargısının kurbanı olur. Ortaçağ boyunca insanlar kaderlerinin yıldızlar tarafından belirlendiğine inanmışlardır. Bu yanlış görüşü hakikat olarak kabul etmişler, onu savunmuşlardır. İnsanlık tarihinde milyonlarca insanı etkileyen, etkilemeye devam eden en büyük önyargı, YAZGI'yı (alın yazısını) hakikat olarak kabul etmektir.

Yazgıcılık, olayların, olguların, hakikatlerin, doğaüstü (gizli) bir istenç tarafından daha önceden belirlenmiş olduğuna, insanlara gönderildiğine inanmaktır. Yazgıyı önyargı olarak kabul etmiş bir insan için, evrendeki her şey, her hakikat sabittir, değişmez. İnsanlığın kaderine (alınına) ne yazılmışsa o olacaktır. Bu insana göre hakikati aramak gerekmez, çünkü yaşadığı şey önceden belirlenmiş hakikattir. Yazgıyı önyargı haline getirmiş Marcus Aurelius'un *Kendime Düşünceler*'indeki şu sözler bunu gösterir: "*Gerçekleşen her şey doğrudur.*" "*Hiç kimsenin yazısından kaçamayacağına inan!*" "*Herkesin başına gelen şeyler evrenin ayakta durmasına ve mutluluğuna bağlıdır.*" Eğer gerçekleşen her şey doğru ise, hakikati aramaya, mutsuz olmaya gerek var mı?

Yazgıcılık (fatalizm), hakikatlerin önceden kararlaştırılmış olduğunu savunan bir ÖNYARGI teorisidir. Ortada hiçbir zaman değiştirilemeyecek bir sonuç vardır. Aslında bu sonuca inanmak önyargıdır. Sonucun değiştiremeyeceğine inanan önyargılı kişi, olayların nedenlerini sorgulamaz. Önüne sunulanı körce kabul eder.

Epiktetos *Düşünceler ve Sohbetler* isimli kitabında yazgıcılığın güzel bir örneğini sunar, yazgıyı yazanla şöyle konuşur: “Sizden asla şikâyet etmedim. Alnıma yazdığınız şeyler başıma geldiği vakit hiçbirinden ıstırap duymadım.” “Fakirdim, çünkü siz böyle istemiştiniz ve ben fakirliğimden memnundum. Sefalet içinde idim, çünkü siz böyle istemiştiniz ve ben asla bu sefaletten kurtulmak istemedim.”

Yazgıcılık o kadar tehlikeli ideolojik bir önyargıdır ki, felsefesini önyargılarla savaşmak üzerine kuran Descartes bile kimi görüşlerinde ona esir düşmüştür. Her alanda hakikatlere ulaşmak isteyen felsefi düşünme yolunun başına bela olmuş yazgıcılık önyargısından kurtulmak zorunludur. Hakikatler her zaman yazgıcılığın ötesindedir; yazgıcılığın yolundan çıkmadan hakikatin yoluna ulaşamaz.

* * *

İnsanın kafasındaki putlar da bir çeşit önyargıdır. Peşin hükümler, peşin yargılar hep birer puttur. Put, insanı köleleştiren hayal ürünü güçtür. Örneğin hayaletlere, cadıların varlığına inanmak beyne yerleşmiş puttur, bir önyargıdır. Put, hakikati görmeyi engeller. Filozof Francis Bacon, önyargıların, putların hakikat engellediğini dört yüz yıl önce görmüştür. Bacon, *Novum Organ* isimli kitabında haklı olarak der ki: “İnsan usunu (aklını) işgal eden ve Us’ta köklerini salan putlar (...) gerçekleri engelliyorlar.”

Toplumda çoğunluğun onayladığı KAMUSAL DÜŞÜNCE = KAMUOYU (yani bir sorun üzerine halkın genel düşüncesi) önyargılarla, putlarla doldurulmuştur. Putlara sahip olanlar toplumsal hakikatlere erişemezler. Yönetenlerin (BÜYÜKLERİN) yaydığı önyargılar, yönetilenlerin (KÜÇÜKLERİN) hakikate ulaşmasını zorlaştırır. Helvetius bu durumu şu sözlerle ifade eder: “Büyüklerin önyargıları, küçükler için yasadır.”

Her alanda hakikate varmak isteyen insan, kafasındaki putları yıkmalı, önyargıları darmadağın etmelidir. Hakikati arayan her insan Montesquieu’nun şu dileğine katılması gerekir: “İnsanların önyargılarından kurtulabilmeleri için bir şeyler yapabilseydim kendimi insanların en mutlusunu sayardım.”

Günlük yaşamda önyargılar, putlar bizi gerçeklerden uzaklaştırır. Yanlış bir hayat sürmemizi, mutsuz olmamızı, doğrulara varmamızı engeller. Sözgelimi, kendisinin sevilemez bir yaratık olduğunun önyargısını taşıyan insan, sevgiye kapılarını kapar. Sevgi hakikatini arayacağına sevgisizlikle yaşar. Bu önyargısını yenmeden sevgi hakikatine ulaşamaz, sevemez, sevilemez.

SONUÇ: Önyargılar, putlar gerçeğin önüne dikilmiş duvarlardır. Hakikat duvarın arkasındadır.

HAKİKATE ERİŞMEK İÇİN ŞÜPHE GEREKLİ Mİ?

Şüphe (kuşku), hakikat konusunda henüz sonuca ulaşmamış olma durumudur. Gözlem altındaki nesne, olay hakkında kesin çıkarsamalar yapamamaktır. Tereddüt içinde olma, kesin karar verememe durumudur. Zihnin bir görüşü hakikat olarak onaylamakta ya da yadsımakta kararsız kalışıdır. Hakikat ile hata arasında (doğru ile yanlış arasında) aklın sıkışıp kalmasıdır şüphe. Şüphe sürecinde hakikat askıdadır; ya aşağı indirilecektir, ya indirilmeyecektir. Spinoza'nın *Kavrayış Gücünün Gelişimi* adlı yazısında belirttiği gibi: “*Kuşku, yargının havada kalmasından, olumlama ya da yadsıma yeteneksizliğinden başka bir şey değildir.*”

Şüphe geçici olabilir (olumlu şüphe = verimli şüphe = hakikati aramak için duyulan şüphe = şüphelenmek için nedenleri olan şüphe = bilimsel şüphe). Veya şüphe kalıcı olabilir (olumsuz şüphe = şüphelenmek için nedenleri olmayan şüphe = şüphelenmek amacıyla duyulan şüphe = hakikati reddeden şüphe = şüphecilik = kuşkuculuk).

Bilimsel şüphe ile şüphecilik arasında tam bir karşıtlık vardır. Bilimsel şüphe, hakikat karşısında kayıtsız değildir; hakikati arar. Şüphenin burada kendisi hakikati bulmada bir araçtır. Şüphecilik ise hakikat karşısında kayıtsızdır; hakikati aramaz, şüphe onun için amaçtır.

Hegel, şüphe ile şüphecilik arasındaki ayrımı *Felsefe Tarihi* kitabında çok net olarak açıklar. Hegel der ki: “*Bir şüphe değildir şüphecilik. Şüpheciliğin sonucu olan kayıtsızlığın tam karşıtıdır şüphe.*” Hegel *Mantık* isimli kitabında devam eder: “*Gerçek kuşkuculuk (...) her şey üzerine tam bir umutsuzluktur.*”

* * *

Şimdi iki kadın düşünelim. İki kadın da kocalarının kendilerini aldattığından şüpheleniyor. Birinci kadının kocasından şüphelenmesi için yeterli nedeni var. İkinci kadının ise somut nedenleri yok, sadece kurguları, uydurduğu şeyler var. Birinci kadının duyduğu şüphe OLUMLU ŞÜPHEDİR. İkinci kadının duyduğu şüphe OLUMSUZ ŞÜPHEDİR.

Hakikati öğrenmek isteyen birinci kadın, şüphelerini araştırarak ve sonucunda şüphelerinin hakikat olup olmadığına karar verecektir.

İkinci kadın zaten hep araştırmaktadır; kocasının ceplerini her gün yoklamaktadır, kocasının cep telefonunu karıştırıp mesajları okumaktadır, hatta kocasını gizlice izleyerek onun nerelere gittiğini kontrol etmektedir. Fakat bir türlü kanıt bulamamaktadır. Böyle olsa da ikinci kadın şüphelerinden vazgeçmemekte, şüphelenmeye devam etmektedir. Artık onun için şüphe amaç haline gelmiştir; kocasının aldatmadığına dair bulacağı kanıtlar bile onu daha fazla şüpheye davet etmektedir. Şüphe hakikati aramanın aracı olmaktan çoktan çıkmış, kuşkulanmak için kuşkulanmaya dönüşmüştür.

Hegel'in söylediği şu sözler ikinci kadın örneğimize uyar: “*Gerçekten de şüpheli olmaya karar vermiş bir insanın iradesi aşılamaz; yani olumlu felsefeye getirilemez artık o insan, tıpkı bütün uzuvlarına inme inmiş bir insanın ayakta tutunamayacağı gibi.*”

Bir araştırmacı insanı düşünelim. Mesleğiyle ilgili bir konuyu araştırıyor. Araştırdığı konu üzerinde hakikat olarak bilinen her şeyi baştan mutlak hakikat olarak kabul ederse araştıracağı

bir şey kalmayacaktır. Araştırmacının araştırdığı konuyu incelemeye başlarken bir takım kuşkular (şüpheler) duyması yöntemsel olarak doğru mudur? Tabii ki evet. Hakikati bulması için şüphelerinin (kuşkularının) doğru olup olmadığını incelemek zorundadır. Descartes'ın *Felsefenin İlkeleri*'nde söylediği gibi davranmalıdır araştırmacı. "*Kendilerinden kuşku duyulan tüm nesnelere yanlış gözüyle bakmak da yararlı olur.*"

Peki ne zamana kadar? Araştırmanın sonucu bitip bir hakikate ulaşınca kadar. Eğer hakikat ortaya çıkarılabilirse, şüphe kapıdan dışarı atılmalıdır. Sürekli şüphe (kalıcı şüphe) ile bilimsel hakikat uyuşmaz.

* * *

Bir insan düşünelim ki, her şeyden şüpheleniyor, herkesten işkilleniyor; dünyada hakikatin (bilginin) olamayacağını savunuyor. Bu insan için hakikati aramak diye bir sorun var mıdır? Şüphesiz ki yoktur. O tam anlamıyla, filozof Piron gibi şüphecidir.

Piron der ki: "*Gerçek bir bilgi olmadığına göre, bilge kişi, her şeyde yargıdan kaçınmalıdır.*" Demek ki Piron gibi her şeyden kuşkulunup (yargıdan kaçınanlara göre) hakikat yoktur, dolayısıyla onu bulmaya ihtiyaç yoktur. Piron'un duyduğu cinsten olumsuz şüphecilik hakikati aramayı engeller. Hakikat ile yüzleşmekten korkar. Pironcu şüphecilik, hakikate ilişkin objektif bilginin olanaklılığından şüphe etmek demektir. Spinoza haklı olarak kuşkucuları şöyle tanımlar: "*Onlar, hiçbir şey bilmediklerini dahi bilmediklerini söylerler.*"

Hakikati aramak için kuşkudan yola çıkmak, hakikati bulmak içindir. Bilim (hakikatler) geçici şüpheyle başlangıçta sonuca varmak amacıyla uyuşur; ama şüphecilikle kesin uyuşmaz. Hakikate varıncaya kadar geçici şüpheden araç olarak yararlanmak; fakat onu amaç haline getirmemek gerekir.

Şüphe, hakikate varmak içindir, ondan kuşkulunmak için değil! Bacon'ın sözleriyle şöyle yazabiliriz: "*Hiçbir şey insanı belirsizlik kadar kuşkucu yapamaz; bu nedenle bir kuşkuyu, konu hakkında daha fazla kesinlik elde ederek idare etmek gerekir; gizlice, için için yanmasına izin vererek değil.*"

SONUÇ: Hakikate erişmek hedefi bilimsel şüpheyi gerektirir. Hakikati arayan şüphelenmelidir; ama şüphelenmeyi amaç haline getirip hakikatten uzaklaşmak için değil. Bilimsel şüpheyi hakikat adına koş, şüphecilikten kaç!

İSTEYEREK YAPILAN İLE İSTEMEYEREK YAPILANI AYIRMADAN HAKİKATE ERİŞEBİLİR MİYİZ?

Platon *Devlet* adlı yapıtında Sokrates'e bir soru sordurur: *"Herhangi bir varlık, herhangi bir bakımdan kendini isteyerek kötü kılar mı dersin?"* Sokrates bu soruyu olumsuz biçimde yanıtlar. Yine Platon *Yasalar* adlı kitabında der ki: *"Bütün kötüler her bakımdan istemeden kötüdürler."* *"Kötü insan istemeyerek kötüdür."*

Sokrates ve Platon'un ortaya attığı görüşün doğru olup olmadığını nasıl anlayacağız? Doğru düşünme yolunu bulamazsak, isteyerek veya istemeyerek yapılanı ayıramazsak, yanlış bir sonuca varacağımız, gerçeğe ulaşamayacağımız kesindir.

Hemen belirtmemiz gerekiyor ki, iyilik-kötülük gibi belirlemeler taraflı nitelikler taşırlar; birisinin çıkarına olan iyilik, diğerine kötülük anlamını taşıyabilir. O nedenle soyut düzeyde tartıştığımızı unutmamak gerekir. Sorunu eylem ayrımı üzerinden tartışmak gerekir.

Şöyle bir örnek tasarlayalım: Bir miting alanındasınız, binlerce insan var. Mitinge yüksek bir binadan ateş açılıyor, kaos başlıyor, önünüzdeki insanı eziyorsunuz. Ezme eylemini isteyerek mi yaptınız, istemeden mi? Ezdiğiniz insana yaptığınız kötülüğü istemeden mi yaptınız?

Bu soruya olumlu veya olumsuz yanıt veriyorsanız daha başından yanlış düşünme yoluna girmişsiniz demektir. Çünkü sorunun bu haliyle yanıtlanması mümkün değildir; olayın geçtiği âna bakmamız, o ân sizin nasıl davrandığınızı öğrenmemiz gerekir. Eğer siz o kargaşa ortamında arkanızdaki insanların yarattığı baskıyla önünüzdekini ezmişseniz, ezme eylemini istemeyerek yapmışsınızdır. Çünkü sizin yapılan eylemde hiç katkınız yoktur, daha doğrusu iradenizin bir katkısı yoktur; dıştan gelen fiziksel itme ile istemeyerek olaya neden olmuşsunuzdur.

Bir de olayı şöyle tarif edelim. Telaşlı o ortam içinde iki alternatifle karşı karşıya kalıyorsunuz: Ya önünüzdekini ezeceksiniz, ya ölme ihtimalini göze alacaksınız. Bir an düşünüyorsunuz; önünüzdekini ezip canınızı kurtarmayı tercih ediyorsunuz. Bu durumda eyleminiz isteyerek yapılmıştır; ortaya çıkan sonuç sizin istemediğiniz bir sonuç olsa da eyleminiz isteyerek yapılmıştır.

Sözgelimi, hava korsanı yolcularla birlikte bir uçak kaçırıyor. İstekleri yerine getirilmezse uçağı düşüreceğini söylüyor. Tam bu sırada rastlantıyla uçağın motoru bozuluyor, uçak düşüyor. Uçağın düşmesinde hava korsanının bilincinin karıştığı eylem yoktur; uçak istemeyerek düşmüştür, istemeyerek "kötülük" yapılmıştır. Eğer hava korsanı istekleri yerine getirilmedi diye uçağın motorunu bozarak düşürüyorsa isteyerek "kötülük" yapmıştır. Aristoteles'in *Nikomakhos'a Etik* adlı kitabında dile getirdiği şu yaklaşımı kabul etmemiz gerekir: *"Eylemlerin isteyerek veya istemeyerek yapıldığı, yapıldığı âna bakılarak söylenmeli."*

* * *

Sözgelimi çocuğunuz kaçırılıyor. Eğer kaçırılanların istediği para verilmezse çocuğunuz öldürülecek. Tercihle karşı karşıyasınız. Parayı ödeyip çocuğunuzu kurtarıyorsunuz. Yaptığınız eylem isteyerek yaptığınız bir eylemdir. Siz istemeyerek (dışınızdan gelen zorlamayla) bir seçime zorlanıyorsunuz; ama sonuçta isteyerek eylemi yapıyorsunuz, karar veriyorsunuz.

Shakespeare'in *Kısasa Kısas* adlı oyununda Lord Angelo, Claudio adlı birisini ölümle cezalandırır. Claudio'nun kız kardeşi İsaabel ağabeyini kurtarmak amacıyla Lord Angelo'nun yanına gider. Lord Angelo ona hemen bir teklifte bulunur: Eğer İsaabel onunla yatarsa ağabeyi Claudio öldürülmeyecektir. İsaabel teklifi kabul etmez, Claudio'nun ölümüne isteyerek razı olur. Claudio açısından bu bir kötülük gibi gözüktür. Burada İsaabel isteyerek (ağabeyinin öldürülmesini kabul ederek) bir eylemde bulunur.

Oyunun gelişimini bir kenara bırakarak başka alternatifler üzerinde fantezi yapalım. İsaabel, Angelo'nun yanına gittiğinde odada ikisinden başka kimse yoktur. Angelo beklenmeyen bir hızla İsaabel'in boynuna kılıcını dayar ve ona tecavüz eder. Burada İsaabel açısından istemeyerek yapılmış (kabul edilmiş) bir eylem vardır.

Bir de şöyle düşünelim. Angelo yatma teklifini getirdiğinde İsaabel düşünmeye başlar: "Benim bedenim bir kez kullanılacak, cinsel organım eskimeyecek, yine ona sahip olacağım. Erkeklerin zevk dediği nedir ki, bir anlık zevk! Ağabeyimin canı daha önemli", diyerek kendini ikna eder, Angelo ile yatar. Burada İsaabel'in eylemi (onu zorlayan güç dışarıda olsa da) isteyerek yapılmış bir eylemdir.

* * *

İstemeyerek yapılan eylemler:

Maruz kalanın iradesel hiç bir payının olmadığı, ya da bilincinizin farkında olmadığı eylemler bu sınıfa girer. Diyelim ki denizde bir kayıktasınız, fırtına çıkıyor, kayığı kayalara vuruyor. Bu sizin açınızdan istemeyerek yapılan bir eylemdir.

Başka bir örnek verelim: Düşmanınızı öldürmek istiyorsunuz. Elinizdeki silahla oynarken, dalgınlıkla eliniz tetiğe değiyor, çıkan kurşun hiç sevmediğiniz düşmanınızı öldürüyor. Bu eylem istemeyerek yapılmış eylemdir; çünkü kendiniz karar vererek, tercih yaparak tetiğe dokunmadınız.

Bir doktorun doğru ilacı bilmesine karşın, dalgınlıkla yanlış bir ilaç yazdığını, hastanın öldüğünü kabul edelim. Bu eylem de isteyerek yapılmış bir eylem değildir. Çünkü ortada tercih yok.

Konuşurken söylenmemesi gereken bir şeyi "ağzınızdan kaçırdınız" diyelim. Konuşan sizsiniz; ancak eylemi bilerek, isteyerek gerçekleştirmediğiniz. Karşınızdaki insanı isteyerek kırmadınız.

İsteyerek yapılan eylemler:

Aristoteles *Nikomakhos'a Etik*'te diyor ki: "İstenen, amaç olduğuna göre; enine boyuna düşünülen ve tercih edilenler ise amaca götürenler olduğuna göre, bunlarla ilgili eylemler tercihe bağlı ve isteyerek yapılan eylemler olsa gerek." O halde irademizi kullanarak tercih yaptığımız, üzerinde düşünerek karar verdiğimiz, arzu, istek ile davrandığımız eylemler bu gruba girer.

İsteyerek yaptığımız eylemleri ikiye ayırabiliriz. Birincisi bilgiyle yapılan eylemler. İkincisi bilgisizce yapılan eylemler. Eğer tercih yaparken tercih edeceğimiz şeyler konusunda gerçeği kavramışsak, yani olayın altında yatan zorunluluğu kavrayıp, onu nedenleriyle çözmüşsek,

bilinçli bir seçim yapıyorsak, isteyerek yaptığımız bilgili eylemden söz ediyoruz demektir. **Buna bilgili tercih = özgür tercih = doğru tercih de diyebiliriz.** Çünkü zorunluluğu çözmek özgürleşmedir, bir hakikate erişmektir. Fakat tercihimizi bilgisizce yapıyorsak (yani konuyu bilmiyorsak, ya da zorunluluğu kavrayıp çözmemişsek) özgür olmayan tercih yapıyoruz demektir. Çözülmeyen zorunluluk körlük yaratır, hakikati engeller. **Bu tür eyleme özgür olmayan, ama isteyerek yaptığımız eylem diyeceğiz.** Bu çeşit eylemleri isteyerek yapmış olmamıza karşın, istemediğimiz sonuçla karşılaşabiliriz. Bu bir kötülük olabilir.

Örnek verelim: Elinizde iki kimyasal madde var. Bunlardan bir tanesi kibrit yapımında kullanılıyor, diğeri kullanılmıyor. Sizden kibrit yapımında kullanılan maddeyi bulmanız isteniyor. Siz gerekli kimyasal bilgilere sahipseniz (ki bu konuda zorunluluğu kavradığınızı ve çözdüğünüzü gösterir) isteyerek bilgili bir seçim yaparsınız, doğru maddeyi bulursunuz. Ama gerekli kimyasal bilgiye sahip değilseniz iş tesadüfe kalmıştır. Seçim eyleminiz yine isteyerek yapılmıştır; ancak bilgisiz (özgür olmayan) bir seçimdir bu, hakikati bulacağınız şüphelidir.

Sözgelimi, siyasi partilerden birine oy veriyorsunuz. Eğer o partinin sizin çıkarınızı savunup savunmadığı noktasında gerçeğe sahipseniz isteyerek özgür eylem yaparsınız, değilseniz tersi. Ezilen insanlar ezen insanların partilerine genellikle oy verirler, kendilerine kötülük yaparlar. Böyle bir durumda yapılan kötülük bilgisizce yapılmış kendine kötülüktür; ama eylem İSTEYEREK yapılmıştır. Hakikate değil, hataya ulaşılmıştır.

Diyelim ki bir doktor piyasaya yeni çıkmış bir ilacın içeriğini tam bilmiyor. Eski bildiği ilacı hastasına yazacağına, hiç bilmediği ilacı deneme yapmak amacıyla yazıyor; eski ile yeni ilaç arasında tercih yapıyor, hasta daha çok hastalanıyor. Doktor hastasına isteyerek eylem yapmıştır. Kötülüğün arkasında doktorun bilgisizliği vardır (yanlış tercihi).

* * *

Söylediklerimizi toparlamak amacıyla yeni bir örnek üzerinde ayrıntılı duralım. Ötenazi (acısız ölüm) nasıl bir eylemdir? İsteyerek mi, yoksa istemeyerek mi yapılan bir eylem? Ötenazinin oluştuğu koşullara (farklı biçimlerine) bakmadan soruyu cevaplayamayız. Soruyu bu haliyle yanıtlamayız, vereceğimiz yanıt hakikati ortaya çıkarmaz.

- **İstemliötenazi:** Acılar çeken hastanız, sizden kendini öldürmesi için yardım istiyor; ya ona öldürücü bir ilaç vereceksiniz, ya da onun hayatını devam ettiren makinenin düğmesini kapatacaksınız. Siz biraz düşünüyorsunuz ve eylemi yapıyorsunuz.
 - a) Sizin eyleminiz İSTEYEREK yapılmıştır (yani onu isteyerek öldürdünüz).
 - b) Onun eylemi de İSTEYEREK yapılmıştır (ölümü kendisi tercih etti).
 - c) Ortada İSTEYEREK yapılmış kötülük yok.
- **İstemsizötenazi:** Hastanız acılar içinde kıvranıyor; ancak yine de ölmek istemiyor. Ötenaziye karşı olduğunu belirtiyor. Siz onun daha fazla acı çekmemesini istediğinizden dolayı onu öldürüyorsunuz. Ona kötülük olsun diye değil, iyilik olsun diye öldürüyorsunuz.
 - a) Sizin eyleminiz İSTEYEREK yapılmıştır (çünkü onun iyiliğini düşünerek tercih yapıyorsunuz).
 - b) Hastanız kendisine karşı yapılan eyleme İSTEMEYEREK katlanıyor (çünkü o tercih etmiyor, dışındaki bir gücün eylemine katlanıyor).
 - c) Sizin İSTEYEREK iyi niyetle yaptığınız eylem, onun açısından kendisine İSTEYEREK YAPILMIŞ KÖTÜLÜKTÜR.

Şimdi tekrar başa dönüp Sokrates ve Platon'un konuyla ilgili görüşünü ele alabiliriz. "İnsanlar istemeden kötüdür, ya da insanlar isteyerek kendini kötü kılmazlar," demek tek yanlı bir bakıştır, doğru yolu göstermez. İnsan hem isteyerek, hem istemeyerek kötülüğü yaratabilir. İnsan istemeyerek kötülük yapabilir, isteyerek de kötülük yapabilir. Doğruyu bulmak için eylemin içeriği araştırılmalı, eylemin yapıldığı noktaya bakılmalıdır.

SONUÇ: İnsanın kendi payının olduğu, tercih yaptığı, bilincini kullandığı her eylem isteyerek yapılandır. İnsan bilgisizlik nedeniyle diğer insana istemeyerek zarar verebilir. Bilgili olmasına rağmen isteyerek de zarar verebilir, "kötülük" yapabilir. Gerçek, eylemin özünde, tercihte, eylemin yapıldığı anda gizlidir.

HAKİKATE ULAŞMANIN GENEL YOLU NEDİR?

Bilim, yöntemli bilgi demektir. Bilginin özüyse GENELLEME'dir. Eski çağlarda insanlar iki cismi birbirine sürterek ateşi bulmuşlar, bireysel deneyimlerini geliştirerek GENELLEMEYE gitmişler ve sonuçta ateşin ne olduğunun bilgisine (hakikatine) erişmişlerdir. Genelleme, bilginin köküdür.

Bilim için GENELLEME dış dünyanın, toplumun, düşüncenin yasalarını bulmak demektir. Yasaları bulmak her türlü bilimin amacıdır. Bilim dallarına özgü yasalar olmadan bilim olamaz ve ilerleyemez. Bilim dallarının kendine özgü hakikate ulaşma yöntemleri, özel yasaları vardır. Örneğin fiziğin kullandığı yöntemlerle, kimya biliminin kullandığı yöntemler farklıdır. Yöntemler, o bilim dalında hakikate ulaşmayı kolaylaştıran yollardır.

Peki, evrensel hakikatlere giden yolu gösteren, tekil bilimlere kendi alanlarında bilimsel hakikate ulaşmaları için yardım eden GENEL HAKİKATE GİTME YOLU var mıdır? Evet, felsefe bize bu bilgiyi sağlar. Tekil doğa bilimlerinin hiçbirisi genel yasalar formüle edemez; ancak kendi alanlarıyla ilgili özel yasalar formüle edebilir. Yalnızca felsefe, doğanın, toplumun, düşüncenin genel yasalarını formüle eder. Özel yasalara daha kolay ulaşma yolunu bu genel yasalar sağlar. Felsefi genel hakikatler, doğa bilimlerinin gelişmesini kolaylaştırır. "Felsefe, her bilime özgü yöntemlerin tümüne yön veren genel bir bilme yöntemidir."

Felsefe, hakikate giden genel yolu gösterir. Ama felsefe sadece hakikatin yolunu göstermez, sonuçta hakiki olanın bilgisini de taşır. Örneğin Descartes, "enerjinin sakınımı kanununu", doğa bilimlerinin bu kanunu buluşundan yaklaşık iki yüz yıl önce felsefi olarak formüle etmiştir. Hatta bu felsefi formülasyonun kökü eski Antikçağ filozoflarına kadar gider. Eğer doğa bilimleriyle felsefe kaynaşmış olsaydı söz konusu olan kanun insanlığın ortak mirasına çok önceleri geçebilecekti. O nedenle Feuerbach'ın şu görüşüne katılmak gerekir: "*Felsefe doğa bilimleriyle, doğa bilimleri de felsefeyle sürekli olarak bağlı kalmak zorundadır.*"

* * *

Felsefe, dünyayı anlamanın, çözümlemenin, sonuca varmanın ve onu pratikte kullanmanın genel bilimidir. Felsefi hakikatler, her doğa bilim dalının sağladığı bilgiden farklı olarak GENEL HAKİKATİ, genel hakikate giden doğru düşünme yolunu gösterir. Hobbes der ki: "*Felsefe yapmak demek, doğru düşünmek demektir.*"

Felsefe = genel evrensel hakikatlerdir. Tabii ki burada bahsettiğimiz felsefe doğadan yola çıkan (düşünceden yola çıkmayan) felsefedir. Doğadan yola çıkmayan felsefe genel hakikate değil, genel yanılsa varır. Eğer bir fizikçi evinde masa başında oturarak, inceleyeceği fizik olayına dayanmayan düşünceleriyle baş başa kalırsa yanılsa varacaktır. Felsefi genel hakikate giden yol, dış dünyanın araştırılmasıyla başlar; öznel düşüncelerin doğaya dayatılmasıyla değil. Haklı olarak Einstein: "*Algılayıcı insana karşı bağımsız olan bir dış dünyanın varlığı, bütün bilimlerin temelidir,*" demişti.

Doğadan yola çıkan felsefe göstermiştir ki, dış dünyanın ortaklığı maddi (özdekçi) oluşudur. Nesnel gerçeklik (ya da nesnel hakikatin kaynağı) dış dünyadır = Madde'dir (ÖZDEK'tir). Hakikate ulaşmak isteyen bilimci bu maddeyi incelemek zorundadır. Felsefenin kendisi bir soyutlamadır; fakat somut dış dünyanın soyutlamasıdır; nesnel gerçekliğin düşünce düzeyinde

hakikat olarak ifade edilmesidir. Maddenin içeriğinin incelenmesi ise doğa bilimlerinin işidir. Felsefe sadece felsefi gerçek olarak maddeden bahseder; onun somut içeriğinden bahsetmez.

Ne var ki madde (özdek) somut biçimler halinde doğada varolur ve sonsuz çeşitliği içinde varolur. Çeşitliliği araştırmak, sonuçlara varmak, bilimsel hakikatlere erişmek doğa bilimlerinin alanına girer. Felsefe için özdek genel olarak hakikate giden yolun başıdır. Fakat doğa bilminde hakikat yoluna çıkan bir bilim insanı, soyut özdeği, doğada katı, sıvı, gaz, plazma, elektromanyetik alan, nükleer alan vb. olarak bulur. Felsefe soyut özdeği (genel nesnel hakikati) gösterir. Doğa bilimcisi somut özdeği inceleyerek kendi alanıyla ilgili bilimsel hakikatlere varır. Özdeği, onun genel inceleme yasalarını gösteren felsefeyi, dolayısıyla genel hakikat yolunu kabul etmeyen bilimci doğruya varamaz. Ya da sözde kabul etmediğini pratikte farkında olmadan kabul ederek doğruya varır.

* * *

Felsefe evrensel hakikati arama işidir. Felsefenin varolanı bilmek için metodlu çalışması gerekir. Descartes hakikati arama işinde metodun (yöntemin) önemini *Aklın Yönetimi İçin Kurallar*'ında şu sözlerle anlatır: “*Bir şey üzerine doğru olanı methodsuz aramaktan ise, hiç aramamak daha iyidir.*”

Hakikat aranırken felsefe hangi yöntemi, ya da bilimi kullanacaktır? Felsefe, mantık bilimi olmadan bunu başaramaz. Mantık, doğru düşünmenin kurallarını saptayan bilimdir. Düşünce düzeyinde işlem yapar. Mantık olmaksızın dış dünya ile onun zihinde yansıması olan düşünce arasında birlik kurulamaz. Bu nedenle bilimsel mantığın yasaları, dış dünyanın insan bilincinde yansımasının yasalarıdır. Hakikati bilmeyi yöneten yasaların bilimidir mantık. Felsefe, doğaya-topluma-düşünceye nasıl bakmak gerektiğinin evrensel bilgisini sağlar. Bunu yapabilmek için bilimsel mantığı kullanır.

Felsefe ile bilimsel mantık birbirinden ayıramadığı için çoğu kez eşit anlamlarda kullanılır. Konuyu basitleştirerek şöyle söylemek mümkündür: Felsefe, dış dünyaya genel bir bakıştır. Mantık bu genel bakışın düşünsel yoludur. Hakikate ulaşma yoludur. Hakikate ancak bilimsel mantıkla ulaşılır.

Mantık biliminin gelişiminde iki temel yol ortaya çıkmıştır. Birincisi hareketsiz mantıktır (formel mantıktır = biçimsel mantıktır = statik mantıktır = soyutlanmış mantıktır = Aristo mantığıdır = metafizik mantıktır). İkincisi, hareketli mantıktır (içeriksel mantıktır = somutlanmış mantıktır = eytişimsel mantıktır = diyalektik mantıktır).

* * *

Günlük yaşamın sorunları hayat içinde (dış dünyada) yaşanır önce. Sonra o nesnel sorunlar sizin beyninize yansiyarak ”sorun” olarak ortaya çıkar. Sizde içsel huzursuzluklar, kötü düşünceler yaratır. Sorunu çözmek istiyorsanız sorunun çıktığı yere yönelmeniz gerekir. Olay dış dünyada başlamıştır, sonra iç dünyanıza yansımıştır. İç dünyanızda kendi kendinize yıllarca düşünseniz de, dış dünyada başlamış sorunu başladığı koşullarda irdelemeden doğru sonuçlara (hakikate) varamazsınız. Sorunları çözme sırrını bize ancak felsefi düşünme yolu gösterir.

Diyelim ki sorunlu bir evliliğiniz var. Hakikate varmanız için ilk yapmanız gereken iş, yaşadığınız evliliği başlangıcından sonuna kadar hayat içinde incelemektir. Sorun, hayat içinde nasıl başlamıştır; hangi pratik olaylar olmuştur? Siz ya da karşı taraf olaylara nasıl yaklaşmıştır?

Olaylar arasında nasıl bir bağlantı vardır? Neden-sonuç zinciri nasıl işlemiştir? vb. Bunların yanıtları felsefenin genel hakikate gitme yolunun içindedir.

SONUÇ: Genel hakikate giden yol, olaylardan, dış dünyadan başlar. Gerçek sizin içinizde değil, dışınızdadır. Hakikat nesnenin (olayın) kendisinden başlar. Genel hakikati bilmenin evrensel bilimi felsefedir. Hakikati bilmenin yolu mantık bilimidir. Felsefi düşünme yolundan gitmeden mutlak hakikate yaklaşamayız.

KAVRAM VE KATEGORİLERİ DOĞRU KULLANMADAN HAKİKATE ULAŞABİLİR MİYİZ?

Bir örnekle başlayalım. Tahtadan yapılmış, dört ayağı olan ve beyaza boyanmış bir masamızın olduğunu düşünelim. Bu masayı hayatında masa görmemiş, beyazın ne olduğunu bilmeyen bir insana gösteriyoruz. Ona gösterdiğimiz ”beyaz masa”, onun için dört ayaklı bir tahtadır. Hakikate varabilmesi için ”masa” ve ”beyaz” kavramlarını bilmesi gerekiyor. Demek ki, kavramları bilmeden hakikate ulaşamıyoruz; onu gerçeğine uygun dile getiremiyoruz. Öyleyse, kavram nedir?

KAVRAM: bir nesnenin (eşyanın), olayın, akıl gücüyle kavranılan soyut (düşünce yoluyla kabul edilen) tasarımıdır. Kavram, duyularla (görmekle, dokunmakla vb.) değil, düşünceyle zihinde (beyinde) kavranır. Kavramlar, beynimizin dışındaki nesnel gerçekliğin (dış dünyanın) beynimize yansımış (kopyası alınmış) GENEL biçimidir.

Kavramlar soyuttur (yani ancak zihinde kavranır); ama somuttan (yani elle tutulabilir; görülebilir dış dünyadan) ortaya çıkarlar. Kavram = Somutla bağlantılı soyuttur. Örneklersek, dış dünyada bulunan armut somuttur; zihindeki armut kavramı soyuttur (sadece zihinde kavradığımız bir DÜŞÜNCEDİR). Armutu gözlemlerinizle görebilirsiniz, ama ”Armut fikrini” göremezsiniz. O bir kavramdır. Armutu, portakalı, elmayı dış dünyada görebilirsiniz; ama ”MEYVE”yi göremezsiniz. ”Meyve” bir kavramdır. Meyveyi bu dünyada gören yoktur. Yine erik ağacını, elma ağacını görebilirsiniz; ama ”AĞAÇ”ı göreniniz var mıdır? ”Ağaç” bir kavramdır; ancak zihinde kavranır. Ayçiçeğini görmüşsünüzdür; peki hiç ”ÇİÇEK” diye bir şey gördünüz mü? Eğer bu dünyada armut, portakal, elma olmasaydı, ne armut, ne portakal, ne elma kavramı, ne de meyve kavramı olacaktı.

Bize en soyut gelen kavramlar bile yaşamın binlerce yıllık deneyiminin ürünüdür. Örneğin ”özgürlük” kavramı soyuttur (elle tutulup, gözle görülmez). Ne var ki bu kavramın hayatta bir karşılığı vardır. Özgür insan, köle insan, özgürlüğü olmayan insan somuttur. Tarihi karıştırırsanız onu görürsünüz.

Kavram sözcüklerle dile getirilir; fakat sadece bir sözcük değildir. Kavram = sözcüğün ANLAMI’dır. Örneğin ”şehir” (kent) bir sözcüktür; ama aynı zamanda bir kavramdır, size bir şey ifade eder. Şehir kavramını bilmiyorsanız, ”Ankara bir şehirdir,” hakikatine ulaşamazsınız. O halde, hakikate ulaşmak için kavramı bilmemiz, onun hayattaki karşılığını bulmamız, onu doğru biçimde anlamamız gerekir.

Kavram = hakikati ileten bir ARAÇTIR. Bu araç olmadan hakikate ulaşamazsınız, onu kavrayamazsınız, onu başkasına anlatamazsınız. Kavramlar, zihnimiz ile dış dünyayı birbirine bağlayan köprü gibidir. Hakikate ulaşmak için bu köprüyü kullanmak zorundasınız. Çünkü: Hakikat = dış dünyanın düşünceler yoluyla dile getirilişidir. Kavram = düşüncedir, fikirdir, veya kavramlar toplamı = bir fikirdir. Kavramları kullanmadan hakikati dile getiren düşüncelerinizi iletemezsiniz, derdinizi anlatamazsınız.

* * *

Burada dikkat edilmesi gereken çok önemli bir nokta var: Kavramla, gerçekliği (dış dünyayı, nesneyi) eşitlememek. Çünkü kavram soyut bir şeydir (düşüncedir); gerçek ise somut bir şeydir

(maddedir). Bu farkı Spinoza çok güzel bir deyişle dile getirmiştir: “*Köpek havlar; ama köpek kavramı havlamaz.*”

Kavramlar çeşitlidir. Tek nesnenin özelliklerini belirleyen kavramlar olduğu gibi (TEKİL KAVRAMLAR), bir nesneler grubunun ortak özelliklerini belirleyen EVRENSEL = TÜMEL kavramlar da vardır. Tümeller, ortaklığı olan nesnelerin TÜMÜNÜ, hepsini kapsar. Sözelimi, kırmızı, sarı birer renktir, tekil kavramlardır. RENK ise tümel bir kavramdır, bütün renkleri kapsar. “Ahmet’in, Mehmet’in yastığı” bireysel, tekil kavramı anlatır. Ama bütün yastıkları anlatan YASTIK KAVRAMI tümeldir (evrenseldir), bütün yastıkların tümünü içerir. “Ayşe’nin sarı evi” bireysel kavram üzerine kuruludur. “Bütün sarı evler” ise tümeli gösterir.

Burada Platon’dan bahsedilebilir. Kavramlar dış dünyadaki nesnel gerçeklikten türerler. Sözelimi “ağaç” kavramı, dış dünyadaki tek tek ağaçların genellemesidir. Dış dünyada ağaç yok, tek tek ağaçlar vardır. Dolayısıyla dış dünyanın gerçeği tek tek ağaçların varlığıdır. Platon inanılmaz bir buluş yaparak, genel kavramların (evrensellerin), onun dilinde = tümellerin = idealar’ın, GERÇEK olduğunu savunur. Yani Platon’a göre tek tek insanlar (Ahmet, Mehmet...) gerçek değil, İNSAN kavramı (tümel olan) gerçektir. Bireysel (tekil) olanlar, genel olan kavramın GERÇEK OLMAYAN kopyalarıdır.

Eğer Platon’a inanırsak evimizdeki yatak, masa gerçek değil; kavram olarak nerede olduğu belli olmayan YATAK KAVRAMI, MASA KAVRAMI gerçektir. Böylece Platon duyularımızla algıladığımız dış dünyayı SAHTE GÖRÜNTÜ, kavramlar dünyasını (onun diliyle söylersek “idealar dünyasını”) GERÇEK dünya haline getirir. Bunun sonucu şudur: Hakikatler, görülen, duyulur dış dünyada değil; kavramlar dünyasındadır, yani düşünce dünyasındadır.

Platon’un “kavramların gerçekliği teorisine” en iyi yanıtı onun öğrencisi Aristoteles verir. Tek tek hayvanların (kedinin, köpeğin) gerçek olduğunu (dış dünyada var olduğunu); ama genel kavramların (tümellerin = evrensellerin = KEDİ kavramının, KÖPEK kavramının) gerçek olarak başka bir dünyada var olmadığını savunan Aristoteles *Metafizik* adlı kitabında şöyle yazar: “*Dolayısıyla hiçbir tümelin bireyler dışında ve ayrı başına var olmadığı açıktır.*”

* * *

Şüphesiz ki her kavram hakikati dile getirmez. Kavram, tek başına doğruyu, yanlışlığı ifade etmez. Hakikati dile getiren kavramlar vardır; hakikatdışı (yalan söyleyen, düzmece) kavramlar vardır. Hakikate ulaşmak için doğru kavramları (hayattaki gerçekle uyuşan kavramları) kullanmak zorundayız. Bilimsel kavramlar (düzmece olmayan kavramlar) = hayatın pratiğinden çıkmış, gerçekliğe ters düşmeyen kavramlardır.

Örneğin bir arkadaşınız size diyor ki: “Dün bizim evde bir hayalet gördüm.” HAYALET bir kavramdır; ama uydurulmuş bir kavramdır. Arkadaşınız bu uydurma kavramı kullanarak hakikatten uzaklaşmış oluyor ve hakikati dile getirmiyor.

“HORTLAK” kavramı da bilimsel bir kavramdır. “Dün Ahmet’i gömdük, bugün hortlamış (yani yeniden dirilmiş)” dersek hakikati dile getirmemiş oluruz. Bilim göstermiştir ki, ölümler hortlamaz, dirilmez.

* * *

Derin hakikatlere ulaşabilmemiz için daha geniş, daha genel kavramlara ihtiyaç duyarız. Bu kavramlar KATEGORİLERDİR (ULAMLARDIR). Kategori (ulam) = Genel kavramdır. İnsanın dışında varolan nesne ve olayların en genel ve en esaslı yanları kategoriler vasıtasıyla dile getirilebilir. Kategori, kavramları anlamsal olarak büyütür. Gerçekliğin genel ilişki ve çizgilerini, hakikatin (bilginin) dereceleri olarak yansıtır. **Hareket, zaman, mekân, nitelik, nicelik, çelişki, nedensellik, zorunluluk, rastlantı, biçim, öz, olanak, genel, özel vs. birer kategoridir.** Kategoriler, DÜŞÜNMENİN ARAÇLARIDIR; olayların, nesnelerin, düşüncelerin soyut-genel-temel özelliklerini ifade eden büyütülmüş kavramlardır.

Kategorilerin hakikate giden yoldaki önemini anlamamız için örnekler verelim. “Sevgilimle buluştum,” cümlesi bir hakikati dile getiriyor, şüphesiz bu bir bilgidir. “Sevgilimle DÜN buluştum,” cümlesi de bir hakikattir; ama birinci hakikatten daha derin, geniş bir hakikati dile getirir. Bunu DÜN = ZAMAN KATEGORİSİNE borçluyuz. “Sevgilimle dün saat 14’de Petek Pastanesi’nde buluştum,” cümlesi ise hakikati daha geniş, ayrıntılı dile getiriyor. Burada hakikati ayrıntılandıran bilgiler: Dün, saat 14 = ZAMAN ve Petek Pastanesi = MEKÂN kategorileridir.

Başka bir örnek seçelim. Yolda karşılaştığımız arkadaşınız size diyor ki: “Evliliğim bitti, ayrıldık.” Arkadaşınız bir hakikati dile getiriyor. Hakikati genişletmek istiyorsanız NEDEN, NASIL sorusunu sormak zorundasınız. NEDEN ve NASIL KATEGORİLERİ sizi daha derin hakikatlere götürecektir.

* * *

Kategori (ulam) = olayların özniteliğini göstererek hakikati derecelendirir, başka hakikatlerin daha yakınına gelmemizi sağlar. Kavramlar arasında ilişkilerin düzenini kurar, kavramın çapını genişletir. Kategori = birçok kavramı içeren GENEL KAVRAM olduğundan dolayı, daha önce kavram üzerine anlattığımız şeyler kategoriler için de geçerlidir. Yani kategoriler de insanlığının binlerce yıllık yaşam deneyinin (pratiğinin) düşünsel sonuçlarıdır. Mantıksal kategoriler, doğanın insan tarafından edinilen bilgisinin duraklarıdır. Kategoriler, dış dünyanın algılanışının yüksek soyutlamalarıdır. Soyutlama zihinde yapıldığından dolayı onların mantıksal yanları da vardır.

Kavram ve kategoriler dış dünyada YOK’turlar; ama dış dünyadan türemişlerdir, kaynakları dış dünyadır, pratiktir. Hiçbir kimse ZAMAN’ı görmemiştir. ZORUNLULUĞU, RASTLANTIYI görmemiştir. Fakat dış dünya içinde bu kategorilerin pratik anlamını görmüştür ve onu kullanmıştır.

Nesneler, dış dünya olmasaydı, kategori diye bir şey olmazdı. Ama kategoriler insanlık tarihinde geliştirilmemiş olsaydı, hakikat genişletilmiş olarak bilinemezdi. Sözelimi MEKÂN KATEGORİSİ insanlığın tarihi boyunca dış dünyada milyarlarca kez denenerek oluşmuştur. Eğer insanlık var olmasaydı bu kategori oluşamazdı; ama nesnel gerçeklik olarak mekân yine var olurdu.

* * *

Aristo 10, Kant 12 kategori saymıştır. Ne var ki kategorileri belli bir sayıyla dondurmak imkânsızdır. Nitekim Bacon 18 kategori saymıştır. Nasıl ki hayat sınırlandırılmazsa, kategoriler de sınırlandırılmaz. Kategorilerin değişmeyen sabit sayısı olamaz. İnsanlığın deneyi sonsuz olduğu, bilim sonsuza kadar gelişeceği, bilginin sınırı olmadığı için yeni

kategorilerin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bilimlerin yol almasıyla birlikte kategoriler artar, genişler, zenginleşir. Aynı zamanda eskir, ortadan da kalkar. Çünkü kategoriler, pratik gibi hareket halindedir. Birbirlerinin içine girerler, birbirlerine dönüşürler.

Kant, kategorileri, yaşamın, sosyal pratiğin ürünü olarak görmez; onları önsel (apriori = deneyden çıkmamış) düşünme kalıpları sayar. Onları akıl tarafından nesneye (dış dünyaya) yapıştırılması gereken kalıplar olarak görür. Bu kalıpları akılda (Us'ta) baştan itibaren var sayar. Onları doğuştan getirdiğimizi düşünür. Bu noktayı daha önceden ele almıştık. Kant'ın yanlısını daha iyi anlayabilmek amacıyla birkaç söz daha edelim.

Kant'a göre ANLIK (anlama gücü = düşünme gücü) dış dünyadaki olaylara (nesnelere = fenomenlere) kendinde bulunan kategoriler aracılığıyla kendini DİKTE eder. Kant önce kategorilerin a priori olduğunu (doğuştan olduğunu) anlatır ve *Arı Usun Eleştirisi*'nde der ki: “*Kategorilerin (...) a priori nesnel geçerlikleri vardır.*” Anlık (anlama gücü) bu kategoriler yardımıyla fenomenlere (olaylara) kendini onaylatır. Kant'ın sözleriyle söylersek: “*Salt ANLIK, fenomenlere kanunlarını dikte eder.*”

Kant'ın sözlerinin anlamı şudur: Dış dünyadaki nesnelere, olaylara, objelere, insanın anlama gücü (düşünme gücü) biçim verir; belirleyici olan düşüncedir. Akıl (zekâ, us, anlık) dış dünyayı belirler. İşte, kategorileri zihinde doğuştan var olarak kabul etmenin Kant'ı getirdiği garip sonuç budur. Nasıl ki doğuştan getirdiğimiz düşünce, hakikat yoksa; onların önsel kalıpları, kategoriler de yoktur; doğuştan, deney öncesinden gelmezler. Kategorilerin çıkış yeri dış dünyadır, yaşamdır. İnsanlığın bilgi birikimidir.

SONUÇ: Kavramlar ve kategoriler olmadan hakikate varamayız. Dünyayı doğru biçimde bilemeyiz. Kavram ve kategoriler arasındaki ilişkileri doğru kuramazsak hakikate değil, yanılgıya ulaşırız. Kavram ve kategorileri doğarken yanımızda getirmeyiz; onları insanlığın bugüne kadar süren ve devam eden yaşam deneyinden, dış dünyadan elde ederiz.

GÖRÜNÜŞ HAKİKAT İÇİN YETERLİ Mİ?

Çok samimi olduğunuz evli bir arkadaşınız var. Onları ne zaman görseniz mutlu görüyorsunuz. Dışardan bu evliliğe baktığınızda her şeyin iyi gittiği besbelli. Hatta onlara özeniyorsunuz, “benim de böyle bir birlikteliğim olsun,” diyorsunuz. Ama bir gün arkadaşınız sizle dertleşiyor. Evliliği ile ilgili anlattığı şeyler korkunç. İvır zıvır şeyler yüzünden evde her gün kavga var ve arkadaşınız aslında yıllardan beri mutsuz olduğunu, çocukları için evliliğe katlandığını açıklıyor. Olayı biraz araştırıyorsunuz, hakikat tam arkadaşınızın anlattığı gibi, ya da ona yakın.

Demek ki başlangıçta arkadaşınızın evliliği üzerine yaptığınız gözlem yanlış ve dolayısıyla hakikati içermiyor. Siz gözünüzle gördüğünüze, görünüşe aldanmışsınız. Görüntünün arkasındaki öze, hakikate ulaşamamışsınız. HAKİKAT = ÖZ’dür.

* * *

GÖRÜNÜŞ = görüngü = olgu = olay = fenomen bize sadece özün ortaya çıkış şeklini verir. Görünüş, duyumlara dolaysız olarak verili olandır. Duyu organlarınızla algıladıklarınızdır, gözünüzle gördüğünüzdür. Dışsal olandır. Öz’ün kendini gösterme biçimidir. Lenin’in *Felsefe Defteri*’nde söylediği gibi: “*Görüntü, özün doğrudan doğruya kendi kendinde Yansıması’dır.*”

Görünüş, Öz’den kaynaklanır; fakat her seferinde öz ile üst üste düşmez. Herhangi bir şey kendini gösterirken özü çarpıtılmış biçimde ifade edebilir. Bu nedenle hakikate varmak için görünüşle yetinmemek, özü bulmak gerekir.

Aristoteles, “*Görünen her şeyin doğru olmadığını savunmak zorundayız,*” der. Marks, *Kapital* isimli kitabında bu gerçeği şöyle ifade eder: “*Öz ve görünüş aynı olsaydı hakikat (bilgi) gereksiz olurdu.*” Gerçekten bilim sadece görünüşle yetinseydi, hakikatlere hiçbir zaman ulaşamazdı. Bilim gölgeyle (görünüşle) değil, gölgeyi yaratan özle uğraşır. Özü çözmeye çalışır. Demokritos’un şu sözü anlamlıdır: “*Doğru derindedir.*”

* * *

Peki, ÖZ nedir? Bir şeyi oluşturan unsurların TEMEL İÇ YÖNÜDÜR. Araştırılan şeyin yapısını Öz belirler. Öz her zaman yüzeyden görülmez, saklıdır. İnceleme sonucu bulunabilir. Öz = bir şeyi neyse o yapan gereçlerin tümüdür = iç ilişkilerin toplamıdır. Bir şeyin ne olduğu, nasıl olduğu Öz ile belirlenir. Hegel, “*Bilmek, bir nesnenin belirlenmiş içeriği hakkında bilgi sahibi olmaktır,*” derken dikkat etmemiz gereken ÖZ’e işaret eder.

Öz ve görünüş birbirine bağlıdır; birisi olmadan diğeri olmaz. Her şeyin, dış dünyanın bir ÖZÜ, bir de GÖRÜNÜŞÜ vardır. Hakikat Öz’de gizlidir. Belirleyici olan Öz’dür. Hakikati bulmak için görünüşün altını kazımak, Öz’e sonsuzca yaklaşmak gerekir. Aristoteles’in *Metafizik*’te belirttiği gibi: “*Bir şeyin en mükemmel bilgisi onun ÖZÜNÜN bilgisidir.*”

Örnekler verelim: Suya daldırılan çubuk kırık görünür. Ama bu sadece bir görüntüdür. Çubuğu sudan çıkardığınızda onun kırık olmadığını anlarsınız. Burada öze ulaşabilmek için, ı ışık ışınlarının sudan geçerken kırıldığını bilmemiz gerekir. Zaten bunu bulmak özü bulmaktır.

Dünyamızdan güneşe baktığımızda onu ufak ve dünyamıza çok yakın olarak görürüz. Ama bu yanıltıcı bir görüntüdür. Aslında güneş hem büyüktür, hem uzaktır.

Güneşli bir günde güneşin doğudan batıya doğru yürüdüğünü gözlemleyebilirsiniz. Görünüşte güneş hareket etmektedir. Oysa gerçek (öz) başkadır. Bilimsel olarak ispatlanmıştır ki, dünya güneşin etrafında döndüğünden dolayı güneş hareket eder gibi görünür. Yani güneşin dünyanın çevresinde döndüğü, bizi kandıran, hakikate ulaşmamızı engelleyen bir görüntüdür. “Güneşin dünyanın çevresinde dönmediği hakikatine” gözünüzle gördüğünüz görüntüyü aşarak, bilim sayesinde öze ulaşarak varabilirsiniz.

Denize baktığımızda dalgalar, köpükler görürsünüz. Bu da bir görüntüdür. Dalgaları, köpüğü yaratan Öz aşağıdaki akıntıdır. Olayı anlamamız için akıntıyı incelemeniz gerekir. Her zaman görünüş, Öz’den daha çabuk yiter (değişir). Daha fazla kalıcı olan Öz’dür. Ama öz de değişir. Öz değişmişse, yeni ortaya çıkan özü de bulmak gerekir ki, hakikate ulaşabilelim.

* * *

Felsefe tarihinde görünüşe (olaya = fenomene) takılıp kalan, öze (nesnenin, olayın içeriğine, kendisine) ulaşamayacağını savunan filozoflar vardır. Kant bunlardan biridir. Daha önce “Hakikat bilinebilir mi?” bölümünde aktardığımız Kant’ın görüşlerini burada yeniden hatırlamamız gerekiyor. Kant, özün bilinmeyeceğini, yalnızca görünüşün bilinebileceğini söyleyerek hakikate (öze) ulaşamaz. Hakikat kendini temel olarak ÖZ’de gösterir ve bilinebilir.

Auguste Comte de Kant gibi düşünür; sadece olguların, olayların, görünüşün bilinebileceğini, özün bilinmeyeceğini söyler. Oysa, öz bilinemezse hakikat bilinemez. Spinoza, *Kavrayış Gücünün Gelişimi* adlı yazısında bu gerçeği çok özlü biçimde şöyle ifade eder: “Özlerini bilmeksizin şeylerin özelliklerini bilemeyiz.” “Bir şey yalnızca özü aracılığıyla bilinir.”

SONUÇ: Görüntüden yola çık, ama yalnızca görüntüye takılma! Hakikati istiyorsan öze ulaş!

“NEDENİ” VE “NASILI” BİLİNMEYEN HAKİKAT BİLİNEBİLİR Mİ?

Şu dünyada gördüğünüz, duyduğunuz, yaşadığınız, okuduğunuz olayları hatırlamaya çalışın. Milyonlarca olayı hatırlamanız olanaklı değil tabii. Ama hatırlayabildikleriniz arasında nedeni ve sonucu (neticesi) olmayan TEK BİR OLAY var mı?

Doğmuşsanız bir nedeni var; büyümüşseniz bir nedeni var; okula gitmişseniz bir nedeni var; sevmişseniz, acı çekmişseniz, ağlamışsanız, gülmüşseniz bir nedeni var. Eğer ölmüşseniz yine bir nedeni var.

Dünya, yaşadıklarımız, olaylar, birbirine eklemlenmiş, iç içe geçmiş yumak gibi. Yumağın ipliğinin ucunu çektiğinizde hemen bir olayla, olayın nedeniyle, sonucuyla karşılaşıyorsunuz ve bu sonsuza kadar sürüyor...

NEDEN = bir olaydan önce gelen ve onu doğuran olay veya olaylardır. Bir olayı meydana getiren etkidir, etkendir. Bir şeyi etkileyen, oluşturan, doğuran her şeye “NEDEN” diyoruz. Nedenler olayın içinde vardır. İnsan aklı tarafından uydurularak olayın içine sokulmamıştır. Her neden bir sonuca yol açar.

* * *

SONUÇ = nedenin ya da nedenlerin meydana getirdiği zorunlu olaydır. Nedenin ürünüdür. Neden = belirleyen, olayı varlaştıran olgudur. Sonuç = belirlemenin ürünüdür. Varlaşan şeydir.

Örneğin diyoruz ki: “Motoru bozulan uçak düştü.” Neden = motorun bozulması. Sonuç = uçağın düşmesi. Yine diyoruz ki: “Ahmet parası olmadığı için aç kaldı.” Neden = Ahmet’in parasızlığı. Sonuç = Ahmet’in aç kalması. Eğer “Ahmet, Ayşe’yi sevmediğinden dolayı boşandı,” dersek, burada boşanmak = sonuçtur. Bu sonucun nedeni ise = Ahmet’in Ayşe’yi sevmemesidir.

Neden ve sonuç birbirinden ayrılmaz. Nedensiz sonuç, sonuçsuz neden olmaz. Her neden bir sonuç doğurur. Her neden sonuçtan ÖNCE gelir. Fakat bu öncelik her zaman sonucun nedenini göstermez. Örneğin geceyi her zaman gündüz izler. Gündüzden sonra da gece gelir. Gecenin nedeni gündüz mü, gündüzün nedeni gece midir? İşte burada GERÇEK NEDENİ BULMAK sorunu başlar.

Neden ile sonuç arasındaki ilişkinin gerçeği ifade etmesi için, nedenin sonuçtan önce gelmesi yetmez. Zorunlu olarak sonucu MEYDANA GETİRMESİ gerekir. Gündüz ve gece arka arkaya gelir ama; aralarında neden-sonuç ilişkisi yoktur. Çünkü, gündüz geceyi doğurmaz, meydana getirmez. Aynı şekilde, gece gündüzü oluşturmaz. Bilim bu olayın nedenini araştırmış ve bir hakikate erişmiştir: Gündüzün ve gecenin nedeni dünyanın kendi eksenini etrafında dönmesidir.

* * *

Olayların gerçek nedenini bulmak ÖZÜ bulmaktır. Özü ortaya çıkaran nedeni bulmaktır. Spinoza’nın haklı olarak belirttiği gibi: “Öz = kendi kendinin nedenidir.” Bu, şu anlama gelir:

Özü yaratan neden özün içinde gizlidir; onu bulup ortaya çıkarabilirsek HAKİKATE ulaşabiliriz. Her olayda hakikate varmak için ÖZ NEDENİ (TEMEL NEDENİ) bulmak gerekir.

Örneğin motoru arıza yapan bir uçağın kötü hava koşullarında havaalanına geri dönemediğini ve düştüğünü kabul edelim. Burada uçağın düşmesinin TEMEL (ÖZ) nedeni motorun arıza yapmasıdır; kötü hava koşulları ise YAN (TEMEL OLMAYAN) nedendir (DIŞ NEDEN’dir).

Temel neden zorunlu, o olmadan olayın meydana gelemeyeceği nedendir. Temel neden aynı zamanda özü belirleyen İÇ NEDEN’dir. Hakikate varmak için önemli olan o koşullarda olayı belirleyen temel halkayı bulmaktır. Yani ÖZÜ bulmaktır, temel nedeni bulmaktır.

* * *

Bilim, olayları açıklamak için Nedenselliği kabul etmek gerektiğini söylemesine rağmen bu bilimsel gerçeğe karşı çıkan filozoflar vardır. Örneğin David Hume böyle bir filozoftur. Hume, “Her şeyin bir nedeni vardır,” görüşüne karşı çıkar, onu doğrulanamaz bir ilke olarak görür. Ona göre olayları açıklayan NEDENSELLİK değildir; nedenselliği savunmak ciddiyetsizliktir. Nedensellik öznel bir yanılısamadır. Nedensellik (her olayın bir nedeni vardır) görüşü olgusal olarak yoktur; dolayısıyla olaylar nedensizdir.

Hume, *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme* isimli eserinde şöyle yazar: “Bir nedenin zorunluluğu için üretilmiş olan her tanıtılma bir ALDATMACA ve SAFSATADIR.” “Her etkinin bir nedeni olmalıdır (...) diyenler daha da ciddiyetsizdirler.”

Bu görüşleri savunan David Hume’un niçin BİLİNEMEZCİ diye çağrıldığını artık anlamak mümkündür. Çünkü bir olay nedeni bilinmeden bilinemezse, nedenselliği kabul etmeyen her filozof BİLİNEMEZCİDİR VE FELSEFENİN GERÇEKÇİ DÜŞÜNME YOLUNDAN SAPMIŞTIR.

* * *

Hakikate ulaşmak için, NEDEN ile VESİLE’Yİ (BAHANE’Yİ) birbirinden ayırmamız gerekir. Vesile, sonucun nedeni olmayan; fakat nedenin etkinliğe geçmesini sağlayan unsurdur. VESİLE = NEDEN değildir. Bir olayın meydana gelmesine ancak o olayın NEDENİ yol açabilir.

Vesileyle sonuç arasında, nedende olduğu gibi zorunlu bir bir bağ yoktur. Vesile dış uyarıcıdır, olayın meydana gelmesi için zorunlu değildir. Hatta vesile öz nedeni gizler.

Sözgelişi, Amerika, Irak’ı işgal ederken, oraya “demokrasi getirmek” için girdiğini, gizli nükleer silahların varlığını NEDEN olarak göstermiştir. Aslında bu Vesile’dir. Amerika’nın, Irak’ta bulunmasının NEDENİ ekonomik, siyasidir. Saddam faktörü = Vesile’dir, Bahane’dir.

Yine 1914 yılında arşidük Ferdinand’ın Saraybosna’da öldürülmesi Birinci Dünya Savaşı’na VESİLE olmuştur. Oysa savaşın nedeni, ülkeler arası pazar kavgasıdır.

2006 yılında yaşadığımız yakın tarihten başka bir örnek verilebilir: İsrail görünüşte askerlerinin kaçırılması nedeniyle Lübnan’ı işgal etmiştir. Fakat aslında askerlerinin kaçırılması işgalin nedeni değil, bir BAHANE’dir. Gerçek neden ekonomiktir, siyasidir.

NEDEN İLE VESİLE'Yİ (BAHANE'Yİ) BİRBİRİNDEN AYIRMASINI BİLMEDEN HAKİKATE VARAMAYIZ.

* * *

Günlük yaşamımızdaki olaylara, doğada meydana gelen tek tek olaylara baktığımızda neden ile sonuç arasındaki ilişki birbirinden bağımsız gibi görünür. Sanki nedenler bir yanda, sonuçlar diğer yanda toplanmış gibidir. Ne var ki bu görüntü yanıltıcıdır. Bu dünyadaki bütün olaylar EVRENSEL BAĞINTI içinde birbirine bağlıdır. Birbirlerini KARŞILIKLI OLARAK ETKİLERLER. Bundan dolayı neden ile sonuç arasındaki zorunlu, kopmaz ilişkiyi KARŞILIKLI BAĞLANTI ve ETKİLEŞİM düzeyinde ele almak gerekir.

Neden ve sonuç, olayların karşılıklı halkalanmasının duraklarıdır sadece. Evrensel bağlantı ve etkileşim içine yerleştirilmezse nedenler ile sonuçlar iki ayrı küme görüntüsünün yanlışlığına kurban edilirler. Oysa, neden ve sonuç karşılıklı etki altında birbirine dönüşür. Bir yerde sonuç (etki) olan, başka yerde neden olur. Bu dönüşümün amacı, karşılıklı etki altında SON NEDENE yönelmek içindir. Hegel, neden ile etkinin (sonucun) ilişkisini *Mantık Bilimi*'nde şu sözlerle güzel betimler: “*NEDEN ve ETKİ böylece ikisi de bir ve aynı içeriktir.*”

Basit bir örnek söylediklerimizi daha açık hale getirebilir. Diyoruz ki: “Arkadaşım çok sigara içtiğinden dolayı kanser oldu. Bir yıl sonra kanserden öldü.” Kanser'in nedeni = sigara. Kanser = sonuç.

Devam ediyoruz. Soruyoruz: Arkadaşım hangi nedenden dolayı öldü? Ölümün nedeni ne? Neden = kanser. Ölüm = sonuçtur. Olayın başlangıcında SONUÇ olarak gözüken kanser, olayın devamında NEDEN olarak karşımıza çıkar. Hayattaki olaylar hep birbirine halkalandığı ve birbirini karşılıklı olarak etkilediği için bu durum (sonuç ile nedenin yer değiştirmesi) kaçınılmazdır.

* * *

Nedensellik bir ilkedir. Bizler olayları neden-sonuç bağlantısı içinde kavrayarak hakikate ulaşmaya çalışırız. Nedensellik ilkesinin özü şudur: HER ŞEYİN BİR NEDENİ VARDIR. NEDENSİZ HAKİKAT YOKTUR. O halde hakikate ulaşmak için nedenleri aramak zorundayız.

Demokritos: “*Hiçbir şey nedensiz meydana gelmez,*” diyerek hakikatin yolunu göstermiştir. Aristo da: “*Neden varsa, sonuç da aynı zamanda varolur,*” diyerek ona katılmıştır. Aristoteles *Metafizik*'te hakikate erişmede “nedeni bilmenin” önemini şu sözlerle anlatır: “*Nedeni bilmeksizin bir hakikati bilemeyiz.*” Yine Aristo'dan esinlenen Francis Bacon, “*Gerçekten bilmek, nedenleri bilmektir,*” der.

Bilmek = Hakikate erişmek için gerçek nedenleri araştırmaktır. Uydurma nedenler, vesileler, yan nedenler ile ÖZ NEDENİ (TEMEL NEDENİ) ayırtırmaktır. Karşılıklı etkileşimi ve her şeyin birbiriyle evrensel bağlantısını dikkate alarak olayın SON NEDENİNİ ortaya çıkarmaktır.

Peki, insanoğlu dünyadaki bütün olayların nedenlerini daha şimdiden biliyor mu? Şüphesiz ki hayır. Bu, bilmeye, bilgiye, hakikate sınır koymak, son çekmek olurdu. Ama bazı olayların nedenlerini bilmememiz, o olayların nedeninin olmadığını göstermez. Nedensellik ilkesi = her şeyin bir nedeninin olduğu ilkesi evrenseldir. Sonsuza kadar geçerlidir. İnsanlık şu anda

bilmediği nedenleri öğrenmeye YETENEKLİDİR. Bilmediği nedenleri bulmak, yeni hakikatlere erişmek onun ve bilimin amacıdır.

* * *

Olayın nedenini öğrenmek bizleri birtakım hakikatlere ulaştırır. Fakat bu ulaşılan hakikatleri geliştirmek, zenginleştirmek, ayrıntılandırmak ve buradan yeni hakikatlerin yolunu açmak için NASIL sorusunu sormanın zorunluluğu vardır.

Nasıl sorusu hem bizi yeni nedenlere ulaştırır, hem nedenlerin NEDENLERİNİ araştırmamızı kışkırtır, teşvik eder. NASIL sorusu bilimsel hakikatlerin temel sorusudur. Bir olayın nedeni ile birlikte NASIL oluştuğunu bilmek göreceli hakikatleri mutlak hakikatlere yaklaştırır. Niçinsel hakikatlerden NASILSAL hakikatlere yürüş bilimin gelişmesini sağlar. Olayları daha açık kavramamızı, nedenleri daha iyi anlamamızı sağlar.

Zorunluluğun bilinmeyen kör noktaları NASIL sorusuyla aydınlığa kavuşur. NASIL sorusu bilimsel bakış açısını, deneyleri gerektirir. Her olayın bir nedeni varsa, bir de NASIL meydana geldiği vardır. Nasıl sorusu bizi nedenlerin özüne ulaştırır. Öz nedenlerle, yan nedenleri kolayca ayırtırmamızı sağlar. Öz nedene ulaşmak için NASIL SORUSUNUN KÖPRÜSÜNDEN geçmek gerekir. “NASIL KÖPRÜSÜ” nedenlerin pratik hayatta sorgulandığı yerdir.

* * *

Sözgelimi, “Bu yaz kurak geçti,” diyelim. Kuraklığının nedeni ne? Birçok neden var; ama temel (öz) neden yağmurun yeteri kadar yağmaması. Peki, kuraklık NASIL oluştu diye sorarsak ve sorunun yanıtını bulabilirsek, önümüze yeni hakikatler çıkacaktır. Belki çevresel sorunlarla ilgili yeni şeyler öğreneceğiz. Çevre kirliliğinin kuraklığın oluşumuna etki yaptığı hakikatine ulaşacağız. Zaten NASIL? sorusuyla birlikte, öz neden (yağmurun yağmaması) gelişmenin bir yerinde karşımıza çıkacaktır. “Neden yağmur yağmıyor?” sorusu, bizi başlangıçta sorduğumuz “kuraklık nasıl oluştu” sorusuna bağlayacaktır.

“Ben mutsuzum,” diyen bir insana, neden sorusunu sorarız. Sayılan nedenler arasında öz nedeni bulmak için NASIL sorusunu da sormak zorundayız. Mutsuz insanın hayat hikâyesini dinlemek, NASIL sorusuna yanıt almaktır. Hayat hikâyesi içinde mutsuzluğu sağlayan nedenleri NASIL sorusuyla yakından görürüz. O insanın hangi koşullarda, NASIL yaşadığını çözmek, nedenleri canlı hâle getirir. Ayrıntıları, gözden kaçan şeyleri NASIL sorusu çözer. Bizi “ÖZ NEDENE” ulaştırır. Demek ki hakikati ayrıntılarıyla derinden kavramak için NEDEN sorusunu NASIL sorusuyla birleştirmemiz gerekir.

SONUÇ: Evrende her şey birbiriyle evrensel bağıntı ve karşılıklı etki içindedir. Nedensellik bunun bir parçasıdır. Nedensiz, nasılsız hakikat olmaz. Evrende nedeni şu an bilinmeyen gerçekler olabilir; ama insanlık nedenleri bir gün bilmeye yeteneklidir. Nedeni bilinmeden hakikate erişilemez.

HAKİKATE ÖZEL İLE GENELİ BİRLEŞTİRMEYEN VARABİLİR MİYİZ?

Herkesin, her olgunun, her olayın, her nesnenin (eşyanın, objenin, yani karşınızda bulunan her şeyin) ÖZEL'i var. Sizin evliliğiniz size ÖZEL'dir, TEK'tir. Kendine özgü özellikler, çizgiler taşır. ÖZEL TEK OLANDIR. Sizin bahçenizdeki erik ağacı diğer erik ağaçlarından kimi farklı özellikler taşır. Kediniz, köpeğiniz, hatta kendiniz ÖZEL'siniz.

Sizin bahçenizdeki erik ağacı, kediniz, köpeğiniz, GENEL'deki erik ağaçlarından, kedilerden, köpeklerden ortak (benzer) bir parça taşır. Siz insan olarak ÖZEL karaktere, görünüşe, konuşma şekline, bir anlayış biçimine sahipsiniz. Fakat aynı zamanda GENEL'de insan dediğimiz varlıktan (bütün dünyadaki insanlardan) ortak bir şey taşıyorsunuz. Sizin insan olmanızla, onların insan olmasını birleştiren ortak (benzer) yönleriniz var. En azından düşünebiliyor, konuşabiliyor, politika yapabiliyorsunuz, bedeninizdeki organlar aynı işlevleri görüyor vb.

* * *

Sizin bağlı olduğunuz, her şeyin bağlı olduğu bir GENEL var. GENEL = TEK olan şeylerin ortak (benzer) özelliklerini taşıyan şeydir. Genel = Birçok'a ait olandır. Özel, diğer özelliklerden kendini, kendine ait olan şeylerle ayırır. Genel ise TEK olanı (Özel olanı) kendisine ait kılar ve onu diğer özelliklere hareketli biçimde bağlar.

Örneğin siz bir toplumda yaşayan ÖZEL (TEK) bireysiniz, diğer bireylerden farklı olduğunuz yanlar var. Ama diğer bireyler de aynı topluma ait ve hep birlikte toplumun GENEL'inden parçaları içeriyorsunuz. Toplumdaki GENEL bir özellik, az ya da çok sizde de var: Ortak bir dil konuşuyorsunuz, kültürünüzde ortak yanlar var, toplumdaki sorunlar hepimizi ilgilendiriyor vb.

ÖZEL ve GENEL hareketli bir birlik oluşturuyorlar. Özel geneli içeriyor, ondan bir yan taşıyor. GENEL, ÖZEL'in İÇİNDE VAR. Özel olan bir biçimde GENEL'dir. Genel de ÖZEL'i içeriyor; çünkü ÖZEL'lerin (Tek'lerin) benzer noktalarını birleştiriyor. Özel, genel içinde TEK olarak var; ama diğer TEK'lerle birlikte. Genel'in (Evrensel'in) Özel'den farkı bütün özel olanların ortak noktalarını özde birleştirmesidir. GENEL = ÖZEL'in (TEK OLANIN) ÖZÜDÜR. Her Genel, özeli Öz'ünden geçerek varolur.

* * *

Bahçenizdeki ÖZEL erik ağacı hakkında doğru bir bilgiye (hakikate) sahip olmak istiyorsanız; GENEL'deki erik ağaçları hakkında (erik ağacı konusunda) bir bilgiye sahip olmalısınız. Erik ağacı nasıl bir şeydir? Nasıl büyütülür? Genelde hangi özellikleri vardır? Bu bilgiler erik ağacı hakkında şimdiye kadar biriktirilmiş insan tecrübesinin, araştırmasının sonuçlarını (ortak noktalarını) içeren GENEL'de vardır. Genel, özelliklerden geçerek oluştuğu için, sizin özel erik ağacınızla ilgili ortak (benzer) şeyler içerir.

Bir bakıma sizin ÖZEL'iniz bir parçadır. Genel bir bütündür. Parçaların hakikatine erişmeden BÜTÜNE, BÜTÜNÜN'ün hakikatine erişmeden parçanın hakikatine erişemezsiniz.

Diyelim ki, defalarca evlenip boşanmışsınız. Her seferinde niçin böyle bir sonuçla karşılaştığınızı merak ediyorsunuz. Her seferinde büyük heyecanla başlamış olan aşkınızın neden bittiğini araştırıyorsunuz. “Acaba, evlilik aşkı öldürüyor mu?” diye kendinize bir soru soruyor, hakikati arıyorsunuz. Doğru bir sonuca (hakikate) ulaşmanız için sadece kendi eyleminizi, yaşadıklarınızı “eleştiri masasına” yatırmanız yetmez. Evlenmiş ve boşanmış insanların GENEL’ine de bakmanız gerekir. Çünkü sizin pratiğinizden bir parça, evlenip boşanmış olan diğerlerinin pratiğinde de vardır. Zaten bu ortak (benzer) noktalarınız GENEL’i meydana getirmiştir. Genel ile ilgili yapılmış bilimsel araştırmalar, diğer size benzerlerin geneli oluşturan deneyi sizin hakikate varmanızı kolaylaştıracaktır. En azından sizi daha doğru sonuca (hakikatin yakınına) götürecektir. Kendi ÖZELİNİZ ile GENELİ doğru biçimde bağlayabilerseniz yaklaşık (görelî) hakikat ortaya çıkacaktır.

SONUÇ: Özel ile Genel’in iç içeliğini göremeden hakikate ulaşamayız. Özel ile geneli birleştirmeyen bir düşünme biçimi bütünsel hakikate uzak kalır.

ZORUNLULUK İLE RASTLANTI ARASINDAKİ İLİŞKİ BİLİNMEDEN HAKİKATE VARILABİLİR Mİ?

ZORUNLULUK (zaruret = gereklilik) = kaçınılmaz olarak olacak şeydir. Başka türlü olması mümkün olmayan şeydir. Belli koşullarda meydana gelmemenin imkânsızlığı olan şeydir.

Örneğin bahçemize ektiğimiz karanfil tohumundan çıkacaksa, zorunlu olarak karanfil çıkar, karpuz çıkmaz. Bir saat nefes almazsanız zorunlu olarak ölürsünüz. Bir yıl yemek yemeyen, su içmeyen insan ölür. Sonuç kaçınılmazdır. Burada bir zorunluluk vardır. Aristoteles *Metafizik*'te zorunluluk için şöyle derken gerçeğin altını çizer: “*Zorunlulukta sert, yolundan döndürülemez bir şey vardır.*”

RASTLANTI = beklenilmeyen şeydir, tesadüfen olan şeydir. Meydana gelmesi önceden kestirilemeyen şeydir. Gerçekleşip gerçekleşmeyeceği belli olmayan şeydir. Rastlantı bir çeşit olasılıktır.

Sözelimi, tamirat yapılan bir binanın altından geçerken işçinin elinden kayan taşın başınıza düşmesi sizin için rastlantıdır = tesadüftür. Mutfakta bardağı elinizden düşürmeniz rastlantıdır. Bir trafik kazası geçirmeniz rastlantıdır.

Bir tüfeği dolduruyor ve tetiği çekiyorsunuz. Normal koşullarda kaçınılmaz olarak (zorunlu olarak) patlaması gerekir. Diyelim patlamıyor, bu bir rastlantıdır.

Rüzgârlı güzel bir havada yelkenli geminize biniyorsunuz, gezmeye başlıyorsunuz. Geminizin rüzgârla hareket etmesi bir zorunluluktur. Ama diyelim ki, bir anda yelkeniniz bozuluyor, gezmeniz duruyor. Yelkeninizin bozulması rastlantıdır.

Yukarıdaki örnekler sanki zorunluluk ile rastlantının karşıt şeyler (uyuşmaz şeyler) olduğunu gösteriyor. Acaba öyle mi?

* * *

Daha önceki bir bölümde “hiçbir olay nedensiz olmaz,” dedik. Zorunlu olan şeyin nedeni çok açık gözüküyor. Sanki rastlantının nedeni yokmuş, zorunluluk yokmuş, zorunluluğu dışarmış gibi gözüküyor. Fakat olaylara dikkatlice bakarsanız rastlantının da nedenin var olduğunu göreceksiniz.

Başınıza taşın düşmesi sizin için rastlantıdır. Nedeni ise işçinin elinden taşın kaymasıdır. Ve daha önemlisi sizin için rastlantı olan olay, işçi için zorunluluk halinde meydana gelmiştir. Elden kayan taş ZORUNLU olarak düşer. Mutfakta elinizden düşen bardak, eliniz bardağı kavrayamadığı, ya da ona çarptığı için düşmüştür. Kavranamayan, tutulamayan bardak ZORUNLU olarak düşer. Trafik kazasında, siz ya da karşı taraf bir yanlış yapmıştır; kazaya zorunlu olarak yol açacak bir neden oluşmuştur. Bu nedenden kaçamadığınız için ZORUNLU olarak kaza olmuştur. Tüfeğin patlamaması rastlantıdır; ama tetik bozuk olduğu, veya barut nemli olduğu için patlamamıştır; zorunlu olarak patlamamıştır, yani rastlantının nedeni vardır.

RASTLANTININ HEM NEDENİ VARDIR, HEM DE KENDİ İÇİNDE BİR ZORUNLULUK TAŞIR. Biz nedenleri ve zorunluluğu açık olarak görmesek, bilmesek de mutlaka gizli bir NEDEN ve gizli bir zorunluluk taşır.

BİR OLAY İÇİN RASTLANTI OLAN ŞEY, BAŞKA BİR OLAY İÇİN ZORUNLULUKTUR. Bu nedenle Engels *Doğanın Diyalektiği*'nde: “*Tarihi gelişmede rastlantı (...) zorunluluk olarak özetlenen rolünü oynar*” der.

Örneğin bahçemize ektiğimiz karanfil tohumundan zorunlu olarak karanfil çıkacaktır. Ama karanfilimiz henüz çıkmadan doluya tutulup ölürse (dolu rastlantısına uğrarsa) karanfil çıkmayacaktır. Karanfil için dolunun yağması, ya da kötü hava koşulları nedeniyle donması RASTLANTIDIR. Ama dolunun kendisi açısından rastlantı değildir. Dolu, o bölgedeki kötü hava koşullarının ZORUNLU sonucu olarak yağmıştır; dolunun yağması kaçınılmazdır. Bir ağaç için yıldırım rastlantıdır; ama hava koşulları açısından bir zorunluluktur.

* * *

ZORUNLULUK İLE RASTLANTI KARŞIT DEĞİL, BİRBİRİNİ TAMAMLAYAN ŞEYLERDİR. NE RASTLANTI, NE DE ZORUNLULUK NEDENSİZ OLARAK VAROLUR. RASTLANTI ZORUNLULUĞUN BİR ÇEŞİT GÖRÜNTÜSÜDÜR. ZORUNLULUK kendini RASTLANTI olarak ortaya koyabilir. Doğada hem zorunluluk, hem rastlantı birlikte vardır. Ama birbirine karşıt şeyler olarak değil, birbirini tamamlayan, birbirine dönüşen şeyler olarak.

Aristoteles zorunluluk ile rastlantıyı birbirine dönüşen şeyler olarak göremez. Ona göre rastlantı ve zorunluluk birbirine eklemlenemez, rastlantı bir zorunluluk değildir. Aristoteles *Metafizik*'te der ki: “*Rastlantı (...) ne zorunlu, ne de çoğu zaman olan şeydir.*” Oysa rastlantı zorunluluğun gizlenmiş halidir; kendisi de bir zorunluluktur.

* * *

Zorunluluk ve rastlantı arasındaki ilişkiyi anlamak yönünden olayı basitleştirerek şöyle düşünebiliriz: Olayların altında bir zorunluluk yatar. Bu zorunluluğa GENEL ZORUNLULUK diyebiliriz. Genel zorunluluk kendini iki temel biçimde gösterir:

- a) **Beklenen Zorunluluk** = belirli koşullarda meydana gelmesi kaçınılmaz olan, bir engelle karşılaşmadığı sürece başka türlü olması olanaksız olan bir zorunluluktur bu. Buna ZARURET ismini verebiliriz. Sözelimi ölüm, zarurettir. Bütün insanlar zorunlu olarak ölür.
- b) **Beklenilmeyen Zorunluluk** = meydana gelmesi önceden kesin olarak kestirilemeyen, başka türlü olması da mümkün olan bir zorunluluktur bu. İşte buna da RASTLANTI ismini veriyoruz. Örneğin yolda yürürken ayağınızın kayması ve kırılması rastlantıdır. Ama bütün insanların bu olayı yaşaması zorunlu değildir.

Demek ki GENEL ZORUNLULUK = Beklenen zorunluluk (zaruret) + Beklenilmeyen zorunluluk (rastlantı) oluyor. Böylece anlaşılıyor ki zaruret ile rastlantı genel zorunluluğun iki görüntü biçimi oluyor. Özleri ise ikisinin de aynı = Genel zorunluluk.

* * *

Doğadaki, toplumdaki olaylar = rastlantıların toplamı mıdır? Yaşadığınız hayatı, doğayla ilişkilerinizi SADECE rastlantıların (beklenilmeyen zorunlulukların) toplamı olarak görürseniz hakikate ulaşamazsınız. Hakikati bulanıklaştırırsınız. Ortada bilinebilecek değişik şeyleri, bilinemez (hakikate ulaşamaz) şeyler olarak görmüş olursunuz.

Hayat rastlantıların toplamı değildir. Ayrıca rastlantıların nedenlerinin olduğunu unutmamalıyız. Rastlantının birçok nedeni olabilir, rastlantının her nedenini bilememek, onun hiçbir nedenini “BİLEMEYİZ” demek değildir. Rastlantının kimi nedenlerini yavaş yavaş bilebiliriz. Bildikçe de hakikate daha çok yaklaşıyoruz.

Örneğin bir ülkede rastlantısal olan trafik kazalarının istatistiksel sonuçlarını inceleyebiliriz. Trafik kazalarına yol açan nedenleri sıralayabiliriz (uzun süre araba kullanma, içkili araba kullanma, yolların bozuk olması, trafik işaretlerinin gerekli yerlere konmaması vb.). Trafik kazalarına en çok yol açan nedenler şunlardır deyip (hakikatin bir kısmını dile getirip) önlemler alabiliriz. **ŞÜPHE SİZ Kİ RASTLANTIYI TÜMÜYLE ORTADAN KALDIRAMAYIZ; AMA ONUN MEYDANA GELME ORANINI AZALTABİLİRİZ.**

Peki, hayatımızı “beklenen zorunlulukların toplamı” olarak görmek doğru mu? Bu bakış da hakikate varmamızı engeller. Çünkü bu bir çeşit kadercilik olur. Her şey zorunlu olarak olacaksa, zaten olacaktır. Ellerimizi kavuşturup beklenen zorunlulukları beklememiz gerekir. Oysa bizim bir de bilincimiz, pratiğimiz vardır. Zorunlulukları öğrenebiliriz, onlara müdahale edebiliriz.

İnsan, kendi bilinci dışında meydana gelen zorunlulukları (zorunlu olayları) pasif biçimde izlemekle yetinmez. İnsanlığın tarihi, zorunlulukları öğrenme ve toplumsal bilinciyle öğrendiklerini kullanarak zorunlulukları kendi hizmetine koşma tarihidir. İnsan zorunluluklara aktif olarak etkilemeseydi, hayat denen şey çok gizemli, anlaşılmayan, sadece ölümün beklendiği bir şey olurdu.

* * *

Genel Zorunluluk, “NEDEN” açısından kendini iki biçimde gösterir; birincisi şu an nedenlerini bildiğimiz zorunluluklar, ikincisi şu an nedenini bilmediğimiz zorunluluklar. Hegel haklı olarak şöyle der: “*Zorunluluk anlaşılmamış olduğu için kördür.*” Bunun anlamı şudur: Zorunlulukların nedenlerini bilemediğimiz sürece onun kölesi oluruz; hakikatlere erişemeyiz.

Örneğin, meteorolojik olaylarda genel zorunluluk vardır. Dört yüz yıl önce bunların çoğunu bilmiyorduk. Hava tahminini bilimsel olarak yapamıyorduk ve bir bakıma genel zorunluluğun elinde esirdik. Ama şimdi bunların çoğunu biliyor ve kesinliğe yaklaşan hava tahminleri yapıyor, yarın havanın yaklaşık olarak nasıl olabileceğini kestirebiliyoruz. Tabii ki, araya yine kendini rastlantı olarak gösteren zorunluluklar girebiliyor; hava tahmininde hatalar yapıyoruz.

Bilim ilerledikçe zorunlulukları bilme oranımız artacak, yeni hakikatler bulacak, mutlak hakikate biraz daha yaklaşıcağız. Sözgelimi, yıldırımların nasıl, ne olduğunu anladıktan (onun zorunluluğunu çözdükten) sonra şimdi yıldırımsavarlar yapıyoruz. Yarın başka zorunlulukları çözümleyerek, onların nedenini, nasılını anlayarak yeni hakikatlere ulaşacağız; zorunlulukları insanlığın ortak çıkarı için kullanacağız.

Genel zorunluluğu (zaruret ve rastlantıyı) ortadan kaldıramayacağız. Bilginin (hakikatin) sonu olmadığını biliyoruz. Ama bilmeye YETENEKLİ olduğumuzu da biliyoruz. Genel zorunluluğu çözmek, zorunluluğun nedenini bulmak = HAKİKATE ERİŞMEKTİR.

SONUÇ:

- Hayatta görelî (yaklaşık) GENEL ZORUNLULUK kırmızı temel çizgidir.
- Genel zorunluluk kendini zaruret (beklenen zorunluluk) veya rastlantı (beklenilmeyen zorunluluk) olarak gösterir.
- Nedenlerini bilip bilmememizden bağımsız olarak genel zorunluluğun (zaruret ve rastlantının) nedenleri vardır.
- Bir olay için zaruret olan, diğer olay için rastlantı olarak gözükür. Rastlantı gizlenmiş zarurettir. Zorunluluğun bir görüntü biçimidir.
- Zaruret ve rastlantı karşıt şeyler değil, birbirini tamamlayan şeylerdir. İkisi de kaynağını genel zorunluluktan alır.
- Hayatta görelî genel zorunluluk vardır; ancak hayat genel zorunlulukların toplamı değildir. Hayat = Genel zorunlulukların (zaruret ve rastlantının) + bu zorunluluklara müdahale edebilen insan bilincinin toplamıdır. İnsan zorunlulukları denetim altına alabilir, onlara yön verebilir.

DOĞAYI ANLAMADAN HAKİKATE VARABİLİR MİYİZ?

Felsefede yasa, bütün olguların gelişimlerini belirleyen temel ilişkileri gösterir. Yasa, insanın zihnine yaklaşık doğrultuda yansıyan özetlenmiş bilgidir, özün bilgisidir. Nasıl ki toplumda, düşüncede (mantıkta) birtakım yasalar varsa, doğada da kendine özgü yasalar vardır. Doğa yasaları, bilinçsiz doğa güçlerinin (rüzgârın, yağmurun, bulutun bilinci yoktur) karşılıklı bağıntı ve etkileriyle oluşur. Bu yasalar İNSAN BİLİNCİNDEN BAĞIMSIZDIR.

Örneğin yerçekimi yasası bir doğa yasasıdır. Bu yasanın insan bilincinden bağımsız olması demek, bu yasayı sizin (insanların) değil, doğanın yarattığı anlamına gelir. Mevsimler, günler doğanın yasalarıdır. Dünyanın güneşin etrafında dönmesi bir doğa yasasıdır, sizin bilincinize bağlı değildir. DOĞA, YASALARINI İNSANA KABUL ETTİRİR.

Peki, biz bu doğa yasalarını öğrenip, bilebilir miyiz? Tabii ki! Eğer böyle olmasaydı, doğa bilimleri diye bir şey olmazdı. İşte doğa yasalarını bilmek doğa üzerine yeni hakikatlere erişmektir. Doğa yasaları insan bilincinden bağımsızsa, biz onları bilmesek de bu yasalar varlığını sürdürür.

Sözgelimi, ilkel insan yerçekimi yasasını bilmiyordu. Yerçekimini o zaman bilmememiz yasanın varlığını ortadan kaldırmaz. İnsanlığın gelişimi aynı zamanda bilimlerin gelişme tarihidir. Doğadaki yasaları tanımak, bu yasayı öğrenmek demektir. Doğa, dış dünyanın (GERÇEĞİN) bir parçasıdır. Biz ancak onu inceleyerek, onun bize dikte ettirdiği yasaları bularak hakikatlere erişiriz.

* * *

Kant, doğanın yasalarını doğanın içinden çıkaracağına, yine onu insanın zihninden (usundan) çıkarır ve bu yasaları doğaya kabul ettireceğini düşünür. Ona göre yasaları yaratan doğa değil, insan bilincidir. Yani doğa yasaları insan bilincine bağlıdır. İnsanın anlağı (aklındaki anlama gücü) içinde doğa yasaları a priori (önsel) olarak, doğuştan gelen bilgi gibi vardır.

Kant, *Arı Usun Eleştirisi*'nde şöyle yazar: “Doğa dediğimiz düzen ve yasallığı, görüngülere kendimiz getiririz.” “Anlak (...) doğa için yasadır.” “Anlağın kendisinin doğa yasalarının ve dolayısıyla doğadaki biçimsel birliğin kaynağı olduğunu söylemek ne denli abartmalı ve ne denli saçma gelse de, böyle bir önerim gene de doğru olacaktır.”

İnsan bilincinin doğanın yasalarını belirlediğini düşünmek saçmadır. Ama buna rağmen Kant bu görüşün doğru olduğunu iddia eder. Kant'ın inanılmaz görüşünün sonucu şudur: İnsan zihni olmasaydı doğa yasaları olmazdı. OYSA, DOĞA YASALARI BU DÜNYADA HİÇBİR İNSAN OLMASA DA VARLIĞINI SÜRDÜRÜR.

* * *

Doğa nedir? İnsan bilincinin dışında kalan her şeydir. İnsanı çevreleyen, onu yaratan bir bütündür doğa. Dış dünya doğayı içerir. Dış dünya = Doğa + Toplum'dur. Doğadaki fiziksel şeylerin, maddi (fiziksel) yapıda olduğu açıktır. Dünyada gördüğünüz şeyleri aklınızdan geçirin, maddeselliği (özdekselliği) hemen fark edeceksiniz.

Üzerinize giydiğiniz elbiseler, kullandığınız eşyalar, evler, arabalar, ağaçlar, hayvanlar, her şey maddidir. DOĞA MADDİDİR. Tüm evren moleküllerden, atomlardan, kısacası maddeden oluşmaktadır. Madde felsefenin bir kavramıdır, soyutlamadır; ama içeriği somuttur. Madde (özdek) kendini değişik biçimlerde ortaya koyar (katı, sıvı, gaz, plazma, nükleer alan vb.).

Descartes diyor ki: “*Bütün evrende tek madde vardır.*” “*Yer ve gök aynı özdekten oluşmuştur.*” Aristoteles de *Gökyüzü Üzerine*’de şöyle yazar: “*Evrenin bütünü kendine özgü maddenin bütününden oluşuyor.*” Madde olmasaydı şu dünyada bir hayat da olmazdı. Çünkü insanın kendisi bile maddenin, doğanın çocuğudur. İnsanın dış dünyanın yardımıyla düşünen beyni bir maddedir. İnsan bilinci, yüksek düzeyde düzenlenmiş maddenin (beynin) bir özelliğidir.

Varacağımız İLK BİRİNCİ HAKİKAT DÜNYANIN ÖZDEKSELLİĞİDİR (MADDİLİĞİDİR).

* * *

Doğada yoktan bir şey var edilebilir mi? Bilim bunun imkânsızlığını göstermiştir. Lavoisier’in şu ünlü ilkesi doğayı doğru anlamının temel koşuludur: “*Doğada hiçbir şey kendiliğinden yok olmaz; hiçbir şey de kendiliğinden varoluş kazanamaz.*” Bu görüş, “enerjinin korunması ve dönüşmesi” yasasıyla (yani enerji yoktan var edilemez, dünyadaki enerji miktarı azalmaz, yalnızca biçim değiştirir) defalarca bilimsel olarak doğrulanmıştır.

Yoktan hiçbir şey varolamaz. Yokluktan ancak yokluk çıkar. Doğadaki her şey vardan var edilmiştir. DOĞA YOKTAN YARATILAMAZ.

Varacağımız İKİNCİ ÖNEMLİ HAKİKAT, DOĞANIN YOKTAN VAR EDİLMEDİĞİDİR. DOĞA, MADDE HER ZAMAN VARDI, HER ZAMAN BİÇİM DEĞİŞTİREREK VAR KALACAKTIR.

* * *

Doğada hareket halinde olmayan şeyler var mı? Kaba gözlerimizle baktığımızda tabii ki var. Evimizdeki eşyalar hareket etmiyor, sabit olarak yerinde duruyor. Ama kaba gözler yanıltıcıdır. Bir cisim ancak başka bir cisime göre durgun (hareketsiz) olabilir. Evimizdeki eşyalar bize göre hareket etmiyor, ama gerçekte hareket ediyor.

Hareket etmediği sanılan kuzey ve güney kutupları aslında hareket ediyor. Bilimin gösterdiği gibi, dünyanın kendisi güneşin çevresinde hareket ediyor. Doğanın (dünyanın) kendisi, güneşin etrafında yılda bir kez ve kendi etrafında günde bir kez dönerek hareket ediyor. Doğanın içinde yer alan evimiz, eşyalarımız, kendimiz de onunla birlikte hareket ediyoruz.

Hareket eden bir trende oturan bir adam hareket etmiyor gibi gözüküyor; ama o da trenle birlikte hareket ediyor. Hareket halindeki uçaktaki insan yerinde sabit olarak otursa da gerçekte hareket ediyor.

Biz farkında olmasak da, gözümüzle görmesek de, durgun gözüken cisimlerin içinde kimyasal, fiziksel süreçler (moleküllerinin oluşması, parçalanması) devam ediyor. Cismin kendisi kendi içinde hareket halinde. Siz gece uyurken bile bedeniniz hareket halinde; bedeninizin içinde kimyasal süreçler, metabolizma devam ediyor. Kimyasal süreç hareket demektir. İnsanı yaşatan dış besinlerin canlı hücreler haline dönüşmesi, özümleme ve ayrışma (canlı dokunun bozulması,

hücrelerin ölmesi) hareketi gösteriyor. Bitki ve hayvanlardaki metabolizma (sürekli değişim) aynı anlama geliyor.

İngiliz fizikçi ve felsefeci David Bohm'un *Modern Fizikte Nedensellik ve Tesadüf* adlı kitabında belirttiği şu görüş gerçeğin kendisidir: “Doğada hiçbir şey sabit kalmaz. Her şey sürekli bir dönüşüm, hareket ve değişim halindedir. (...) Her şey başka şeylerden gelir ve başka şeylere yol açar.”

Doğa anlayışımız konusunda varacağımız ÜÇÜNCÜ HAKİKAT ŞUDUR: DOĞADA HER ŞEY HAREKET HALİNDEDİR, HER ŞEY AKAR. HAREKETSİZLİK GÖRELİDİR.

* * *

Bizi çevreleyen doğaya dikkatle bakalım. Etrafımızdaki her şeyin bir yer işgal ettiğini (yani bir mekânlarının olduğunu) göreceğiz. Şu doğada her şey belirli bir yer kaplıyor ve diğer şeyler arasında kendine bir yer açıyor.

MEKÂN = UZAY = doğada bütün var olanları içinde bulunduran şeydir. Evimizdeki eşyaların, evlerin, arabaların, ağaçların bir yeri, mekânı var. Her şey mekân (uzay) içinde varlığını gösteriyor. Uzayda (mekânda) sürekli mekân değiştirme var. Her şey mekânda (uzayda) yer değiştiriyor; yeni bir mekâna (yere) sahip oluyor; ama mekân (uzay) hep varlığını koruyor.

Maddi hiçbir şeyi mekânsız (uzaysız, yersiz) düşünemiyoruz. Varolan her şey birbirlerinin yerini alarak sınırsız mekânı (uzayı) devam ettiriyor. Mekân (uzay) her şeye yapışık gibi, her şey nereye hareket etse orada yeni bir mekâna (uzayda bir yere) sahip oluyor.

UZAY = MEKÂN = SINIRSIZ YER demek. O halde doğada MEKÂNSIZ HİÇBİR ŞEY YOK. HER ŞEY UZAYDA VAROLUR VE ONUN İÇİNDE HAREKET EDER. MEKÂN BİÇİM DEĞİŞTİREBİLİR, AMA ORTADAN KALDIRILAMAZ.

Doğada varolan her şey mekân içinde hareket ediyor ve birbirlerinin yerlerini alarak doğanın içsel hareketini sağlıyorsa, bu değişimin bir SÜREYİ de gerektirdiğini kavramak zor değildir. İşte, bu değişimin süresi, hareketinin süresi, ya da hareketin sürekliliği bizi ZAMAN kavramına ulaştırıyor.

Her şey zamanla, zamanın içinde, süreyle birlikte hareket ediyor. Doğadaki her şeyi nasıl ki mekândan (uzaydan) ayıramıyorsak, onu zamandan da ayıramıyoruz. “Şu şey şu zamanda burada, şu zamanda şurada,” diyoruz.

Uzay = sınırsız yer ise, ZAMAN = SINIRSIZ SÜRE'DİR. SONSUZ SÜRECİ DİLE GETİRİŞTİR. Doğadaki her şey uzayın (mekânın) içinde, bir zamanı yanında taşıyarak hareket ediyor ve birbirinden kopamıyor. Demek ki ZAMAN = DEĞİŞİM SÜRESİDİR. ZAMAN HAREKETLE BAĞLIDIR. HAREKET YOKTAN VAR EDİLEMİYORSA, ZAMAN DA YOKTAN VAR EDİLEMEZ.

* * *

Doğa (madde) hiç olmasaydı, uzay (mekân) ve zaman olur muydu? Daha doğrusu uzaydan, zamandan bahsetmenin bir anlamı olur muydu? Olmazdı. Doğanın, evrenin olmadığı yerde, zaman ve uzay yoktur.

Bir de şöyle bir soru soralım: İnsan olmasa, ama doğa varlığını korusa, uzay ve zaman yine olacak mıdır? Evet. Zaman ve mekân insanın doğaya dayattığı bir şey değil, doğanın ona kabul ettirdiği şey. Uzay ve zaman insan bilincinin ürünü değil. İnsan yokken de, doğayla birlikte uzay ve zaman var. Doğa, insandan önce, uzay ve zaman içinde varoldu. Bu nedenle “zamanı” insanın varolmasıyla birlikte ele alan Kant yanılığa düşmüştür.

Kant’a göre zaman, insanın içsel duyuşsal sezgisidir; dış dünyaya (nesnelere) bağımlı değildir, insan bilincinin bir tasarımıdır. Yani Kant’a göre insan bilincinin dışında nesnel (objektif) bir zaman yoktur. Zaman dış dünyada değil, kendi içimizdedir.

Kant, *Arı Usun Eleştirisi*’nde şöyle yazar: “Zaman (...) kendi kendimizin ve iç durumumuzun sezgisinin biçiminden başka bir şey değildir. Çünkü zaman, dış görüngülerin bir belirlemi olamaz.” “Zaman nesnelerin kendilerine değil, ama yalnızca onu sezen özneye bağlıdır.” “Kendi özümüzü (...) ortadan kaldıracak olursak (...) uzay ve zamanın kendileri yiteceklerdir.”

Kant, zamanı, insana (insanın var olmasına, onun içsel duyuşsal sezgisine = özneye) bağlamaktadır. Zamanın varlığını insanın varlığıyla eşitleyenlere en güzel yanıt şudur: Dünya, insanın ortaya çıkışından çok önce, zaman içinde var olmuştur ve milyarlarca yıllardan beri de vardır. İnsan ise yalnızca on binlerce yıllardan beri vardır. Peki öyleyse, zamanın, insan bilincinin ürünü olması olanaklı mıdır? Tarihsel zaman açısından bunun matematiksel imkânsızlığı açıktır. Hiçbir insanın olmadığı dönemde de doğanın zamanı devam ediyordu.

* * *

Bergson şöyle derken yanılır: “İnsan zamanda değil, zaman insanın içinde yaşar.” Oysa ki zaman, insan bilincinden bağımsız olduğu için, insan zamanın (doğa değişim süresinin) içinde yaşar. Doğa varoldukça, insandan bağımsız olarak “zaman” hep var olacaktır. Zaman insanın içinde değil, insan zamanın içinde yaşayacaktır.

Aristoteles, zaman ile hareketin kopmaz bağına kavramış bir filozoftur. O, *Fizik* adlı yapıtında der ki: “Yalnızca hareketi zamanla ölçmüyoruz, zamanı da hareketle ölçüyoruz, çünkü birbirine belirleniyorlar.”

Bu konuda doğru bir görüşe sahip olan Aristoteles ne yazık ki, zamanı, insan bilincinin ürünü olarak görerek yanlış savrulur. Zamanı, insan bilincinden bağımsız, nesnel bir süreç olarak ele alamaz; zamanı insanın varlığıyla (zamanı saymasıyla) eşitler. Ruh (akıl olmazsa) zamanın olmayacağını düşünür. *Fizik*’te şöyle yazar: “Acaba ruh olmasa zaman olabilir mi, olamaz mı? (...) Ruh ve ruhtaki akıldan başka hiçbir şeyin sayması doğal değilse, ruh olmadıkça bir zaman olması olanaksız.” Kant’a daha önce verdiğimiz yanıt Aristoteles için de geçerlidir. Zamanın varlığı insanın bilincine, varlığına bağlı değildir.

Kişiyeye göre öznel bir zaman yoktur. Zaman nesneldir, ancak doğanın hareketine göre değişir. Zaman, maddenin hareketinin hızına bağlıdır. Albert Einstein bunu hareketin hızını artırarak bilimsel olarak göstermiştir. Bir uzay gemisinde hareketin hızından dolayı saatler daha yavaş işler.

* * *

Şimdiye kadar söylediklerimizden yola çıkarak kendimizle ilgili bir örnek üzerinden şu görüşleri saptayabiliriz:

- BENİM varlığım maddidir; ellerim, kollarım, bedenim, tüm organlarım maddidir, maddeden yapılmıştır. **(Doğadaki her şeyin maddi bir yapısı vardır.)**
- BEN, yoktan var olmadım. Anne ve babamın ortak ürünüyüm. Onların maddi yapıları, onların cinsel birleşmeleri olmasaydı BEN olmayacaktım. **(Yoktan MADDE yaratılamaz.)**
- BEN sürekli hareket halindeyim. Uyurken, otururken bile bedenimde kimyasal-fiziksel süreçler beni hareketli kılıyor. Dünya dönerken, ben de dönerek hareket ediyorum. **(Doğada her şey hareket halindedir.)**
- BEN uzay (mekân) içinde her zaman bir yer işgal ediyorum. Ayakta dururken, yatağıma uzanmış uyurken, yemek yerken, otururken vs. hep bir mekân, uzay içindeyim. **(Doğada her şey bir mekân, uzay içinde var olur.)**
- BEN bir zaman içinde doğdum, büyüdüm, yaşıyorum. Her eylemim zamanın içinde oluyor; zamanla birlikte yemek yiyorum, geziyorum, kısacası zaman ile ben birbirimizden ayrılmıyoruz. **(Doğadaki her şey zaman ile birlikte var olur, hareket eder.)**
- BENDE yukarıda belirttiğim her şey bir BÜTÜN oluşturuyor. Kendimi hiçbirinden koparamıyorum. **(Gerçek bütündür.)**

Buna göre doğa anlayışında varacağımız DÖRDÜNCÜ HAKİKAT ŞUDUR: DOĞADAKİ HER ŞEY MEKÂN VE ZAMAN İÇİNDE HAREKET EDER. HAREKET, MEKÂN ZAMAN, MADDE, BİRBİRİNDEN AYRILMAZ. GERÇEK BİR BÜTÜNDÜR.

* * *

Uzay (mekân) ve zaman birbirinden ayrılamaz; ancak aralarında çok önemli bir fark vardır. Bir toz parçası rüzgârın etkisiyle 100 metre ileri, 90 metre geri gelerek mekânını değiştirebilir. Fakat zaman 5 saat geriye gidemez. Zamanın yolu hep ileriye doğrudur, sonsuzluğa uzanır. Bunun anlamı şudur: ZAMAN TERSİNMEZDİR (GERİ ÇEVİRİLEMEZDİR). Zaman hiçbir an geriye gidemez, hep ileri gider. ZAMAN TEK BOYUTLUDUR, YÖNÜ HER ZAMAN İLERİYEDİR.

Zaman tersinmez (yani bir önceki zamana geri dönemez) ise, zaman içinde geçen olaylar da tersinmezdir. Zaman içinde yaşanan hiçbir olay, geriye çevrilip aynı biçimde yaşanamaz. Olayların benzerliği, aynılığı demek değildir. Hiçbir canlı varlık (örneğin insan) zamanı geriye alıp eski günlerini yaşayamaz. 30 yaşındaki adam hiçbir şekilde 29 yaşına dönemez. Zaman geçmişe dönmez, geleceğe uzanır.

Günlük dilde kullandığımız “şimdiki zaman” kavramına dikkat etmemiz gerekir. Şimdi saat kaçtır? Saatimize bakıyoruz: Saat 10 diyoruz. Bunu bir yere yazıyoruz ve tekrar soruyoruz: Şimdi saat kaçtır? Artık saat şimdi 10 değildir; mutlaka 10’u saniye veya dakika olarak geçiyordur. Ama biz hâlâ şimdiki zamandan bahsederiz.

Şimdi gündüz mü, gece mi? Hem gündüz, hem de gece. Londra’da gündüzdür, fakat Avustralya’da gece. Bunun nedeni kişiye göre zamanın değişmesi değildir. Yerküre üzerindeki nesnel (objektif) konumuzdan (hangi mekânda, uzayın neresinde bulunduğumuzdan) dolaydır. Şimdiki zamanın gece veya gündüz olmasından bağımsız olarak, zaman hep ileri gider. Saatlerinizi hakikatten uzaklaşmak uğruna geriye alabilirsiniz; ama gerçek zamanı geriye alamazsınız.

Hayat (zaman) yüzünü hep geleceğe çevirir. Bu nedenle aslında “şimdiki zaman” yok, geçmişe dönüşen, geleceğe uzanan, hep hareket halinde olan bir zaman vardır.

Zamanın geri çevirilmezliğini hakikat olarak kabul etmeyenler, geçmiş zamana giden makineler (devir daim makineleri) yapmayı düşünebilir; ama bu hakikatten kopmadır. Zaman geri çevirilmez olduğundan dolayı böyle bir makine yapılamaz; tekniğin gücü zamanı geri döndürmeye yetmez.

Zamanın geri çevirilemezliği mutlak (değişmez) bir zorunluluktur. Burada rastlantı bile olamaz. Eğer hakikate karşı çarpışmak istemiyorsak, bu zorunluluğu kabul etmek zorundayız.

Doğanın değiştirilemez BEŞİNCİ HAKİKATİ ŞUDUR: ZAMAN GERİYE AKAMAZ, HEP GELECEĞE AKAR. ZAMAN GERİYE ÇEVİRİLEMEZ.

* * *

Hareket-zaman-mekânın hakikatler için ne kadar vazgeçilmez olduğunu anlamak amacıyla, onların insan yaşamında olmadığını düşünelim. Varacağınız, dile getireceğiniz hakikatler birden azalır; benzetme uygunsa hakikatler sakat kalır. Hakikat hamlaşıp, kısırlaşır.

Örneğin, “Eviniz nerede?” diye soran birisine ne yanıt verirsiniz? Bir mekân, uzayda bir yer söylemeden hakikati açıklayamazsınız. Peki, “Eviniz yolun sağın da mı, solun da mı?” diye sorana vereceğiniz cevap hiç de kolay değildir. Çünkü bu, kişinin eve göre hangi yönde ilerlediğine bağlıdır. Yine sözgelimi, “Ahmet öldü,” dediğimizde bir hakikati söylemiş oluruz. Ama bu eksik bir hakikattir; nerede (hangi mekânda), hangi tarihte (hangi zamanda) öldüğünü belirtebilirsek hakikati genişletip, tamamlarız.

Günlük yaşamımızda hakikatleri bulmamız için olayları hareketli süreçleri içinde, hangi mekânda meydana geldiklerini, zaman içinde nasıl değiştiğini dikkatlice gözlemek zorundayız. İnsanlar genellikle sonuçları hatırlar; ama birçok hakikat geçmiş zamanın ayrıntıları içinde gizlidir. Ayrıntıları hareketli bir gözle zamanı izleyerek inceleyebilirsek, sonuca yansımamız birçok hakikat göreceğiz.

Sözgelişi, bir arkadaşınızla yaşadığınız ilişkide hüsrana varabilirsiniz. Hüsrana sizin için bir hakikattir; ama hüsrana hangi zamansal süreç içinden geçerek vardığınız, bu süreçte kendi adınıza ne gibi yanlışlar yaptığınız yeni hakikatleri ortaya çıkarır.

* * *

Evrende, doğada birbirine evrensel olarak bağlı olmayan bir şey var mı? Doğadaki nesneler, olaylar her zaman birbiriyle ilişkilidir. Toprağın yağmurla, yağmurun gökyüzüyle, gökyüzünün bulutlarla, bulutların yağmurla vb. hep bir ilişki vardır. Gündüzün geceyle, günlerin mevsimlerle kopmaz bir ilişkisi vardır. Dünyanın, güneşle, ayla, yıldızlarla, evrensel bir ilişkisi (bağıntısı) vardır. Hiçbir doğa olayı, tek başına, çevresindeki diğer olaylardan soyutlanarak ele alınamaz. Bitki, güneşten aldığı enerjiyle gelişir; bitki ile güneş arasında evrensel bağıntı vardır.

Evrenin her parçası birbiriyle bağlı bir BÜTÜNDÜR. Doğadaki olayların her birisi bir diğerine bağlanarak bütünlüğü meydana getirir. Zeytin, zeytin ağacının ürünüdür; ama zeytin ağacı

doğanın ürünü olduğundan dolayı zeytin ile doğa arasında bir bağıntı vardır. Buna göre DOĞADA HER OLAY BİRBİRİYLE EVRENSEL BAĞINTI İÇİNDEDİR.

Bağıntı içinde olmanın doğal sonucu nedir? Bağıntılı olanlar KARŞILIKLI ETKİ içindedir. Doğadaki her şey, her olay birbirini etkiler. Etkileşme olmadan doğada olaylar meydana gelemez. Topraktaki su, güneşin etkisiyle buharlaşır bulut olur. Bulut yağmurlaşıp su olur. Burada hem evrensel bağıntı, hem de karşılıklı etki vardır.

Daha önceki bölümlerde belirtmiştik ki, doğadaki her olayın bir nedeni vardır (NEDENSELLİK BAĞINTISI). Ama bu nedensellik bağıntısı basit bir neden-sonuç bağıntısı değildir. Marks'ın *Kapital*'de söylediği gibi: “*Sonuçlar, sırası gelince neden halini alırlar.*” Bir yerde NEDEN olarak gözüken şeyin, diğer yerde SONUÇ olarak karşımıza çıkması evrensel bağıntıyı ve karşılıklı etkiyi somut olarak gösterir. Engels'in *Doğanın Diyalektiği*'nde dediği gibi: “*Evrensel karşılıklı etkiden gerçek nedensellik ilişkisine varırız.*” O nedenle nedensellik bağıntısını bu BÜTÜNSEL SOMUTUN İÇİNDE bir parça olarak ele almak gerekir.

Şimdi doğanın altıncı hakikatini yazabiliriz: DOĞADAKİ, EVRENDEKİ HER ŞEY BİRBİRİYLE BAĞINTI VE KARŞILIKLI ETKİ İÇİNDEDİR.

* * *

Yukarıda anlattığımız doğanın önemli hakikatlerini kabul etmeden doğayla, hayatla ilgili konularda yeni hakikatlere varamayız. Yoktan bir şeyi var eden sihirbazlara inanmak (göz yanılgılarını gerçek gibi kabul etmek), geçmiş zamana gittiğini söyleyerek geçmiş zamandan haber getirenlere kanmak yanılgıdır. Hiç kimse geçmiş zamana gidemez; oradan haber getiremez.

Yaşadığı toplumsal hayatın “değişmezliğine” inananlar hatanın kurbanlarıdır. Madem ki hayat hareket halindedir, hayat “sabit, değişmez” olarak kalamaz. Değişmezliğe inanmak, “hayatın hareket halinde olduğu hakikatini” çiğnemektir. Bu kahırlı dünya değişimi içinde taşır; insan değişime destek vererek dünyayı değiştirebilir.

SONUÇ: Doğanın insan bilincinden bağımsız yasaları vardır; bunlar öğrenilebilir. Öğrenmek doğanın yeni hakikatlerine erişmektir. Doğadaki her şey maddi yapıdadır. Madde yoktan var edilemez, o hep vardı ve biçim değiştirerek hep var olacaktır. Her şey (madde) hareket halindedir. Hareket; maddesiz, zamansız ve mekânsız (uzaysız) olamaz. Zaman geriye gitmez. Doğadaki her şey evrensel bağlantı ve karşılıklı etki halindedir.

TOPLUMSAL HAKİKATLER VAR MI?

Kant, *Kozmopolitik Açidan Evrensel Bir Tarih Üzerine* adlı makalesinde şöyle diyor: “İnsan, kendi türünün öbür bireyleriyle yaşamaya girdiği anda bir efendiye gereksinimi olan hayvandır.” Kant’ın görüşü doğru mu? Bu görüşü ister onaylayın, ister karşı çıkın, toplumsal hakikatlerin dünyasına adım atmışsınız demektir. Kant’ın görüşünü onaylayan veya karşı çıkan açısından fark şuradadır: Onaylayan toplumsal hakikati dile getirmez, onaylamayan hakikati dile getirir.

“Toplum” dediğimiz şey bireylerden kurulu. Bireyleri (insanları) ortadan kaldırırsanız toplum diye bir şey kalmaz. Toplum ile birey birbirine kopmaz derecede bağlıdır. Toplumsal hakikatler hem toplumun bütünü (bütün insanları), hem de tek tek her bireyi ilgilendiriyor. Toplumu inceleyerek vardığımız toplumsal hakikatler herkesi bir biçimde bağlıyor.

Peki, toplum mu bireyi belirliyor, yoksa birey mi toplumu belirliyor? Günlük yaşantımıza bakarak sorunun cevabını bulabiliriz. Toplumda birçok zorunluluklara (ekonomik ilişkilere, onun üzerinde yükselen kültüre, ahlaka, devlete, yasalara vb.) karşı çıksak da, onun egemenliğini altındayız. Bireyler olarak toplumu etkiliyoruz; ama yine de belirleyici olan toplumdur.

İLK TOPLUMSAL HAKİKAT ŞUDUR: TOPLUM BİREYİ BELİRLER, BİREY TOPLUMU ETKİLER.

* * *

Diyelim ki, toplum kötü biçimde işliyor. Bireyler yaşadıkları toplumdan memnun değiller, mutsuz biçimde yaşıyor, mutsuzluklarını ortadan kaldırmak istiyorlar. Toplumu meydana getiren bireyler kendilerini belirleyen topluma rağmen toplumu değiştirebilirler mi? İnsanlığın tarihi araştırıldığı zaman sorunun yanıtı olumludur. Tarihteki devletlerin yıkılması, yeniden başka biçimde kurulması, yeni toplumsal ilişkilerin (insanlar arası ilişkilerin) yaratılması bu gerçeği doğruluyor.

Güneş tutulması doğa yasalarına göre olur, insan bu zorunluluğu değiştiremez. Ama toplumsal yasalara insan unsuru karışır, insan varolan toplumsal olguları bilinciyle, eylemiyle değiştirebilir.

İKİNCİ VARACAĞIMIZ TOPLUMSAL HAKİKAT ŞUDUR: TOPLUM BİREYİ BELİRLESE DE, BİREYLERİN YETERLİ TOPLUMSAL GÜCÜ TOPLUMU DEĞİŞTİREBİLİR. BELİRLENENİN BELİRLEYEN OLMA POTANSİYELİ VARDIR.

* * *

Toplum, bireyi (insanı) nasıl belirler? Her toplumun üzerinde oturduğu bir ekonomik yapı vardır. Toplumu meydana getiren insanlar ekonomi, üretim içinde yer alırlar. Bu yer alışlarında ZORUNLU, kendi iradelerine bağlı olmayan belirli ilişkiler (üretim ilişkileri) kurarlar. Üretim ilişkilerinin özü mülkiyet ilişkileridir. Toplumsal bireyler üretim ilişkilerinin varlığını, gerekliliğini, zorunluluğunu ortadan kaldıramaz. Yalnızca onun içeriğini, özünü değiştirebilir.

Üretim ilişkilerinin tümü toplumun ekonomik yapısının temelini oluşturur (Altyapı). Bu ekonomik yapının üstünde de hukuki, siyasi, kültürel, ahlaki ilişkiler yükselir (Üstyapı). Ekonomi, kendi üzerinde yükselen bütün bu görüşleri, kurumları belirler. Üstyapının kurumları da ekonomiyi, altyapıyı etkiler. Ekonomiyi kim yönetiyorsa (üretim araçlarının sahipleri kimse) doğal olarak yukarıda oluşan görüşleri de onlar belirler. Böylece toplumu belirleyen EGEMEN DÜŞÜNCE ortaya çıkar.

Egemen düşünce, ekonomiyi, toplumu yöneten egemen sınıfın düşüncesidir ve bu EGEMEN DÜŞÜNCE, toplumu, toplumun bireylerini (bilinçlerini) genel olarak belirler. Egemen düşünce toplumun fikirler düzeyinde devamını sağlar, topluma egemen olan bir kesimin (sınıfın) çıkarlarını dile getirir. Zihinsel üretim araçlarını ellerinde tutanlar, medya (gazeteler, radyolar, televizyonlar, dergiler vb.) aracılığıyla EGEMEN DÜŞÜNCEYİ yayarlar.

Peki, içinde yaşadığımız şimdiki toplumda toplumsal hakikatler ile EGEMEN DÜŞÜNCE eşit midir? Yani EGEMEN DÜŞÜNCE = TOPLUMSAL HAKİKATLER, diyebilir miyiz? İşte, tam bu noktada topluma TARAFLI BAKIŞ devreye girer. Eğer toplumu yönetenlerin (egemenlerin) tarafını savunuyorsanız doğal olarak “Toplumsal Hakikatler = Toplumun Egemen Düşüncesi” formülüne inanırsınız. Tersı durumda bu formülü kabul etmezsiniz. Fakat hatırlarsanız, daha önceki bölümlerde hakikatin kişiye göre değişmediğini, gerçeğe yakın tek bir hakikat olduğunu söylemiştik. Sizin şu, ya da bu görüşü savunmanız, sizin bilinciniz dışında varolan toplumsal gerçeğin yansıması olan toplumsal hakikati değiştirmez.

Sözgelişi, egemen düşünceye göre toplumda sömürü yoktur. İşçi işine gider ve çalıştığının karşılığını alır. Oysa bilimsel olarak gösterilmiştir ki, fabrika sahibi, emekçinin yarattığı değerin bir kısmını öder. Diğer büyük parça artık-değer olarak patronun cebine iner. İşçi 8 saat çalışıyorsa 3 saatini kendisi için çalışır, 5 saatini patronu için. Bunu görmek zor değildir; zaten böyle olmasa, fabrika sahibinin büyük gelirinin nereden geldiği açıklanamaz. Ne var ki egemen düşünce, toplumda artık-değer sömürüsü olduğunu kabul etmez. Burada bakacağımız yer hayatın, toplumun kendisidir.

Verdiğimiz örnekte görüldüğü üzere toplumsal hakikat tektir; siz bu hakikati görebilirsiniz veya görmeyebilirsiniz. Görmemeniz hakikati ortadan kaldırmaz. Çünkü gerçek, sizin kararınızın (bilincinizin) dışındadır; bilinciniz dışındaki üretim ilişkilerinden kaynaklanmaktadır. Üretim ilişkileri değiştirilmeden onun yansıması olan bu hakikat değiştirilemez. Kişiye göre de değişmez.

Bugünkü Egemen Düşünce bütün toplumsal olayları kendi çıkarına göre anlatır, yorumlar. Gerçek, hakikat olarak ortaya çıkamaz. Bu nedenle, “EGEMEN DÜŞÜNCE = TOPLUMSAL HAKİKATLER” formülü doğru değildir.

Günümüzde toplumsal hakikatlere ulaşmak için kabul etmemiz gereken ÜÇÜNCÜ TOPLUMSAL HAKİKAT ŞUDUR: EGEMEN DÜŞÜNCE AŞILMADAN TOPLUMSAL HAKİKATLERE VARILAMAZ.

* * *

Topluma bakışla, tarihe bakış birbirinden ayrılamaz. Bugünkü toplumsal hakikatlerin tohumları tarih içinde gizlidir. Geçmişin incelenmesi bugünü anlamamızı sağlar. Toplamların tarihi şunu gösterir: Farklı çıkarların olduğu bir toplumda farklı çıkarlar kaçınılmaz olarak karşı karşıya gelir. Tarih onların çarpışmaları üzerine örülmüştür. Bu savaşımın özü, üreten güçlerle, üretmeyen güçler arasındaki kavgadır. Toplamların tarihi ne doğaüstü bir gücün emriyle oluşur,

ne de doğanın emriyle. Bazı filozoflar bu toplumsal hakikati göremez. Bunu görememek önemli bir toplumsal hakikati görememektir.

Örneğin Kant, *Kozmopolitik Açından Evrensel Bir Tarih Üzerine Düşünce* isimli makalesinde der ki: “*İnsan türünün tarihini, büyük ölçüde DOĞANIN GİZLİ BİR TASARISININ gerçekleşmesi olarak anlamak gerekir.*” Kant yanılır; doğanın böyle bir görevi yoktur; çünkü doğanın bilinci yoktur.

Tarihi yaratmak, bilinci olan insanların işidir. İnsanlar kendilerine eski kuşaklardan kalan, verilen toplumsal koşullar içinde tarihlerini yaparlar. Eğer insanlar toplumda farklı çıkarlara bölünmüştse, tarih onların çıkarlarını egemen kılma işidir.

Söz konusu tarih bugünkü toplumda da devam ettiği için, varmamız gereken DÖRDÜNCÜ TOPLUMSAL HAKİKAT ŞUDUR: TOPLUMDAKİ İÇSEL ÇATIŞMANIN TEMELİ ÜRETENLERLE, ÜRETMEYENLER ARASINDAKİ KAVGADIR. ÜRETİCİ GÜÇLERLE, ÜRETİM İLİŞKİLERİ ARASINDAKİ ÇATIŞMADIR. BU KAVGA EKONOMİK ZORUNLULUK ÜZERİNE KURULMUŞTUR; İNSAN BİLİNCİNİN UYDURDUĞU BİR ŞEY DEĞİLDİR.

* * *

Toplumun egemen düşüncesiyle birey arasındaki ilişki, aynı zamanda bireylerin kendi arasındaki ilişkidir. Bireyler aynı ekonomik yapının, onun egemen düşüncesinin çerçevesinde birbirleriyle toplumsal bağ kurarlar. Bugünkü toplum rekabet kurallarına göre işler; toplumdaki bireyler birbirleriyle ölesiye rekabet ederler. Bu ölümcül rekabet insanları açgözlü, kendi çıkarını düşünen, hırs peşinde, para peşinde sürüklenen insanlar haline getirir. “Herkesin herkese karşı savaşı” ortaya çıkar. Egemen düşünce bu toplumsal hakikati gizler. Toplumun yapısının insanda yarattığı kötü duyguların (çıkarıcı, hırslı, hasetçi duyguların) sorumlusunun toplum değil, insanın kendi doğası (tabiatı) olduğunu söyler. Yani egemen düşünceye göre, insan bu kötü duygulara doğarken sahiptir.

Aristoteles gibi filozoflar da insan doğasının kötülüğe eğilimli olduğunu düşünürler. Aristoteles’e göre açgözlülüğün nedeni insan doğasıdır. *Politika*’da Aristoteles şöyle yazar: “*İnsan doğasının bir kusuru da, hiçbir zaman gözünün doymamasıdır.*” Oysa toplumsal hakikat bu değildir. İnsan yaşadığı toplumun ürünüdür. Toplum, toplumun egemen düşüncesi çoğunluğu belirlediği için böyledir. Genel olarak toplum nasılsa, o toplumun insanı öyledir. Bireysel çıkarların çarpıştığı toplum, bireysel çıkarını düşünen açgözlü insanı yaratır.

İnsani ilişkilerimizde yaşadığımız bireysel sorunlar, hüsranslar, vefasızlıklar, aldatmalar, toplumsal hakikatin parçasıdır. Günlük yaşantımızdaki insanlıkdışı ilişkiler, insanlıkdışı toplumun bireysel sonuçlarıdır. Bu nedenle toplum içinde yaşanan bireysel sorunları çözümlemek, hakikate varmak için TOPLUMSAL HAKİKATLERE BAKMAK şarttır.

Sözgelimi bugün niçin insanlar paranın ardından koşup birbirlerini çiğnemektedir? Para söz konusu olunca niçin birbirini kolayca satmaktadır? Parasal ilişkilerde sizi aldatan arkadaşınızı çözümleyip bir hakikate varmanız için, PARACI TOPLUMUN HAKİKATİNİ anlamamız gerekir önce. Bu hakikate ulaşabilmek için ise, içinde yaşanan toplumun ekonomik-politik yapısı ve onun içinde yaşayan bireylerin, sınıfların konumu bilimsel olarak incelenmelidir.

* * *

Her filozof toplumsal hakikatlere karşı bir tutum sergiler. Bir kısmı egemen düşünceyi aşmaya çalışarak toplumsal hakikatlere ulaşmaya çalışır; bir kısmı da egemen düşünceye uygun fikirler ileri sürerek toplumsal hakikatlerden uzaklaşır.

Sözelimi Descartes, *Yöntem Üzerine Konuşma*'da hem kendine, hem okuyucularına şöyle öğütlerde bulunur: “Üçüncü kuralım, yazgıyı yenmekten çok kendimi yenmeye, dünyanın düzenini değiştirmekten çok kendi arzularımı değiştirmeye çalışmak...” “Böylece, hep söylenildiği gibi, zorunlulukları erdem yapacağız, o zaman hastaysak sağlıklı olmayı, hapisteysek özgür olmayı arzulamayacağız.” Descartes’ın sözlerinin anlamı açıktır: Yaşadığınız kötü koşulları gönüllüce kabul edin! Şüphesiz ki bu yaklaşım toplumsal hakikatleri aramaya gerek duymaz; egemen düşüncenin, kaderciliğin güçlenmesine yardım eder.

Platon’un toplumsal hakikatlere karşı olumsuz tutumu insanı şaşırtacak düzeydedir. O da toplumu (siteyi, devleti) yönetenlere YALAN SÖYLEME HAKKI tanıyarak toplumun gerçeklerinin gizlenmesini ister. *Devlet* adlı yapıtında şöyle yazar: “Yalan söyleyebilecek olanlarsa, sitenin yöneticileridir. Bu da sitenin çıkarı için düşmanları, ya da yurttaşları aldatmak amacıyla olur. Başka kimse yalan söyleyemez. Yöneticilere yalan söyleyen herhangi bir yurttaş ise (...) büyük suç işlemiş olur.”

Platon’un yüzyıllarca önce yöneticilere, egemenlere verdiği aklın bugün de uygulanıyor olması hakikati arayanları şaşırtmamalı, sadece bize toplumsal gerçeklere ulaşmanın yalanlar fırtınası içinde ne kadar zor olduğunu göstermelidir.

SONUÇ: Toplumsal hakikatleri anlamak, bireysel hakikatlere varmayı kolaylaştırır. Toplumsal hakikatle, bireysel hakikat birbirinden ayrılmaz. Yeni toplumsal hakikatlere egemen düşünceyi parçalamadan, aşamadan ulaşılamaz.

BİÇİMSEL MANTIK BİZİ HAKİKATE ULAŞTIRIR MI?

Biçimsel mantık (hareketsiz mantık = formel mantık = Aristoteles mantığı) olguları, olayları, nesneleri (objeleri, eşyaları) hareketsiz olarak, değişmez, kalıcı olarak ele alır. Her şeyi birbirinden bağımsızlaştırarak koparır. Bu mantığa göre: Olaylar, bakış yolu, gelişmesiz ve çelişmesizdir. Oluşma ve gelişme önde değildir. Olgular ve nesneler bir daha değişmemek üzere kurgulanır. Varolan her şey sonsuz düzeyde değişmeden kalacak gibi algılanır. Biçimsel mantığın temel özellikleri şöyle özetlenebilir:

- Şeyleri durağanlıkları (hareketsizlikleri) içinde ele alması.
- Şeylerin birbirinden ayrılması ve ilişkilerinin koparılması.
- Şeylerin kendi içindeki çelişkilerinin, karşıtlıklarının dışarıda bırakılması.
- Hakikati “ya bu, ya o” ikilemi arasına sıkıştırması.
- Düşüncenin içerik bakımından doğruluğuna değil, biçimsel doğruluğuna bakması.

* * *

Formel (biçimsel) mantık üç ilkeye dayanır:

- 1) **Özdeşlik (bir şeyin kendisiyle aynı olma) yasası:** BİR ŞEY NEYSE ODUR. Bir şey her zaman kendisine özdeştir. Yani $A = A$ 'dır. Örneğin köpek = köpek, karanfil = karanfil. Eğer günlük yaşamda size birisi, “Köpek nedir?” diye sorarsa ona bu yasaya göre, “köpek bir köpektir” yanıtını verebilirsiniz.
- 2) **Çelişmezlik yasası:** Bir şey aynı zamanda hem kendisi, hem de kendisinden başkası olamaz. A, A OLMAYANDAN farklıdır. A hiçbir zaman A OLMAYANA eşit, özdeş olamaz. Sözgelimi köpek = kedi olamaz, karanfil = kedi olamaz. (Birinci ilkeyi hatırlarsak, köpek = köpek olabilir. Karanfil = karanfil olabilir.) Aslında çelişmezlik yasası, özdeşlik yasanın olumsuz biçimde anlatımıdır. Demek ki size, “Köpek nedir?” diye soran birine bu ilkeye dayanarak, “köpek, kedi değildir, karanfil değildir” yanıtını verebilirsiniz.
- 3) **Üçüncü durumun olanaksızlığı yasası:** Bir şey ya vardır, ya yoktur. Yani ya A , ya da A OLMAYAN vardır. Bir şey aynı zamanda hem A , hem A OLMAYAN olamaz. Bir şey aynı anda hem doğru, hem yanlış olamaz. İki yargının ortası olamaz. Bir yargı doğru ise, diğer yargı mutlaka yanlıştır. Örneğin size soruyorlar: Şu nedir? “O bir köpektir,” diyorsunuz. O, ya gerçekten bir köpektir, ya da köpek değildir. Köpekse, kedi olamaz. Kediye, köpek değildir. Masa üzerindeki kalem ya vardır, ya yoktur. Başka bir alternatif (üçüncü durum) olanaksızdır bu yasaya göre. (Dikkat ederseniz bu ilke de ilk iki ilkenin tekrarıdır. Hepsi birinci ilkeden, yani özdeşlik ilkesinden türemiştir.)

Hakikat açısından yukarıdaki üç ilke şöyle özetlenebilir: Bir görüş ya doğrudur, ya doğru değildir. Biri doğru ise, öteki zorunlu olarak yanlıştır. İkisi dışında başka olanak yoktur. Aristoteles *Yorum Üzerine*'de savunduğu formel mantığı özetleyen bu ilkeyi şöyle ifade eder: “*Ya evetleyen, ya da değilleyen (hayır diyen) doğruyu söyler.*”

* * *

Biçimsel (formel) mantığın ilkeleri (ya da özdeşlik ilkesi) doğru mudur? Yanıtımız HEM EVET, HEM HAYIR'dır. Aristoteles verdiğimiz yanıtta kendi mantığı açısından karşı çıkacaktır; çünkü ona göre “bir şeyin hem şöyle olması, hem öyle olmaması” olanaksızdır. Bir şey, olay, “hem evet, hem hayır” olamaz Aristoteles'e göre. Aristoteles *Metafizik* adlı kitabında der ki: “*Bir şeyin hem şöyle olması, hem de öyle olmaması mümkün değildir.*”

Eğer hayatı, olayları, olguları HAREKETSİZ olarak ele alırsak (ki soyutlama düzleminde olayları inceleyebilmek için bir an onu hareketsiz haliyle ele almak zorundayız) Aristoteles mantığı DOĞRUDUR. Formel mantık sadece soyut düşünce alanında doğrudur. Mantıksal düzlemde, düşünce düzeyinde “bir şey ya evet, ya hayır” olarak karşımıza çıkar. Burada tercihe zorunluyuz. Örneğin Ahmet ya ölüdür, ya yaşıyordur. Ama dış dünyada olaylar HAREKET halinde olduğundan dolayı, soyut düşünceyi hayata (somuta) aktaramazsak formel mantık (Aristoteles mantığı) bizi yanlışla sürükler. Şu örnekler bu mantığın yanlışlığını, ya da eksikliğini gösterir.

* * *

Bir parayı havaya atıyoruz ve soruyoruz: “Para havada dönerken yazı mıdır? Tura mıdır? Olaylara “ya bu, ya şu” diye yaklaşan ve yanıtı, “ya evet, ya hayır” ile sınırlayan biçimsel mantık bu soruyu yanıtlayamaz. Havada dönen para hem Yazı'dır, hem Tura'dır (ya YAZI, ya TURA değil).

Bir tavşanı kesip parçalara ayırsak, bütün parçaları masanın üstüne koysak ve sorsak, “Bu tavşan mıdır, değil midir?” O, yaşayan tavşan olarak tavşan değildir; ama parçaların toplamı olarak bir tavşandır, parçalanmış, artık tavşanlığı kalmamış bir tavşan. Yani hem tavşandır, hem de değildir.

Formel mantığı zamanla ilgili sorulara, örneklerle uygularsanız formel mantık size cevap veremeyecektir. Örneğin, “Şimdi gündüz mü gece mi?” Hem gündüz, hem gece. Şimdi dünyanın bir tarafı gündüz, bir tarafı gece. Dünyanın bir tarafında gündüzün yaşandığı, diğer tarafında gecenin yaşandığı ülkeler var.

İsveç'teki arkadaşınıza Türkiye'den saat 16'da telefon ediyorsunuz. Saat 16 mıdır, değil midir? Ama İsveç'te saat 15. İki ülke arasında bir saatlik zaman farkı var. Biçimsel mantığa göre siz 16'da telefon etmişsiniz. Arkadaşınız da sizi mutlaka saat 16'da yanıtlamıştır. Oysa arkadaşınız sizi 15'de yanıtladı. O halde, “ya o, ya bu” değil; “hem o, hem bu”. Yani hem evet, hem hayır. (Saat hem 15, hem 16.)

Şu anda yaşıyor musunuz? Formel mantığa göre ya evet, ya hayır. Ama bedeninizdeki hücreler aynı anda siz yaşarken ölüyor. Bir yanınız yaşarken, diğer yanınız ölüyor. “Yaşamak her gün biraz ölmektir,” görüşü bilimsel bir görüştür. Formel mantık açısından bakarsanız bunu anlayamazsınız.

Kendinize, “Mutlu muyum?” diye soruyorsunuz. Biçimsel mantık açısından ya mutlusunuz, ya değilsiniz? Ama doğrusu, hayat hareket halinde olduğundan bazen mutlu oluyorsunuz, bazen değil. Hem mutlusunuz, hem değil.

Akıllı mısınız siz? Formel mantık açısından ya akıllısınız, ya değilsiniz. Fakat gerçek yaşamda akıllı olduğunuz konular, noktalar var. Akıllı olmadığınız konular da.

İpekböceği kelebek midir? Formel mantık, “ya evet, ya hayır,” der. Yani ya kelebektir, ya değildir. Ama ipekböceği, kelebeğin yumurtasından çıktıktan sonraki geçici durumdur. Yani hem kelebektir, hem değildir.

Biçimsel mantıkla düşünen birisine şöyle bir soru sorsak: Yeri sabit olan bir insandan uzaklaşmaya başlayan hareketli bir insan, sabit insandan hem uzaklaşıp, hem ona yaklaşabilir mi? Formel mantıkçı kişi için bu olanaksızdır. Ona göre hareketli insanın, sabit yeri olan insana ya yaklaşması, ya uzaklaşması gerekir; hem uzaklaşıyor, hem yaklaşıyor olamaz. Oysa elips yörüngesinin bir yerinde duran insandan harekete başlayan diğer insan ondan hem uzaklaşır, hem de ona yaklaşır. Elips hareketi çelişik bir harekettir; hem uzaklaştırır, hem yaklaştırır.

İstasyona gidiyorsunuz. Henüz hareket etmemiş trene bakıyorsunuz. Tren sonra hareket ediyor. Şimdi hareket halindeki trenle, duran tren özdeş mi? (yani hareketsiz tren = hareketli tren mi?) Tabii ki değil. Tren aynı tren, ama bir tanesinde hareket söz konusu olduğu için aynı zamanda farklı tren. Hem o, hem o. Hareket halindeki tren hem kendisiyle özdeş, hem değil. Hem kendisi, hem kendisi değil. Hareket halinde olan şey aynı anda, hem kendisi, hem de başka şeydir.

* * *

Verdiğimiz örneklere bakıldığında bir şeyin aynı anda karşıtları (zıtları) kabul edebildiği (hem eveti, hem hayırı içerebildiği) görülüyor. Aristoteles bu mantığı kabul etmediğinden dolayı *Kategoriler*'de şöyle yazar: “Hiç bir nesnenin aynı anda karşıtları kabul ettiği görülmez; sözgelisi varlık (...) aynı anda hem ak, hem kara olamaz.” Aristoteles'i doğa yanıtlar. Çevremize bakalım. Bütün taşlar ya ak, ya kara mıdır? Bir yanı kara, bir yanı ak olan taşlar hiç yok mudur? Bir çiçeğin bir tarafı kırmızı iken, bir tarafı sarı olamaz mı? Yani hem sarı, hem kırmızı olamaz mı?

Soyut özdeşlik ($A = A$) doğaya uygulanamaz. Çünkü doğa hareket halindedir. Hayatın her anındaki özdeşlik, hareketle birlikte bozulur, yeni özdeşliğe yol açar, hemen o da bozulur. Hegel, Aristoteles'in özdeşlik yasasını totoloji (eşsöz) olarak görür ve şöyle eleştirir: “*A = A* halindeki olumlu biçimiyle bu ilke, her şeyden önce boş totolojinin ifadesinden ibarettir. Şu halde, bu mantık yasasının içeriksiz olduğu ve bizi daha ileriye götürmediği haklı olarak dikkate çarpmıştır.”

Formel mantık hakikatin göreliliğini dikkate alamaz. Hakikat kişiye göre değişmez; ama tarihsel bilgi sürecine göre değişir. Hakikat, içindeki hatalardan yavaş yavaş kurtularak mutlak hakikate yaklaşır. O nedenle Newton fiziği, Einstein fiziğine göre hem doğru, hem yanlıştır. Daha doğrusu hataları içinde barındırarak göreliliği ifade eder. Her bilimsel teori böyle ilerler. Biçimsel mantık olayı bilginin ilerleme süreci (hareketi) olarak göremediğinden dolayı, Newton fiziğine “ya doğrudur, ya yanlıştır,” diye bakar.

* * *

Formel mantık (= biçimsel mantık = içeriksiz mantık = hareketsiz mantık = Aristo mantığı) biçimsel düşünceye dayanır. (Yani soyut düşünceden düşünce üretmeye dayanır.) Bir bilgiye (hakikate) dayanarak yeni bilgilere ulaşmaya çalışır. Bu mantığın kullandığı yöntem KIYASLAMA'dır (Tasım'dır). Kıyas, tümdengelim yoluyla (genelden özele giderek) sonuç çıkarmadır. Kıyas, bir çeşit mantıksal muhakemedir (akılyürütmedir = usavurmadır). Aristo

KIYASI (TASIMI) şöyle tanımlar: “*Belirli şeylerin ifade edilmiş olmasından, ifade edilmemiş başka bir şeyin zorunlu olarak çıktığı konuşma.*”

Örneğin:

- Tüm insanlar su içer.
- Ahmet bir insandır.
- Ahmet su içer.

Eğer ilk ve ikinci önerme doğruysa (yani bütün insanlar su içiyorsa ve Ahmet bir insansa) zorunlu olarak sonuç doğrudur (yani Ahmet de su içer).

Özünde burada yeni bir bilgi yoktur. Galilei’nin haklı olarak eleştirdiği gibi, kıyas yöntemi düşüncelerimizi düzene koyar, ama bizi yeni hakikatlere ulaştırmada fazla işe yaramaz. Kıyas yöntemin sorunu başka yerdedir. Eğer ilk önerme doğru değilse ne olacak? Ve daha önemlisi ilk hakikate nasıl erişeceğiz?

Sözelimi şöyle bir kıyas yapıyorum:

- Bütün insanlar korkaktır.
- Mustafa insandır.
- Mustafa korkaktır.

Bir kez bütün insanların korkak olduğunu ispat etmek zordur. Korkmayan insanlar, ya da bazen korkan, bazen korkmayan insanlar vardır. O zaman kıyas yöntemi bizi kuşkuya düşürür. Kıyas yöntemi BÜTÜN’den yola çıkılınca ve BÜTÜN doğruysa işe yarar. Parçalardan yola çıkılırsa kıyas yöntemi yolda kalır. Örneğin şöyle bir kıyas düşünelim:

- Kimi insanlar akıllıdır.
- Ayşe insandır.
- Bundan sonra kıyasa devam edemeyiz. Edersek hiçbir sonuca ulaşamayız. “Ayşe akıllıdır,” dersek doğru olmaz. Ayşe belki de “kimi insanlar” gibi akıllı değildir.

Şöyle bir kıyas düşünelim:

- İnsanlar çocuk doğurur.
- Mustafa insandır.
- Mustafa çocuk doğurur.

İlk önerme yanlış olduğu için ortaya çıkacak sonuç hakikat değil, hatadır, saçmadır. Demek ki, ilk önerme doğru olmadan yapılan kıyaslama bizi hakikate değil, hataya götürür.

Diyelim ki manava gidiyorsunuz, “İspanak taze mi?” diye soruyorsunuz. O da “Bütün sebzelerim tazedir,” diyor. Ve siz hemen bir kıyaslama yapıyorsunuz, bütün sebzeler taze olduğuna göre, ıspanak da tazedir sonucuna varıyorsunuz, ıspanağı satın alıyorsunuz. Peki, ya manav yalan söylemişse? Manavın yalan söylememiş olması şartıyla (yani ilk önermenin doğru olması şartıyla), burada formel mantık işinize yarar.

Formel mantık ilk hakikat sorununu çözemez. İlk yargıyı doğru kabul ederek işlem yapar. Fakat kıyasının üstünlüğü, ilk önerme ve onu takip eden ikinci önerme doğruysa, mutlaka doğru sonuca (hakikate) ulaşırsınız. Bu, yeni bir hakikat olmasa da hakikattir, yanlış değildir.

* * *

Biçimsel mantık günlük hayatta, karışık olmayan olaylarda bizi hatalardan korur. Yeni hakikatlere varmak için ondan yararlanmamız gerekir. Soyut düşünce düzeyinde onunla çelişkiye düşmememiz gerekir. Formel mantık yeni hakikatlere varmak için eksik bir mantıktır; ancak sınırlı ölçekte, soyutlamalarda onu reddedemeyiz. Formel mantığı basamak yapıp, onun hareketli mantıkla tamamlamamız gerekir. Formel mantığı inkâr edersek günlük hayatımızı zorlaştırırız. Örneğin bir doktor, hastasının ölüp ölmediğini “evet” veya “hayırla” yanıtlamak zorundadır. Ama sadece formel mantığı kabul edersek, başka bir mantık tanımazsak yeni hakikatlere varamayız.

SONUÇ: Biçimsel mantık bütün hakikatlere ulaşmamızın yolunu göstermez. Hareketli hayatın hakikatlerine yalnızca onunla ulaşamayız. Belirli sınırlar içinde onu kabul etmeliyiz. Fakat asıl kullanmamız gerekli mantık, formel mantığı çöpe atmayan hareketli mantıktır.

HAREKETLİ MANTIK NEDİR?

Örnekle başlanabilir. Sözgelimi şehrimizdeki bir ilkokulda öğrencilerin başarı oranını araştırmaya karar verdik. Biçimsel mantıkla (hareketsiz mantıkla) düşünen kişi şöyle yapar: Önüne gelen belgeleri inceler, ilkokula gidip öğretmenlerle, öğrencilerle konuşur, görünüşteki eksikleri tespit eder ve bir sonuca varır. Varılan sonuç şu olsun: Başarı oranı çok düşüktür. Formel mantıkla düşünen kişi başarısızlığın nedenini okulun özel koşullarında arar (öğretmenlerde, öğrencilerde).

Hareketli mantıkla düşünen kişi de önce belgeleri inceler, öğretmenlerle, öğrencilerle konuşur, GÖRÜNÜŞTEKİ eksikleri tespit eder. Başarının düşük olduğu sonucuna o da varır. Ama bu sonuçtan hemen başka bir sonuç çıkarmaz. Sorunun özüne inmeye çalışır, araştırmasını derinleştirir: “Acaba sadece bu ilkokulda mı başarı oranı düşük”, diye sorar kendine. Şehrin diğer ilkokulların genel durumuna, başarı oranına bakar. Ülkedeki eğitim sisteminin ilkokullarla ilişkisini göz önüne alır. Araştırdığı ilkokul özelinden GENELE gidip, tekrar özele döner. Genelde vardığı yargıları okulun özelinde somutlamaya çalışır. Öğrencilerin, ailelerinin, öğretmenlerin sosyal durumlarını gözden geçirir, okulda nasıl eğitim verildiğini, bu eğitimin nasıl örgütlendiğini araştırır. Ve sonra sonuca varır. Hareketli mantıkla düşünen kişinin vardığı sonuç (hakikat) daha derindir. Ayrıntıları, özelin geneldeki ilkokullarla bağıntılarını içerir. Gerçeğin görünüşünü değil, özünü dile getirir.

* * *

Hareketli mantık (içeriksel mantık = eytişimsel mantık = diyalektik mantık) ile hareketsiz mantık (biçimsel mantık) arasındaki fark basit matematikle, yüksek matematik arasındaki fark gibidir. Veya bir fotoğrafla, film arasındaki fark gibidir. Biçimsel mantıkçı olayları, hareketsiz resim olarak çizer. Hareketli mantıkçı ise, olayları ileri-geri gidebilen bir film olarak ele alır. Biçimsel mantıkçı tek tek ağaçları görür, siyah ve beyazı görür; ama ormanı, griyi göremez.

Hareketli mantık:

- Olayları, olguları, nesneleri SOMUT BÜTÜNSELLİKLERİ içinde görür.
- Olayları parçalara, bölümlere, özele ayırırken, geneli gözden kaçırmaz. Tekrar BÜTÜNE (GENELE) ulaşmaya çalışır.
- Olayları tek bir yanıyla değil, ÇOK YÖNLERİYLE ele alır.
- Olayların birbirleriyle BAĞLANTISINA dikkat eder.
- Olguları başlangıcından sonuna kadar CANLI HAREKETİ içinde inceler.
- Olayların gelişim süreci içindeki İÇ VE DIŞ ÇELİŞKİLERİNE bakar.
- Olguların sürekli DEĞİŞTİĞİNİ, değişen şeyi bulmak gerektiğini kabul eder.
- Kavramları hareketsiz, ölü kılmaz; onların birbirinin içine geçişine, göreliliğine önem verir.

Kısacası hareketli mantık olayları canlı bir şey gibi tasarlar. Hakikati, insanın anlayış gücünde değil; dış dünyanın hareketi, bağlantıları, çelişkileri, özlere, karşılıklı etkileri içinde arar. Hakikate SÜRECİ içinde bakar. Sürecin hareketli gelişimi boyunca hakikatin nasıl değiştiğini gözler.

* * *

Hareketli mantık, “ya o, ya bu” = “evet, hayır” mantığını AKTİF (HAREKETLİ) bakışı engellemediği sürece onaylar. Hareketli mantık “HEM O, HEM BU” formülüne dayanır.

Örneğin formel, biçimsel mantıkçıya göre bir ülkede ya demokrasi, ya diktatörlük vardır. Üçüncü bir alternatif olamaz. Oysa demokrasi denen şey araştırılırsa içinden diktatörlük çıkar. En demokratik görünen ülkelerde bile, devletin kesin egemenliği, diktatörlüğü vardır. Bu ülkelerde görünüşte demokrasi, özde ise diktatörlük vardır. Yani hem demokrasi, hem diktatörlük vardır.

Sözgelişi formel mantık, zorunluluk ile özgürlüğü karşı karşıya koyar. Ya zorunluluk vardır, ya özgürlük. Halbuki özgürlük, zorunluluğu bilme ve bunu kullanmadır. İnsan zorunlulukları bildikçe, onu egemenlikleri altına aldıkça özgürleşir. Özgürlük, zorunluluğu ortadan kaldırmaz. Diyelim ki yarın kötü hava koşullarının zorunlu sonucu olarak kar yağacaktır. Atmosfer olaylarını inceleyen meteoroloji bunu saptar ve insanlar yarın yağacak kar konusunda özgürleşir. Burada hem zorunluluk vardır, hem de özgürlük. Karın yağması, “zorunluluğu”, karın yağacağını bilme, “özgürlüğü” temsil eder.

Bir insan ya üzüntülü, ya da sevinçli midir? Formel mantıkçı bu soruyu olumlu, diyalektik mantıkla düşünen kişi olumsuz yanıtlar. İnsan aynı anda hem sevinçli olabilir, hem üzüntülü. Hegel, *Mantık Bilimi*’nde hareketli (diyalektik = eytişimsel) mantığı şu güzel sözlerle ifade eder: “*Duyumun da, ister tensel olsun isterse tinsel, kendi Eytişimi vardır. Aşırı üzüntü ve sevincin nasıl birbirlerine geçtikleri bilinir; sevinçle dolu yürek kendini göz yaşlarında rahatlatır, ve en derin keder kimi durumlarda kendini bir gülümsemeyle çürütür.*”

* * *

Hareketli mantık, hakikati eliyle koymuş gibi hemen bulamaz. Gerçeği (dış dünyayı, olayları, olguları) derinlemesine gözleyerek bir bakıma hakikati, gerçeğe yaklaşık olarak (görelî olarak) YARATIR. Yaratma sözcüğü hareketli mantık için kişiye özel hakikat yaratmak değil, aktif çaba demektir. Bu nedenle hareketli mantık reçetelere (ezberlenmiş kurallara) dayanmaz. Kendi ilkelerini kafadan uydurmaz; hareketli, çelişkili, bağıntılı dış dünyadan (gerçekten) çıkarır.

Şüphesiz ki, hayata dışardan sokulmuş olmayan, onun içinden çıkmış kimi ilkeleri (yasaları) vardır hareketli mantığın. Böyle ilkeleri olduğu için hareketli mantık; DOĞA, TOPLUM, DÜŞÜNCE alanında hem gerçeğe (hakikate) ulaşmanın yöntemsel yolunu gösterir; hem de hakikatin GENEL BİLGİSİNİ içinde taşır. Sadece hakikatlere ulaşmakla, bilgi toplamakla yetinmez; hakikatlerden yola çıkarak çözüm yolları da gösterir.

SONUÇ: Bütün hakikatlere varabilme olanağını hareketli mantık (diyalektik mantık) içinde taşır. Ayrıca bu mantık belirli sınırlarda, düşünce düzleminde formel mantıktan yararlanır.

ÇELİŞKİLERİ ÇÖZÜMLEDEN HAKİKATE ULAŞABİLİR MİYİZ?

Bütün olgular, olaylar süreç içinde ortaya çıkar ve bir sonuca doğru yönelir. Süreç = GELİŞME'dir. Peki, gelişme nasıl olur? Çelişki (çelişme) ile olur. Çelişki = çelişme = karşıtlıktır = iki zıt gücün arasındaki çekişmedir. Çelişme olmadan hiçbir şey gelişmez. Her olayın gelişme dinamiği içseldir, yani kendi içindeki güçlerin varlığıyla belirlenir. Olayları geliştiren bu içsel güce İÇ ÇELİŞKİ demek gerekiyor.

İÇ ÇELİŞKİ = gelişimi sağlayan kuvvettir. Nesneler (eşyalar), olgular, olaylar hep gelişmelerini iç çelişkileriyle yaparlar. Örneğin, toprağa atılan tohumun büyümesini, bitki olmasını sağlayan kendi içindeki iç çelişkidir.

Her çelişkinin (çelişmenin) iki yönü vardır. Birinci yön çelişkiyi ileriye çeker. Diğer yön, çelişkiyi geriye çeker. Bir şeyin hem kendisiyle aynı kalmak istemesi (KALICILIK) ile hem de gelişmek istemesi (DEĞİŞİM) arasındaki gerilim iç çelişkiyi oluşturur. Herakleitos'un dediği gibi:

*“Aynı şey içimizde
diriyle ölü
uyanıkla uyur
gençle yaşlı*

*Biri olur öbürü
Öbürü biri.”*

* * *

Gelişme = KALICILIK İLE DEĞİŞME arasındaki karşıtlık (çelişki) yoluyla olur. Bütün varlıklar, olaylar kendi çelişkilerini içlerinde taşırlar; ancak bu biçimde gelişirler. Örneğin insanın bedeninde bir yandan hücreler ölür, diğer yandan yenilenir. Hücrelerin ölmesi ile hücrelerin yenilenmesi arasındaki İÇ ÇELİŞKİ insanın gelişimini sağlar. Bu çelişkiyi şöyle de somutlayabiliriz: İnsan bir yandan ÖLMEYE çalışır. Diğer taraftan her gün ölüme yaklaşır. ÖLMEK ile ÖLMEK arasındaki zıtlık İÇ ÇELİŞKİ'dir. İÇ çelişkinin bir yönü ölüme doğru çeker, diğer yönü yaşamaya doğru çeker. İÇ çelişkinin bir tarafı insanı genç tutmaya uğraşır; diğer tarafı insanı ihtiyarlatmaya çalışır. İÇ çelişki = yaşama olgusu ile ölme olgusu arasındadır.

Çelişkinin iki yönü arasındaki çekişme bir çatışmadır, savaştır. Gelişimi sağlayan da budur. Sözcüleri, bilme olayının iç çelişkisi, bilgi ile bilgisizlik arasındaki çelişkidir. İnsan bir şeyi öğrenirse (bilirse), bilgisizlikten bilgili olmaya doğru gelişecektir.

Masamızın üzerinde duran elmanın bile içinde çatışma sürer. Elmanın içindeki iç çelişkinin bir yönü elmayı çürütmemeye, diğer yönü çürütmeye çalışır. Karşıtlar (zıt güçler = çelişkinin iki yönü) nesnenin iç güçleridir. Karşıt kutuplar başka bir karşıt kutubun karşısında değil, kendi karşıtının karşısında durur. Hem birbirlerini reddederler, hem de birbirinden ayrılmazlar, BİRLİKTEN kopamazlar. Koptukları anda iç çelişki biter, ölüm (yokoluş) başlar.

* * *

İç çelişkinin bir yönünün ortadan kalkması demek diğer yönün de ortadan kalkması demektir. Elektrik akımı pozitif ve negatif elektriğin birliğinden ve çarpışmasında doğar. Bu uçlardan birisi koparsa elektrik akımı durur. Hegel zıt uçların kopmazlığını *Tinin Görüngübilimi*'nde şu sözlerle ifade eder: “*Hiç kuşkusuz, pozitif elektrik koyulduğunda, negatif de kendinde zorunludur; çünkü olumlu ancak bir olumsuz ile bağıntılı olarak vardır.*”

Çelişkinin bir yönünün kesin zaferi, galibiyeti, diğerini hemen yok eder. Çelişkinin zıt yönleri birbiriyle kavga eden, ama birbirinden ayrılamayan iki düşman gibidir. Karşıtlar birlikte var olur. İnsanın kendi gelişimini sağlayan iç çelişkisi çözüldüğü zaman (çelişki aşıldığı zaman) ölüm galip gelmiştir. İki uç birbirinden kopmuştur, çelişki varlığını yitirmiştir; ama hemen yeni bir iç çelişki doğar. Birbirine zıt iki yön birbirlerini gerektirir; çelişki var olacaksa iki zıt yönle birlikte var olur.

Sözgelimi mıknatısta kuzey kutup ve güney kutup birliktedir. Güney kutup olmadan kuzey kutup, kuzey kutup olmadan güney kutup olamaz. Mıknatısı ikiye bölerseniz bir parçada kuzey kutbu, diğer parça da güney kutbu elde edemezsiniz; her parça iki kutbu yine birlikte taşır.

Evrendeki her şey moleküllerden, atomlardan, atomaltı parçacıklardan oluşmuştur. Evler, taşlar, ağaçlar, her şey böyle bir yapıya sahiptir. Ve hepsinin içindeki İÇ ÇELİŞKİ kalıcılık ile değişim arasındaki çelişkidir. Benzetme olarak söylersek bir yan (+), diğer yan (-)dir. Atomun çekirdeği içindeki çekme ve itme bu iki kutbu oluşturur.

Dünyadaki her şey OLMAYI ve OLMAMAYI içerir. Bu iki güç çelişki çözülmünceye kadar kavga eder. HAYATIN MOTORU İÇ ÇELİŞKİDİR. Hareket (devinim) çelişki olmadan ortaya çıkmaz. Hegel'in *Mantık Bilimi*'nde söylediği şu sözler altın harflerle yazılmayı hak eder: “*Genel olarak dünyayı devindiren şey çelişkidir ve çelişkinin düşünülemez olduğunu söylemek gülünçtür.*”

* * *

Hayat = çelişme ---> çatışma ---> çelişkinin aşılması ---> yeni iç çelişkinin oluşması ---> GELİŞİM'dir. GELİŞİM yeni iç çelişkileri içinde taşır. Hayat çelişkilerle devam eder. Her olgunun, olayın, nesnenin iç çelişkisi çözüldüğünde yeni bir şey ortaya çıkar. Yaşam ile ölüm arasındaki çelişki ortadan kalkarsa ölüm ortaya çıkar. ÖLÜM = ÇELİŞMEZLİKTİR, YANİ ÇELİŞKİNİN BİTMESİDİR. ÇELİŞKİ ORTADAN KALKINCA HAYAT DURUR. Çünkü gelişmeyi sağlayan iç çelişkidir. Ne var ki ölen insan bedeni için toprakta yeni bir iç çelişki başlar.

İçsel çelişkinin iki ucundan birinin baskın (egemen) olmasıyla, bir ucun kesin zaferi (galibiyeti) sağlaması arasında önemli fark vardır. **Bir ucun baskınlığı çelişkinin devam ettiğini, bir ucun kesin zaferi ise çelişkinin çözüldüğünü gösterir.**

Yaşadığımız sürede iç çelişkinin yaşama olgusu egemendir (baskındır), çelişki çözümlü de ölüm olgusu kazanınca (zafere erişince) ölüm ortaya çıkar. **Eğer çelişkinin iki ucundan biri baskın olmazsa, hareket durur.** Çelişkinin aşılması bir ucun ZAFERİ anlamına gelir. Daha doğrusu ölüm olgusu egemen (baskın) olur olmaz ölüme doğru koşu başlar. Diyelim ki bir trafik kazası geçirip bitkisel yaşama girmiş insan için ölüm olgusu egemendir artık. Eğer yaşama olgusu egemenliği yeniden ele geçirirse hayat yeniden baskın olur.

Yaşam ile ölüm kavgası, varolma ile başka bir şeye dönüşme arasındaki kavgadır. Bu iç çelişki sadece insan için geçerli değildir. Her şey için geçerlidir. Ayağımızdaki ayakkabının iç çelişkisi yıpranma ile yıpranmama arasındadır ve bu kavga kendi içindedir. Bir kaya parçası da aynı durumdadır. Onun rüzgâra, fırtınaya, yağmura içsel dayanma gücüyle, içsel dayanamama gücü arasındadır. Yıllarca süren bu savaş sona erdiğinde, kaya parçası toz haline gelecek (bir yerde kendi varlığını yitirecek) başka şeye (toza) dönüşmüş olacaktır. İnsan ölünce başka bir maddeye dönüşecektir. İnsan bedeni yakılırsa kül olacak, gömülürse toprağa karışıp başka bir şey olacaktır.

Çelişkinin iki ucu arasındaki kuvvet dengesi geçicidir; eninde sonunda bir uç egemenliğini kesin sağlar. Çelişkinin iki ucu dengeyi bozmak için gizlice çalışır. Bir yandan denge oluşur, bir yandan denge ortadan kalkar. Örneğin deprem olayında böyle olur. Deprem, doğanın (toprağın) dengesini yitirmiş, bozulmuş çelişkisinin sonucudur.

* * *

Her olayda birbirini karşılıklı olarak dışlayan (reddeden), fakat o olay içinde birbirini şart koşan, birbirinden ayrılmaz zıt (çelişik) yanlar var dedik. Hayat çelişki doludur. Ama hayatta yalnızca iç çelişki yoktur; bir de dış çelişki vardır. İç çelişki belirleyicidir, dış çelişki ikincildir. Her şeyin bir mekânı, ortamı, çevresi olduğundan dolayı dış çelişki vardır. İsmi üstünde dış çelişki, dışarıdan gelerek iç çelişkiye etki eden çelişkidir. İç çelişki bir nesnenin, bir olayın içinde cereyan ederken, dış çelişki farklı nesnelerin, olayların arasında meydana gelir.

Örneğin yumurtadan civcivin çıkmasını sağlayan onun iç çelişkisidir. Ama dışarıdan onu etkileyen ISI dış çelişkidir (dış etkendir). Belli bir nesne için dış çelişki, karşıtlardan birinin bu nesnenin dışında olması anlamına gelir. Kaya için rüzgâr, fırtına dış çelişkidir. Evlenmiş iki insanın evliliğine akrabaların yaptığı etki dış çelişkidir.

Dış çelişki gelişimi durduracak biçimde iç çelişkiye etki edebilir. Hatta iç çelişkiye dönüşebilir. Dış çelişki ile iç çelişkiyi ayırmak, hangisinin iç, hangisinin dış çelişki olduğunu ayırt etmek hakikate varmada rol oynar. Evli bir çiftin sorunlarının iç çelişkiden mi, yoksa dış çelişkiden mi kaynaklandığını tespit etmek kimi hakikatlere varmamızı sağlar.

İç ve dış çelişki ayrımı, olayın hangi parçasını ele alıp araştırma yapacağımıza göre anlam kazanır. Bütünsel (sistemsal) bir olayda iç çelişki olarak görünen şey, özel bir parçanın olayında dış çelişki olarak ortaya çıkabilir. Aynı çelişki nesnel (objektif) ilişki sistemine bağlı olarak iç veya dış çelişki olarak işleyebilir.

Örneğin bir toplumdaki insan ilişkilerini inceliyorsak, akrabalık ilişkilerini toplumsal sistem (bütün) açısından içsel çelişki olarak görmeliyiz. Fakat bu toplumdaki özel bir evliliği inceliyorsak (evliliğe dahil olan iki insan açısından) akrabalık ilişkileri dış çelişki (dış etken) olarak karşımıza çıkar. Yine sözgelimi, evlilik içindeki bir kişinin içsel bir olayını (diyelim ki cinsel olarak tatmin olup olmadığını) araştırıyorsak, evlilik içindeki diğer kişi dış çelişki rolünü oynar. Ama sistem olarak o özel evliliği araştırıyorsak (diyelim ki bulaşığı kim yıkayacak gibi bir sorunda), kadın ve erkek iç çelişkinin iki ucu olarak kendini gösterir.

* * *

Hayatın, doğanın, düşüncenin gelişiminde birçok iç çelişki iç içe geçer. Bütün bu çelişkiler arasında gelişime yön veren, ya da durduran belirleyici çelişkiyi (TEMEL ÇELİŞKİYİ =

ÖNDEKİ ÇELİŞKİYİ = gelişmeye yön veren çelişkiyi) bulmadan, olayı anlayıp, hakikatlere varamayız. Temel çelişki birincildir, diğer çelişkiler ikincildir.

Hakikat = Temel çelişkiyi bulmak ve onu çözümlemekle başlar. Temel çelişkiyi bulamazsak olayın TEMEL NEDENİNİ bulamayız. Nedeni bulamamak hakikati bulamamak demektir. Ya da ikincil çelişkileri, temel çelişki gibi görürsek (yanlış tespit yaparsak) bulacağımız neden değişecek, bizi hakikatten uzaklaştıracaktır. Somut koşulların doğru çözümü Temel çelişkiyi yakalamaktır. Temel çelişki, bir olayda tüm öteki çelişkileri belirleyen bir iç çelişkidir. Ama çelişkiler birbirine dönüşebilir; belirleyici olmayan bir çelişki, belirleyici temel çelişki haline gelebilir.

Sözgelimi zengin, yaşlı, cimri bir adamla sadece parası için evlenmiş bir genç kız düşünelim. Bu evlilikte birçok sorunun varlığını kabul edelim (sevmeme sorunu, cinsel sorun, yaşlılık sorunu, cimrilik sorunu vb.). Ayrıca kızın akrabalarının bu evliliğe karşı çıktığını düşünelim. Evlilik sürerken kadının en çok sorun yaptığı nokta cinsellik olsun, bu nedenle kavga edip dursunlar.

Diyelim ki, zengin adam iflas etti, para ortadan kalktı, fakir bir yaşam başladı, kadın adamdan ayrılmaya karar verdi. Bu evlilikte evliliğin ölümünü hazırlayan birçok çelişki vardır: Adamı sevmeme, adamın cimri ve yaşlı oluşu, cinsel tatminsizlik, adamın iflas etmesi, kızın akrabalarının bu evliliği hoş görmemesi vb.

Burada TEMEL İÇ ÇELİŞKİ nedir? Paranın bitmesidir. Daha önce gizlenmiş olan bu çelişki iflas olayı ile birlikte açığa çıkmıştır. Diğerleri ikincil çelişkilerdir (baştan beri varolmalarına rağmen ayrılma kararını bu çelişkiler doğuramamıştır). Belki kadın, adama ayrılık kararını açıklarken cinsel tatminsizliği, ya da bir dış çelişki olan akrabalarının tutumunu temel neden olarak gösterecektir. Adam buna inanırsa, temel çelişkiyi yanlış saptadığı için hakikate değil, hataya varacaktır.

* * *

İç çelişki, dış çelişki, temel çelişki, arasındaki ayrımı kavramak amacıyla, hayal gücümüzü zorlayarak kaba bir örnek verelim. Bir ülke düşünelim. Bu ülkede bir AZINLIK zorla iktidara el koymuş olsun. Toplumun ÇOĞUNLUĞUNUN azınlığın iktidarına karşı olduğunu, onlara karşı savaştığını varsayalım. Ama çoğunluğun birlik olmadığını, A, B, C grupları olarak birbiriyle farklı din kültür nedeniyle kavga ettiklerini kabul edelim. Ayrıca bir DIŞ ÜLKENİN bu ülkeyi egemenlik altına almaya çalıştığını ekleyelim. Dış ülkenin derdi, çoğunluğu köleleştirmek olsun. Çoğunluğun DIŞ ÜLKEYİ düşman bildiğini varsayalım. Başlangıçta iktidardaki azınlık ile dış ülke arasında da egemenlik açısından bir çelişki olsun. Şimdi böyle bir olayın ÇELİŞKİLERİ nelerdir?

İç çelişkiler:

- Azınlık ile çoğunluk arasında.
- Çoğunluğun içindeki A, B, C gruplarının kendi arasında.

Dış çelişkiler:

- Azınlık ile dış ülke arasında.
- Çoğunluk ile dış ülke arasında.

Temel çelişki:

Azınlık ile çoğunluk arasında.

Şimdi örneğimize yeni bir faktör ekleyelim. Azınlık iktidardan çoğunluk tarafından düşürüleceğini anlıyor, dış ülkeyle anlaşıyor ve dış ülke bu ülkeyi işgal ediyor. Şimdi çelişkilerin durumu nedir?

İç çelişkiler:

- Azınlık ile çoğunluk arasında.
- Dış ülke ile çoğunluk arasında.
- Çoğunluğun içindeki A, B, C grupları arasında.

Temel çelişki:

Dış ülke ile azınlık birleştiğinden dolayı ÇOĞUNLUK ile DIŞ ÜLKE + AZINLIK arasındadır. Dikkat etmemiz gereken nokta dış ülkenin daha önce dış çelişki iken şimdilik iç çelişki haline gelmesidir.

* * *

Hatırlarsak hayatta her şeyin hareket halinde olduğunu (durgunluğun göreliliği ve bir cisme göre olduğunu) söylemiştik. Şimdi bu fikri ÇELİŞKİ fikrine bağlamamız gerekiyor. Hareket eden her şey iç çelişkisiyle hareket eder. Bu nedenle HAREKET = İÇ ÇELİŞKİDİR. Çelişki ve hareket birbirinden ayrılmaz. İkisi de olayın aynı özünü ifade eder. Çelişki olmadan hareket olmaz. O halde her harekette, olayda, zıt unsurlar (çelişik unsurlar) vardır. Zıt unsurlar iki uç demektir. İki uç hem birlikte olarak, hem de kavga ederek hareketi, gelişimi sağlarlar. Her şey karşıtını içinde taşır. Karşıtların savaşımı hareketi sağlar.

Olayın, hareketin, itici gücünü, iç çelişkiyi, temel çelişkiyi, dış çelişkiyi, ikincil çelişkileri bulmak ve ayırmak, onları doğru çözümlemek bizi hakikate ulaştırır. Hareketin (gelişiminin) nedenini bulmak, ya da çelişkinin ortadan kalkışını görmek hakikate erişmektir.

SONUÇ: Hayat çelişki üzerinden ilerler. Hayatı iç çelişki üzerinden takip etmek gerekir. Birçok çelişme arasından temel iç çelişmeyi bulmak birtakım hakikatlere yaklaşımdır.

HAKİKAT ÇELİŞKİNİN HANGİ NOKTASINDAN GEÇER?

Hayatın, doğanın, toplumun, düşüncenin sürekli hareket halinde olduğunu, değiştiğini, geliştiğini söyledik. Bu gelişim sürecini sağlayan gücün de olayın, olgunun içindeki İÇ ÇELİŞKİLER olduğunu belirttik. Gelişim çelişkilerin aşılması (çözülmesi) ve yeniden başka iç çelişkilerin oluşması ve tekrar çözülmesiyle sonsuza kadar ilerler. Bir çelişki ortadan kalkıncaya kadar (çelişkinin ortadan kalkmasının, olayın ortadan kalkması, varlık koşulunu yitirmesi, ölmesi olduğunu hatırlayalım) çelişkinin bir ucu baskın olarak varlığını korur. Peki, çelişkiler kendi içinde nasıl gelişiyor, nasıl çözülüyor? Meydana gelen olayları anlamak, hakikatlere varmak için bunun önemi büyüktür.

Her olayın, unsurun, olgunun, cisimlerin NİCELİK ve NİTELİK gibi iki yönü vardır. NİCELİK (miktar) = bir şeyin azalıp çoğalabilen durumudur. NİTELİK (temel özellik) = bir şeyi kendisi yapan = bir şeyin yapısını belirleyen = bir şeyi şöyle ya da böyle yapan özelliktir.

Örneğin 3 kilo şeker dediğimizde 3 kilo = nicelik, Şeker = niteliktir. Armutun küçüklüğü, büyüklüğü onun niceliği, armutun armut özelliklerine sahip olması onun niteliğidir. İnsanın gençlikten ihtiyarlığa (ölüme) doğru yol alması nicel bir değişiklik iken, ölmesi nitel bir değişikliktir. Karanfil ile gül arasında nitelik farkı varken, 3 veya 5 karanfil arasında nicelik farkı vardır.

OLGUNUN NİCEL VE NİTEL YANLARI BİRLİKTEDİR. Daha net olarak şöyle söylenebilir. Bir şeyin ne ise o olarak kalkması için niceliksel yanıyla, niteliksel yanının belirli bir oranda birleşmiş olması gerekir. 2 Azot + 1 Oksijen = güldürücü gazdır. 2 Azot + 5 Oksijen = katı bir kristaldır. Bu birlik bozulursa yeni bir nitelik ortaya çıkar. Kimyada nicel olarak element ilâve edilirse, nitel olarak farklı maddeler oluşur. Örneğin CH_2O_2 = asittir, $\text{C}_2\text{H}_4\text{O}_2$ = asetik asittir.

* * *

NİCELİK DEĞİŞİMİ OLMADAN NİTELİK DEĞİŞİM OLMAZ. Ama her nicelik değişimi otomatik olarak nitelik değişimine yol açmaz. Nicelik değişiminin her olay için belirli miktarda olması gerekir. Nicelik birikimi derece derece (kerteli) gelişerek, bir noktada SİÇRAMA yaparak nitelik değişime yol açar. Doğa sıçrama yaparak gelişir. Yeni bir olayın, nesnenin oluşumu sıçramayla olur. Bu geçiş nicelikten niteliğe sıçrayıştır. Hegel sıçramanın anlamını ve önemini şu sözlerle anlatır: *“Doğada sıçrama yoktur deniyor (...) ama görüldü ki, genel olarak varlığın dönüşümleri (...) nitelikten niceliğe ve nicelikten niteliğe geçiştir, bir BAŞKA'ya ulaşmadır.”*

Örneğin normal açık hava basıncında suyu 99 dereceye kadar ısıtalım. Suyun içinde niceliksel bir birikim olur; ama henüz suyu meydana getiren moleküller kopmaz. 1 derece daha ısıtırsak moleküller kopar, SİÇRAMAYLA su buharlaşarak yeni bir niteliğe dönüşür.

Sıçrama olayını İÇSEL ÇELİŞKİ açısından inceleyelim. Bilindiği gibi su birbirine bağlanmış moleküllerden oluşmuştur. Su ısıtılınca 99 dereceye kadar su olarak kalır. İç çelişkisi, yani suyu su yapan çelişki (molekülleri tutan güçle, molekülleri ayırmak isteyen kuvvet arasındaki çelişki) 99 dereceye kadar varlığını korur. Isı 100 derece olunca iç çelişki çözülür (molekülleri ayıran kuvvet kazanır, zafere erişir) ve SİÇRAMAYLA yeni bir nitelik (buhar) oluşur.

Diyelim ki evimizde yemek yapıyoruz. Ona azar azar tuz ilâve edelim. Belirli bir sınıra kadar yemeğimiz yenebilecek noktadadır. Ama belirli bir noktadan sonra bir SIÇRAMAYLA çok tuzlu hale gelir. Eğer sıçrama noktasını bilemezsek yemeği dökmek zorunda kalırız.

* * *

Hayatın (olayların) gelişimi nicelik birikimlerinin belirli bir noktada sıçramayla yeni niteliklere dönüşüm sürecidir. Bu aynı zamanda iç çelişkinin çözülmesi (aşılması) ve yeni bir iç çelişkinin oluşma sürecidir. Yeni bir nitelik ortaya çıktıktan sonra tekrar nicelik birikimi olur, başka yeni bir niteliksel olaya doğru yol alır.

Sözgelimi, deprem olayındaki gelişim şöyledir: Yer kabuğunun bir fayına destek veren güçler belirli sınıra kadar (kopma noktasına kadar) yavaş yavaş aşınırlar (ki bu nicelik birikimidir). Belirli bir noktada iç çelişki çözülür ve sıçrama gerçekleşir, deprem ortaya çıkar. İkinci depreme kadar yeniden iç çelişkinin gelişimiyle (nicelik birikimiyle) içsel kavga devam eder. Yine belirli bir noktada SIÇRAMAYLA ikinci deprem oluşur. Eğer bilim depremin sıçrama noktasını, ona yakın noktayı tespit edebilirse (ki bu nicelik birikimlerini izlemeyi gerektirir) yeni hakikatlere ulaşacak, insanları ölümden kurtaracaktır.

Bilimin değişik kolları göstermiştir ki, doğanın-toplumun-düşüncenin evrim sürecinde belirli bir düzeye erişen nicelik (miktar) değişimleri SIÇRAMAYLA yeni nitelikler doğurmakta, eskiyi olumsuzlayarak yeni bir olay yaratmaktadır.

Örneğin bedenimize giren mikrop bir nicelik birikimi yaparak, bedenimizle kavgaya tutuşur. Çelişkinin bir zıt ucunu mikrop çeker. Diğer ucunu bedenimizin hastalığa direnen güçleri. Bu kavga aynı zamanda nicelik birikimidir. Kavgayı mikrop kazanırsa çelişki çözülür, sıçrama noktası aşılar ve hastalık ortaya çıkar. Diğer taraf kazanırsa çelişki yine çözülür; ama hastalık ortaya çıkmaz.

Değişik mikropların farklı kuluçka süreleri vardır (Difterinin 7 gün, Kızamıkçığın 3 hafta gibi). Bu kuluçka zamanları (mikrobun alınmasıyla hastalığın ortaya çıkması arasındaki zaman) mikrobun nicelik birikimini gösterir. Hastalık ise ortaya çıkan niteliktir. Hastalık olayının özeti şudur:

- Çelişkinin birliği ve savaşımları (bedendeki kavga = mikrop ile bedenin direnci arasındaki kavga).
- Niceliksel birikim (mikrobun güçlenmesi).
- Sıçrama (mikrobun bedeni yenmesi).
- Nitelik (hastalık).

Başka örnekler de verebiliriz: Döllenme olayından doğuma kadar geçen zaman nicelik birikimidir (erkeğin sperması ile kadının yumurtası birleşir, embriyon oluşur, gelişir). Yaklaşık olarak 9 ay 10 gün süren nicelik birikimi bittiğinde SIÇRAMAYLA iç çelişki çözülür, doğum meydana gelir. Doğum sıçrama anıdır, doğan çocuk embriyondan nitelikçe farklı bir bebektir.

Bebek yeni gelişimin iç çelişkisiyle büyümeye başlar. Ölüme kadar nicelik birikim sürer, ölümle birlikte sıçrama oluşur. Ama bu sefer çelişki ortadan kalkar (ölüm = çelişmezlik). Daha doğrusu ölü beden için yeni bir iç çelişki başlar; çelişkinin bir ucu ölü bedeni çürütmeye çalışır, diğer uç çürümeyi engellemeye.

İç çelişkinin çözülmesi (aşılması) diyalektik, hareketli bir süreçtir. Bu sürecin iç mantığını anlarsak, olaylara doğru yaklaşabiliriz ve hakikatin nasıl ortaya çıktığını görebiliriz. İç çelişkinin aşılması ve yeni bir iç çelişkinin oluşması sürecine biraz daha yakından bakalım.

Her iç çelişki itme-çekme üzerine kuruludur; doğal olarak iki uç taşır. Bir uç olayı, nesneyi, kendi halinde tutmaya çalışırken, diğer uç onu değiştirmeye uğraşır. **İtme ve çekme kuvvetleri eşit olamaz; olursa hareket durur.** O nedenle özel, geçici, görelî denge koşulları dışarıda bırakılırsa, her zaman bir ucun BASKIN (egemen) olması gerekir. Baskın olan uca GÜÇLÜ UÇ diyoruz. Baskın olmayan (zayıf) uca da GÜÇSÜZ UÇ diyoruz.

İç çelişki çözülmediği sürece iki uçtan birinin baskın olması devam eder. Baskınlık (dominantlık = başatlık = egemenlik) bir uçtan diğer uca geçebilir. Ama bu henüz iç çelişkinin çözülmesi demek değildir. Çelişkinin bir ucunun baskın (dominant) olması ile onun diğeri üzerindeki KESİN EGEMENLİK KURMASINI (ZAFERİNİ = GALİBİYETİNİ) birbirinden ayırmak gerekir. Çünkü bir ucun kesin zaferi İÇ ÇELİŞKİNİN BİTTİĞİNİN, yeni bir iç çelişkinin başladığının haberini verir. Bu haber aynı zamanda niceliğin niteliğe dönüşmesi, sıçramanın yapıldığının haberidir. Söylediklerimizi bir örnek üzerinde somutlayalım.

Bir kadınla erkeğin sevişmesi (cinsel ilişki kurması) sırasında iç çelişkinin değişimini inceleyelim. Sevişme başlamadan önce hem kadının, hem erkeğin bedensel içsel çelişkisi, metabolizmayı (hareketi sağlamak için oluşan kimyasal-biyolojik değişimleri) kendisiyle aynı tutmak isteyen kimyasal-biyolojik güçlerle, onu değiştirmek isteyen kimyasal-biyolojik güçler arasındadır. Olağan koşullarda metabolizmayı normal işleten uç GÜÇLÜ uçtur. Onu değiştirmek isteyen uç ise GÜÇSÜZ UÇ'tur.

Sevişme başladığında kimyasal-biyolojik hareketlenme artar. Hemen not edelim ki burada kadın erkek için dış çelişki, erkek kadın için dış çelişki rolünü oynar. Ama belirleyici olan bu değildir; iki insanın bedeninin içindeki içsel çelişkidir. Metabolizmanın değişmesi insanın kendi içindedir.

Sevişmenin gelişmesi nicelikten niteliğe doğru ilerleme sürecidir, birikim sürecidir. Bu süreç ilerledikçe kimyasal-biyolojik süreçler hızlanır, bir noktada metabolizmayı yeni bir noktaya çıkaran (değiştirmek isteyen) uç baskın hale gelir. Orgazmdan (cinsel uyarım ve zevkin en yüksek noktasından) hemen önceki durum şudur: Metabolizmayı değiştirmek isteyen uç, güçlü uç olur; metabolizmayı eski haliyle korumak isteyen uç, güçsüz uç olur. Uçların baskınlığı yer değiştirmiştir.

Orgazmın olduğu an bir SIÇRAMADIR, niceliğin niteliğe dönüşmesidir. Metabolizmayı kendi istedikleri yönde değiştirmek istemeyen güçler ZAFER (galibiyet) kazanmıştır. Eğer kadın ve erkek aynı anda orgazm olmuşsa ikili zafer vardır; birisi olmuşsa tekli zafer. Metabolizmanın nitelik sıçrama yapması zevkli bir zaferdir kuşkusuz; ama metabolizma değişimi öyle bir noktaya çıkabilir ki, zafer ölüm de olabilir. Sevişme sırasında kimi zaman ölümlerin ortaya çıkması bunu gösterir. Sonuç orgazm da olsa, ölüm de olsa, bu bedende yeni bir niteliğin ortaya çıkmasıdır.

Orgazmadan hemen sonra yeni bir iç çelişki oluşur. Bedendeki kimyasal-biyolojik süreç aşağı doğru inmeye başlar, beden gevşer, metabolizmayı normal işletmek isteyen uç yavaş yavaş

baskın olmaya başlar ve beden eski haline döner. Tabii ki, bedendeki iç çelişki kendisini aşmıştır, eski iç çelişki kendini yenilemiştir, kavga devam etmektedir; bu kavga, metabolizmayı kendisiyle aynı kılmak isteyen kimyasal-biyolojik güçlerle, onu değiştirmek isteyen güçler arasındaki kavgadır. Uzun bir yanı hayata doğru çalışır, diğer yanı ölüme doğru.

* * *

Hakikatin yolu, niceliksel birikimlerin sonucunda oluşan nitelikleri keşfetme yoludur. Niceliksel değişim, sıçrama ve ortaya çıkan nitelik doğru anlaşılırsa hakikate varılabilir. Sıçrama noktasından geriye ve ileriye giderek olayın nedenini, nasıl oluştuğunu ortaya çıkarmak mümkündür. Sözelimi donma ve kaynama noktaları yeni bir niteliğin ortaya çıktığı noktalar. Bilim birçok nesnenin bu sıçrama noktalarını kullanarak hakikatlere erişmiştir. Örneğin civa -39 derecede donar, 357 derecede kaynamaya başlar.

Günlük yaşamımızda da olayların SİÇRAMA noktalarını bulmak, sıçrama noktasından ileri ve geri giderek olayı araştırmak bizi yeni hakikatlerle tanıştırır. Sözelimi, bir zamanlar büyük aşkla sevdiğiniz erkeğe şimdi bakıp, “Benim sevdiğim adam bu mu?” diye soruyorsanız ve bunun nedenini merak ediyorsanız, geriye dönüp yaşadığınız olayların niceliksel birikimlerini, niteliksel dönüşümlerini (sıçrama noktalarını) araştırmanız gerekir.

İki insan arasındaki aşk, nicel birikime (duygusal birikime) dayanan bir SİÇRAMADIR. Nicel birikim bir saniye de sürebilir, günlerce de; ama âşık olduğunuz an bir sıçramadır. Bugün aşkınız bitmişse (içsel çelişki çözülmüşse ve siz ayrılmışsanız = çelişkiyi ortadan kaldırmışsanız) geldiğiniz nokta da daha önceki olayların nicel birikimine dayanan bir SİÇRAMADIR. Bu aşk ölmüştür. Zamanını saniye olarak saptayamazsak da aşkın doğuşu ve ölümü sıçramayla oluşur.

Hayat devam ettiği için sizin duygularınız, düşünceleriniz siz farkında olmasanız da (çünkü nicel değişimler çoğu kez fark edilemez) nicel birikim halindedir; bir gün karşınıza uygun birisi çıkarsa duygularınız yeniden SİÇRAMA yapacak yeni bir aşk (nitelik) doğuracaktır. Hayat çelişkileri sıçramalarla aşarak sizin açınızdan çelişkinin bittiği noktaya kadar ilerleyecektir. Ne var ki ölmeden önce, kendinizle, ilişki kurduğunuz insanlarla ilgili hakikatlere ulaşmak istiyorsanız, sürecin nicelik ve nitelik değişimlerini (sıçrama noktalarını) sorgulamanız gerekir. **Hayatı sorgulamak sıçrama noktalarını sorgulamaktır.**

Olayları düşünmek, sorgulamak bile nicelik birikimidir. Karar verdiğiniz noktaya kadar nicelik birikimi halindesiniz, karar verdiğiniz noktada düşünceleriniz bir sıçrama yapar ve bir sonuca ulaşırsınız. Sonuç, aynı zamanda bir niteliktir. Vardığınız sonuç hakikati dile getirebilir, veya bir hata olabilir. Eğer düşünceniz dış dünyada yaşadığınız olaylara denk düşüyorsa (nesnel gerçek = yaşadığınız olaylar, zihninize doğru biçimde yansımışsa) görelî (yaklaşık) hakikati yakalamışsınız demektir.

SONUÇ: Nicel ve nitel değişimleri (sıçramaları) doğruca bilmek hakikate yaklaşımdır. Hakikat çelişkinin aşıldığı, sıçrama yaptığı, niceliğin niteliğe dönüştüğü noktadan geçer.

HAREKETLİ MANTIK HAKİKATE NASILVARIR?

Bilimsel hakikatler için NASIL? sorusunun ne kadar önemli olduğuna daha önce değinmiştik. Hakikate giden yolun NASIL geliştiğini bilmek bizi hem hakikatlere ulaştırır, hem de anlama süreci boyunca hata yapmamızı önler.

Bilincimizin dışındaki dış dünya (doğa) her şeyiyle SOMUTTUR. Evler, ağaçlar, eşyalar, Ahmet, Mehmet, Ayşe, su, toprak somuttur. Somut olan her şey kendi içinde bir BÜTÜNSELLİĞE sahiptir. Bir şeyin hakikatine erişmek bu bütünselliğe erişmektir. Yani HAKİKAT = Somut olan BÜTÜNSELİN BİLGİSİDİR. Somut = Dış dünyadaki GERÇEK'tir. Hakikat = Bu somutun zihinde yansımasıdır (gerçekliğin kendisini kopyaya uygun olarak düşüncede dile getirmesidir).

Düşünce dediğimiz şey, somutu yansıtan bir SOYUTTUR (yani somuttan sıyrılmış, gözle görülemeyen, dokunamadığımız bir şeydir). Örneğin evimizdeki masa somuttur, masa düşüncesi soyuttur.

Bir düşüncenin hakikatı yansıması için, SOMUTU, somuta ters düşmeyecek, onunla kopya olarak çakışacak biçimde ifade etmesi gerekir. Evimizdeki masa dört köşeli ise (onun somutu dört köşeli olmasıdır), ben de bunu düşüncemde dört köşeli olarak düşünmem gerekir ki, hakikate yaklaşabileyim. Eğer ben evimdeki masa üç köşeli dersem hakikatten uzaklaşırım, hataya varırım. O halde hakikate giden yolun başlangıcında SOMUT vardır. Hakikate erişmek için dış dünyadaki SOMUTTAN başlamalıyız. Amacımız, somutu gerçeğine uygun yakalamak ve onu düşüncemizde dile getirmektir. Hakikate erişmenin anlamı budur.

Somuttan yola çıkmayan hiçbir insan hakikate varamaz. Felsefe tarihinde birçok filozof DÜŞÜNCEDE (yani SOYUTTAN) yola çıkarak somutu yaratmaya çalışmıştır. Örneğin dış dünyayı soyut düşünceden yaratan HEGEL böyledir ve bu yüzden yanlış sonuçlara varmıştır. Soyut meyve düşüncesinden, somut kiraz, armut, elma üretilemez. Soyuttan somut yaratılamaz. Somuttan soyut yaratılır. HAKİKATE ULAŞMANIN BİRİNCİ ADIMI SOMUTTAN BAŞLAMAKTIR.

* * *

Peki, somuta nasıl yöneleceğiz? Somuta yönelebilmemiz için duyu organlarımızı kullanmak zorundayız. Beş duyu organımız olan beden, dil, göz, kulak, burun olmadan somuta yönelemeyiz. YÖNELMEK kelimesi AKTİF bir çabayı, dikkati içerir. Hareketli mantık pasif bir yol izlemez. Hakikate ulaşmak, insanın (öznenin) etkinliliğini gerektirir.

Bir olguya, unsura, nesneye duyu organlarımızla yöneldiğimiz zaman onların duyu organlarımızı uyarmasıyla ortaya duyular çıkar (ışık duyumu, görme duyumu, tat duyumu vb.). Duyular beynimizde imgeler yaratır. İmge dış dünyada yöneldiğimiz somut şeyin kopyası, fotoğrafı gibidir. DUYUM = DIŞ DÜNYANIN (SOMUTUN) İMGESİDİR.

Sözgelimi evimizdeki yuvarlak masaya baktığımızda, gözlerimizin uyarılmasıyla zihnimizde yuvarlak imgesi oluşur. Süreci burada durduralım. Gördüğümüz şeyin masa olduğunu nereden biliyoruz? Aslında imge onun masa olduğunu söylemez. Zihin için o sadece gerçeğine uygun bir yuvarlaktır. Onu masa olarak kavramamız için zihnimizin (aklımızın) işe karışması,

kavramları kullanması gerekir. “Bu bir masadır,” diyebilmemiz için kavrama ihtiyacımız var. Eğer masa kavramı daha önceden kafamda yoksa, onun masa olduğunu bilemem. O benim için yuvarlak bir şeydir sadece. Bir resimdir, kopyadır. Henüz ne olduğunu bilmediğim bir fotoğraftır. Demek ki duyular imgeyi yaratır; ama imge tek başına bana yalnızca gördüğüm şeyin GÖRÜNÜŞÜNÜ (BİÇİMİNİ) verir. İmge = Nesnenin zihindeki biçimsel karşılığıdır.

* * *

İmgeyi bir hakikate çevirebilmem için onu ALGILAMAM (idrak etmem) gerekir. Algı, dış dünyanın duyularla gelen imgesinin bilinçte bir tasarıma dönüşmesidir. Algı, imgelere zihinden kavramlar, kategoriler katarak onu zihinde somutlar. Şüphesiz ki bu kavramlar, kategoriler doğuştan gelmemiştir, insanlığın uzun yıllar süren yaşam deneyinin sonucudur. Örneğimizdeki masayı algıladığım zaman derim ki: “Bu bir yuvarlak masadır”. Vardığım ilk hakikat budur.

İlk basit hakikatin gittiği yol şudur: Somutun (dış dünyanın) duyu organlarını uyarması ---> duyumun oluşması ---> imgenin ortaya çıkışı ---> zihnin kavramları ve kategorileri kullanması ---> algı. Algı = bir şeye dikkati yöneltmek o şeyin bilincine varmadır. Bilinçli farkına varma = Algı. Algılamak = bilmektir.

Duyum ile algıyı eşitlemek doğru değildir; hakikate varmamızı engeller. (Duyumcu teorisinin savunucusu Condillac’ın düştüğü hata budur. Duyumcu felsefenin savunucuları akli, bilinci, usu, zihni işin içine karıştırmadan sadece duyularla hakikate varacaklarını sanırlar.) Duyum, duyu organlarının dış çevreden aldığı uyarmaları beyne iletilmesidir. Algı ise bu duyumun YORUMLANARAK (zihni işin içine karıştırarak) anlamlı bir hal almasıdır.

Örneğin dışarıda bir gürültü duyuyorum. Bu bir duyumdur. Bu gürültünün bir uçak sesi olduğu sonucuna varmam algılamaktır. Yerde kırmızı bir leke görüyorum. O sadece lekenin yarattığı bir duyumdur. “Bu bir kan lekesi,” diyorsam artık algıdır o. Beyniniz başka şey düşünürken yediğiniz yemeğin lezzetini algılayamazsınız; sadece bir şey yediğinizi hissedersiniz.

* * *

Algı, insanlığın yaşam deneyi ile ilgilidir. Taş devri insanın algısıyla, bugünkü insanın algısı arasında fark vardır. Çünkü o insanların bilgi birikiminin azlığı, doğru algılamayı birçok olayda olumsuzundan etkilemiştir. Gök gürültüsü duyan ilkel insan bunu Tanrı’nın sesi (kızgınlığı) olarak algılamıştır. Algılanılan şey herkes için aynıdır; yani nesnel gerçek (dış dünya) aynıdır. Gerçeğin yansıması olan hakikat de herkes için aynı olmalıdır. Ama böyle olmaz. Algı, bilinçli bir olgu olduğu için, yanlış bilinç yanlış algılar doğurur. Gece mezarından geçen insan duyduğu bir sesi, olağan bir ses olarak da algılayabilir, ölümlerin sesi olarak da.

Duyu organlarının düştüğü ALGI YANILMALARI da vardır. Sihirbazların bütün marifetleri insanların algı yanılgıları üzerine kuruludur. Sahnedeki sihirbaz gözlerimizin önünde insanı ikiye böler; sonra yine onu gözlerimizin önünde birleştirir. Reklamlardaki ışık oyunları (sanki hareket ediyormuş kanısı veren ışıklar) algı yanılgısıdır. Seyrettiğimiz filmlerde bile algı yanılgısı vardır. Film, uygun hızla perdeye yansıyan resimlerdir; fakat biz onları hareket ediyormuş gibi algılarız.

Peki, algılarımıza güvenmeyelim mi? Başka hiçbir yolumuz olmadığı için algılarımıza güvenmek zorundayız. Hakikate giden yol zorunlu olarak algıdan (bilinçten), duyu

organlarından geçer. Hakikat açısından yapabileceğimiz tek şey onları denetlemek, kontrol etmek, algı yanılmalarını akılda tutmak, algılarımızı pratik yaşamda denemektir.

Örneğin uzaklara bakarak gördüğüm şeyi bir ağaç olarak algılıyorsam, algımdan emin olmak için onun yanına gidip bakmalıyım. Belki o bir ağaç değil, korkuluktur. Algılarımızı yaşamın pratiği ile yoklamak zorundayız.

Algı, çevremizi, dış dünyayı, somutu tanıtan bir bilinç halidir. Algı sayesinde eşyaları görürüz. Çiçeklerin farklı kokusunu algıyla ayırırız. Yediğimiz yemeğin tadına (lezzetli olup olmadığına) algımızla karar veririz. Ama algılamak için sadece beş duyu organımızın çıplak gücüyle yetinemeyiz. Mikrobu gözlerimizde algılayamayız. Onun için mikroskopu kullanırız. Kulağımızın erişemediği, dolayısıyla algılayamadığı sesleri, ses dinleme araçlarıyla algılarız. Dikkat edilirse, burada bile duyu organlarımızı kullanırız; fakat onları aletlerle (mikroskopla, teleskopla, radarla, optik araçlarla vb.) daha güçlü kılarız. O halde hareketli mantık açısından, duyumdan, algıdan vazgeçilemez. HAKİKATE ULAŞMAK İSTEYEN, DOĞRU DUYUM VE ALGIDAN YOLA ÇIKMALIDIR. AMA ALGI YANILMALARINI DİKKATE ALARAK...

* * *

Algılamak BÜTÜNSELDIR. Görme, işitme, koklama, dokunma, tad alma, bütünsel bir işlemdir. Bunlar basit biçimde birbirine eklenmezler: BİRLİKTE BÜTÜNSEL olarak çalışırlar. Biz bir şeyi algılarken bütünsel biçimde algılarız. Bir ağacı algılıyorsak, onun her şeyini (yapraklarını, dallarını, gövdesini vs.) aynı anda algılarız. Başlangıçta onları ayırmayız. Karşımızdaki insana bakıp onu algıladığımızda, onun bacağı, kolunu, gözünü ayrı ayrı algılayamayız. Bütünsel olarak bakıp bu bir insandır, deriz. Şüphesiz ki, algılamak bizi kimi hakikatlere eriştirir. “Bu bir evdir, arabadır, insandır, hayvandır,” sonucuna ulaşmak (onları algılamak) kimi hakikatleri ifade eder.

Ne var ki, yeni hakikatlere ulaşmak amacıyla algılarımızın üstüne çıkmak gerekiyor. Bu bir insandır, demek yetmez. Peki, insan nedir? İnsanın kalbi, midesi, kolları, bacakları var. Bunlar konusundaki hakikatlere nasıl erişeceğiz? Kısacası, parçaların bilgisine nasıl erişeceğiz, onları nasıl algılayacağız? Ayrıca basit olayları, nesneleri algılamak kolaydır. Daha karışık hayat olaylarını nasıl algılayacağız, yeni hakikatlere nasıl varacağız? Sözelimi bir masayı algılamak kolaydır, ama bir trafik kazasını algılamak (onun ayrıntılarını algılamak, hakikatlere varmak) zordur.

Burada hareketli mantığın yardımına SOYUTLAMA, soyut düşünce yetişir. Soyutlama bir düşünme biçimidir. Düşünmek ise insanın kendi kendisiyle zihninde konuşmasıdır.

SOYUTLAMA = çekip çıkarmak, soymak, ayırmak demektir. Dış dünyadaki somutu parçalara ayırarak, onları zihinde incelemek demektir. Aslında hayatta (somutta) parçalanamayacak şeyi, soyutta (zihinde) parçalara, bileşenlere ayırarak incelemek demektir. Bir şeyin, olayın bir niteliğini (özünü) bütünsel nitelikten kopararak (pratikte olanaksız olanı zihinde gerçekleştirerek) ele almak demektir.

Sözelimi insan değişik organlarıyla somut bir bütündür. Onun kollarını, midesini, dilini, kulağını, burnunu somut yaşamda birbirinden koparamazsınız. Ama daha derin hakikatlere varmak için zihinde bunu yapmak zorunludur. Eğer ben insanın midesini incelemek, onunla ilgili hakikatlere ulaşmak istiyorsam, mideyi, insan bedeninden soyutlayarak (gözümün önüne sadece mideyi getirerek, tek başına onu ele alarak) araştırma yapmam gerekir. Mide tek başına

bir parça ettir sadece. İnsan bedeni olmadan hiçbir iŖe yaramaz. Ne var ki onu soyutladığım zaman onun üzerine daha fazla yoğunlaşabilirim. Onun gerçeğiyle ilgili hakikatlere varabilirim.

Soyutlama yapmadan ayrıntılı hakikatlere (derin hakikatlere) erişmenin olanağı yoktur. Hareketli mantık SOYUTLAMA yöntemi sayesinde gerçeğe (hakikate) daha çok yaklaşır, onu yakalar.

* * *

Soyutlamanın amacı, somutun özüne, iç çelişkisine, parçaların bütünle ilişkisine, biçimi atlayarak ulaşmaktır. Soyutlamanın sonucunda olayı ANLAMAYA yöneliriz. Örneğin gözlerimin önünde olan bir trafik kazasını araştırmak, doğruyu bulmak istiyorsam, A sürücüsünü, B sürücüsünü, kazada ölen yayayı teker teker soyutlayıp (onların birbirine olan kopmaz bağlarını koparıp) incelemeliyim. Tek başına A sürücüsü, B sürücüsü, yaya nerelerde yanlış yaptılar? Eğer bunları zihnimde yaptığım soyutlama ile bulabilirsem, hakikate daha çok yaklaşacağım. Ama SOYUTLAMADA çok büyük bir tehlike var. Eğer bu soyutladığım parçaları yeniden zihnimde birleştiremezsem, dışarıdaki somutu (trafik kazasını) zihnimde somutlayamazsam, hakikat yerine hataya varırım.

Soyutlamayı tekrar zihnimde somutlamam (soyutladığım şeyleri birleştirmem) şarttır. Bu işleme “**somutun soyutta somutlanması**” diyebiliriz. Yani soyuttan yeniden somuta yükselmek gerekiyor. Karl Marks, hakikatin yolu konusunda *Grundrisse*’de şöyle yazarken bu gerçeği yakalamıştı: “*Soyuttan somuta yükselme yöntemi, düşüncenin, somutu kendine mal etme, onu zihnindeki somut olarak yeniden üretmesinin tek yoludur.*”

Eğer zihnimde olayın soyutlamasını yaptıktan sonra, yine zihnimde soyuttan somuta yükselmezsem hakikat ortaya çıkmaz. Tehlike soyuttan daha soyuta, daha fazla soyuta giderek düşünce dünyasında (soyut dünyada) kaybolmaktır. Çünkü algılarımız somut dış dünyayla, zamanla, mekânla ilişkiliyken, düşüncelerimiz, zamansız ve mekânsız olarak sonsuza kadar gidebilir. Somutla bağlantıyı koparırsanız SOYUTUN denizinde boğulursunuz.

* * *

Soyutlama, yeniden somuta varmak ve somutu parçalarıyla birlikte kavramak için kullanılan bir yöntemdir. Sözelimi insan bedenini incelemek için önce somut insandan yola çıkarak onu BÜTÜNSEL olarak algılarım. Sonra onu zihnimde parçalara ayırarak (böbrek, yürek, akciğer, karaciğer vb.), yani soyutlayarak ele alırım. Daha sonra da yine zihnimde soyuttan somuta yükselerek (tek tek ele aldığım böbreği, akciğeri, karaciğeri) bedende birbirleriyle kopmaz ilişkilerini koruyarak birleştiririm. Böylece zihnimde dışarıdaki somutun (insan bedeninin) yapısı konusunda yaklaşık bir sonuca (yargıya) erişirim. Eğer bunu beceremezsem beden parçalanmış organları benim zihnimde sadece birer et parçası olarak kalırlar.

Diyelim ki kendi evliliğinizi incelemek, birtakım hakikatlere varmak istiyorsunuz. Genel olarak evliliğinizin anlamı konusunda genelde bir algıya sahip olmak zorundasınız (şu koşullarda, şu ortamda, şu nedenle vb. evlendiniz). Şimdi evliliğiniz iyi gitmiyor. Neden? Nasıl? Göreli hakikatin çoğunluğu ya sizde, ya da karşı tarafta. Kimi hakikatlere varmanız için hem kendinizi, hem birlikte yaşadığınız insanı (olayları, davranışları) soyutlayıp, öze, iç çelişkiye, temel nedene varmanız gerekiyor. Eğer zihninizde bütün olaylarla ilgiyi yaptığımız soyut değerlendirmeleri (ikinizin eylemini) zihinde birleştirerek, olayların gerçeğine uygun olarak somutlayamazsınız, ÖZEL evliliğinizi GENEL’in içine yerleştiremezsiniz, hakikate

ulaşamazsınız. Zihninizde yaptığınız analizi (ayrıştırma) ve sentezi (birleştirmeleri) evrensel bağıntıdan, karşılıklı etkiden, bütünsellikten, değişimden, çelişkiden koparmadan yapmak zorundasınız.

Özetlersek hareketli mantığın yolu şimdilik şu oluyor: SOMUTTAN YOLA ÇIKIŞ ---> DUYUM ---> KAVRAM ve KATEGORİLERİ KULLANMA ---> ALGI ---> ZİHİNDE SOYUTLAMA ---> ZİHİNDE SOYUTTAN SOMUTA YÜKSELİŞ.

* * *

Peki, zihninizde elde ettiğiniz SOMUTUN (soyut biçimdeki SOMUTUN) hakikati dile getirdiğini nereden bileceğiz?

Hakikat, dış dünyayı, olayları, olguları, nesneleri kendi gerçeğine uygun olarak yansıtabildiği zaman hakikattir. O halde zihninizde elde ettiğimiz somutu (aslında düşünce düzeyindeki soyutu) dış dünyadaki somutla karşılaştırmamız gerekiyor. Eğer bunlar yaklaşık olarak birbirini karşılıyorsa kimi hakikatlere varmışız demektir. Karşılaştırmayı yapabilmeniz için zihninizde vardığınız sonucu (şimdilik hakikat olup olmadığı belli olmayan SOYUT düşünceyi) somut hayata götürmeniz gerekiyor. YANİ SOYUTTAN SOMUTA (DIŞ DÜNYAYA) İNMENİZ gerekiyor. Vardığımız sonuçları PRATİK HAYAT İÇİNDE SINAMANIZ GEREKİYOR.

Hakikatin tek ölçütü PRATİKTİR. Eğer pratik hayat sizin ulaştığınız sonuçları doğrulamıyorsa, hakikat yerine hataya ulaşmışsınız demektir. Eğer PRATİK sizi doğruluyorsa (zihninizdeki somutlanmış soyut düşünce ile somut arasında uygunluk varsa) hakikat avucunuzda demektir. Şüphesiz ki bu hakikatin yaklaşık (görelî) olduğunu akıldan çıkarmamak gerekiyor.

Hareketli mantığının hakikate uzanan yolunu anlayış kolaylığı olsun diye (gerçekte bölünemez) iki basamağa ayırabiliriz: Duyumlar basamağı ve zihinsel basamak. İki basamağın da kaynağı dış dünyadır (yani SOMUTTUR). O nedenle bunlar birbirinden kopamaz, birlikte bir BÜTÜNSELLİK oluşturur. Bu basamaklar arasında uçurum yoktur; ayrılamazlar.

Duyum basamağı bize olayların biçimini, görünüşünü verir. Özü bulmak için zihinsel basamağa (soyut düşünceye) yükselmek şarttır. Duyumcu filozoflar birinci basamağı (duyumları) mutlaklaştırdıkları (tekleştirdikleri); usçu (akılcı) filozoflar ise zihni mutlak kıldıkları için hakikatin yolunu yanlış çizmişlerdir. Ne akılcılık (rasyonalizm), ne de duyumculuk (sensualizm) hakikatin yoludur. Karl Marks hakikate giden yolu *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*'da şu sözlerle özetler: “*Somuttan soyuta yükselmeden ibaret olan yöntem, düşünce için, somutu benimseme, onu dönüştürülmüş bir somutluk biçiminde yeniden üretme tarzından başka bir şey değildir.*”

Demek ki hareketli mantık: SOMUTTAN YOLA ÇIKIYOR. ZİHİNDE SOYUTA YÜKSELİYOR, ORADAN TEKRAR SOMUTA İNİŞ YAPIYOR. VARDIĞI DÜŞÜNCENİN DOĞRULUĞUNU PRATİKLE ÖLÇÜYOR. ÇÜNKÜ DÜŞÜNCE, ANCAK PRATİĞİN GÖLGESİDİR. ONUN HAKİKAT OLABİLMESİ İÇİN GÖLGENİN GERÇEKLE ÖRTÜŞMESİ GEREKİYOR.

* * *

Marks, hakikatin tek ölçütünün PRATİK olduğunu *Feuerbach Üzerine Tezler*'inde şöyle özetler: “*İnsan hakikati, yani düşüncenin gerçekliğini ve gücünü (...) pratikte kanıtlamalıdır.*”

Sözelimi yaptığınız soyutlamada, evlendiğiniz erkeğin yalancı olduğu sonucuna mı vardınız? Sonucu yaşadığınız pratikle karşılaştırarak ölçmelisiniz. Vardığınız sonuç son değerdendirme (mantıksal düzlemde) ya hakikat olacaktır, ya da yanılgı. Sevdığınız insanın sizi sevmediğini mi düşünüyorsunuz? Onun sevgisini pratikte denemek, ölçmek, hayatla karşılaştırmak zorundasınız.

Pratik hakikatin tek ölçütüdür, diyoruz; ama bunun görelı bir ölçüt olduğunu, daha iyi bir ölçüt bulamadığımız için tek ölçütün pratik olduğunu söylüyoruz. Daha önceden görelı (yaklaşık) hakikat ile mutlak hakikat arasındaki yaptığımız ayrımı hatırlayalım. Görelı hakikatin, hatayla birlikte bulunduğunu, hatalardan kurtuldukça mutlak hakikate yaklaştığını bilimin gelişiminden biliyoruz. Görelı hakikat de bir pratiğe dayanmasına rağmen, zaman içinde dayandığı pratiğin eksikleri ortaya çıkar. Yeni bir hakikat ile birlikte bu pratik de değişir, içindeki eksikliği atarak daha doğru bir pratiğe ulaşır. Bu aynı zamanda mutlak hakikatin pratiğine yaklaşma sürecidir. Bilimde, günlük yaşamda hakikatlere varmak kolay değildir. Hakikat her zaman gizli yollardan geçer.

SONUÇ: Gizli yolu bulduğunuz anda hakikati bulursunuz. Gizli yol, aynı zamanda özü, iç çelişkiyi, sıçrama noktasını, temel nedeni bulmaktır. Hakikatin aleti = gözlemden (somuttan) soyut düşünceye ve oradan pratiğe (somuta) yönelmektir. Doğru düşünmenin başka yolu yok!

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Adasal, Rasim, *Modern Normal ve Medikal Psikoloji*, A.Ü.Tıp Fakültesi Yayınları, 1973
- Afanasiev, V., *Felsefenin İlkeleri (Diyalektik Materyalizm)*, Yar Yayınları, 1974
- Akarsu, Bedia, *Çağdaş Felsefe*, Milli Eğitim Basımevi, 1979
- Akarsu, Bedia, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi, 1998
- Ahlberg, Alf, *Filosofins Historia*, Bokförlaget Natur och Kultur, 1967
- Ahlberg, Alf - Regnell, Hans, *Filosofiskt Lexikon*, Bokförlaget Natur och Kultur, 1974
- Aristoteles, *Politika*, Remzi Kitabevi, 2002
- Aristoteles, *Gökyüzü Üzerine*, Dost Kitabevi, 1997
- Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, Kebikeç Yayınları, 2005
- Aristoteles, *Retorik*, Yapı Kredi Yayınları, 1995
- Aristoteles, *Ruh Üzerine*, ALFA Basım Yayım Dağıtım, 2001
- Aristoteles, *Metafizik*, Sosyal Yayınları, 1996
- Aristoteles, *Fizik*, Yapı Kredi Yayınlar (YKY), 2001
- Aristoteles, *Kategoriler*, İmge Kitabevi, 2002
- Aristoteles, *Yorum Üzerine*, İmge Kitabevi, 2002
- Aurelius, Marcus, *Kendime Düşünceler*, Alfa Yayınları, 2006
- Atayman, Veysel, *Aklın Sınırları*, Donkişot Güncel Yayınlar, 2005
- Bacon, Francis, *Denemeler*, Mopra Kültür Yayınları, 2003
- Cevizci, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, Ekin Yayınları, 1996
- Cogniot Georges, *Engels'e Göre Tabiatın Diyalektiği*, Hür Yayınevi, 1974
- Cornforth, Maurice, *Tarihsel Materyalizm*, Sarmal Yayınevi, 1962
- Çubukçu, Aydın, *Mantık ve Diyalektik*, Evrensel Basım Yayın, 1998
- Descartes, R., *Aklın Yönetimi İçin Kurallar*, Sosyal Yayınlar, 1999

- Descartes, R., *Felsefenin İlkeleri*, Say Dağıtım, 1992
- Engels, Friedrich, *Anti-Dühring*, Sol Yayınları, 1977
- Engels, Friedrich, *Doğanın Diyalektiği*, Sol Yayınları, 1970
- Golomann Lucien, *Diyalektik Araştırmalar*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1998
- Grant, Ted - Woods, Alan, *Aklın İsyanı, Marksist Felsefe ve Modern Bilim*, Tarih Bilinci Yayınları, 2001
- Gökberk, Macit, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, 2004
- Hacıkadiroğlu, Vehbi, *İnsan Felsefesi*, Cem Yayınevi, 1997
- Haçerlioğlu, Orhan, *Felsefe Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, 1993
- Haçerlioğlu, Orhan, *Felsefe Ansiklopedisi Düşünürler Bölümü, Cilt 1, Cilt 2*, Remzi Kitabevi, 1985
- Haçerlioğlu, Orhan, *Felsefe Ansiklopedisi, Kavramlar ve Akımlar, Cilt 6*, Remzi Kitabevi, 1993
- Haçerlioğlu, Orhan, *Düşünce Tarihi*, Remzi Kitabevi, 1998
- Hegel, G.W.F., *Mantık Bilimi, Felsefi Bilimler Ansiklopedisi*, İdea Yayınları, 2004
- Hegel, G.W.F., *Tarihte Akıl*, Kabalcı Yayınevi, 2003
- Hegel, G.W.F., *Bütün Yapıtları (Seçmeler)*, Onur Yayınları, 1976
- Hegel, G.W.F., *Tinin Görüngübilimi*, İdea Yayınları, 2004
- Herakleitos, *Kırık Taşlar*, Bordo Siyah Klasik Yayınlar, 2003
- Hilâv, Selâhattin, *Diyalektik Düşüncenin Tarihi*, Sosyal Yayınlar, 1993
- Hume, David, *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme*, İdea Yayınları, 1997
- Höffe, Otfried, *De Stora Filosoferna, Del 1 (Antiken och Medeltiden), Del 2 (Nya Tiden Från Bacon till Nietzsche)*, Bokförlaget Forum, 1995
- Kant, İmmanuel, *Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi*, Türkiye Felsefe Kurumu, 2002
- Kant, İmmanuel, *Arı Usun Eleştirisi*, İdea Yayınları, 1993
- Kant, İmmanuel, *Pratik Usun Eleştirisi*, Say Yayınları, 2001
- Kızılırmak, Ali, *Bilimde ve Felsefede Diyalektik Nedir?*, Odak Yayınları, 1974

- Kuusinen, *Diyalektik Materyalizm*, Sosyal Yayınlar, 1975
- Lenin, V.İ., *Materyalizm ve Ampiriokritisizm (1. Kitap)*, Çağrı Yayınevi, 1975
- Lenin, V.İ., *Materyalizm ve Ampiriokritisizm (2. Kitap)*, İnter Yayıncılık, 1989
- Lenin, V.İ., *Felsefe Defterleri*, Sosyal Yayınları, 1976
- Locke, John, *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*, Kabalcı Yayınevi, 2004
- Magee, Bryan, *Büyük Filozoflar*, Paradigma Yayınları, 2000
- Marks, Karl, *Kapital (1. Cilt)*, Sol Yayınları, 1986
- Marks, Karl, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, Sol Yayınları, 1979
- Marks K. - Engels F., *Felsefe İncelemeleri*, Sol Yayınları, 1968
- Marks K. - Engels F., *Din Üzerine*, Sol Yayınları, 1995
- Mengüşoğlu, Takiyettin, *Felsefeye Giriş*, Remzi Kitabevi, 2003
- Molyneux, John, *Marksizm Determinist mi?*, Felsefelogos 25-26, Bulut Yayınları, 2005
- Montaigne, *Denemeler*, Seçkin Yayıncılık, 1994
- Platon, *Devlet*, Sosyal Yayınlar, 2002
- Platon, *Yasalar*, Kabalcı Yayınevi, 1998
- Reichenbach, Hans, *Bilimsel Felsefenin Doğuşu*, Remzi Kitabevi, 1979
- Russell, Bertrand, *Batı Felsefesi Tarihi 3*, Say Yayınları, 2002
- Selsam, Howard, *Din, Bilim ve Felsefe*, Sarmal Yayınevi, 1995
- Spinoza, Benedictus de, *Siyaset Üzerine Seçmeler*, Morpa Kültür Yayınları, 2003
- Spinoza, Benedictus de, *Törebilim*, İdea Yayınları, 2000
- Tanilli Server, *Yaratıcı Aklın Sentezi (Felsefeye Giriş)*, Adam Yayınları, 2000
- Timuçin, Afşar, *Descartes Felsefesine Giriş*, Bulut Yayınları, 1999
- Timuçin, Afşar, *Descartes 'çi Bilgi Kuramının Temellendirilişi*, Bulut Yayınları, 2000
- Timuçin, Afşar, *Felsefe Sözlüğü*, Bulut Yayınları, 2000
- Thomson, George, *İnsanın Özü*, Payel Yayınları, 1998

- Uras, Ufuk, *Sezgiciliğin Sonu mu?*, Devin Yayıncılık, 2005
- Yudin, P. - Rosenthal M., *Felsefe Sözlüğü*, Sosyal Yayınları, 1997
- Oizerman, I. Theodor, *Felsefe Tarihinin Sorunları*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1998
- Özbek, Sinan, *İdeoloji Kuramları*, Bulut Yayınları, 2003
- Öztabağ, Lütfi, *Psikolojide İlk Adım*, İnkilâp ve AKA Kitabevleri, 1983
- Warburton, Nigel, *Felsefeye Giriş*, Paradigma Yayınları, 2000

ARKA KAPAK

Yaşadığımız dünyanın yalanlarına, yanlışlarına, insanların çıkar ilişkilerine kurban edilişlerine, onların nedenlerini anlayabilirsek direnebiliriz. Olayların nedenlerini anlamak doğru düşünmeyi gerektirir. Anlamak, doğruyu bulmak hayatı çözmektir. Hayatı çözebilen insan hayatı değiştirebilme gücüne, potansiyeline sahip olur.

İnsanın bilme, doğruya erişme tutkusu, bu güzel tutku, artık bugün pazara çıkarılmıştır. Kitap piyasası, “Nasıl doğru düşünürüz?” sorusunu bilimsel yanıtlayan kitaplarla doldurulmuştur. Söz konusu soruyu bilimsel yanıtlayan kitapları bulmak, doğruyu bulmaktan daha güç hale gelmiştir. Doğru düşünmenin uydurma reçetelerini sunan kitaplar, yalanlar dünyasının doğruları olmuştur. Doğru düşünmenin reçetesi, ezberlenecek listesi yoktur. Fakat doğru düşünmenin bilimsel yöntemi vardır. Felsefî düşünme yoludur bu!